STRIP SCHRIFT

Prijs f 5,95
Bfr. 110

HANCO KOLK & PETER DE WIT

STRIPS IN DUITSLAND

KUIFJE

253 - JAARGANG 25 NUMMER 6 - 'S WERELDS OUDSTE STRIPINFORMATIEBLAD - VERSCHIJNT 10x PER JAAR

MIRABELLE CHANTAL DE SPIEGELEER

HIJ HEEFT HET HELEMAAL MIS. IK ZAL 'M DE WAARHEID EENS VERTELLEN.
GOEIEMORGEN MIRABELLE.
IK WILDE ALLEEN MAAR ZEGGEN DAT U EEN KLEIN FOUTJE GEMAAKT HEEFT...
U ZIET ER VANDAAG ECHT BETOVEREND UIT.
GA ZITTEN.
'N SIGARET?
BEDANKT.
....UH....
...KIJK...
BINNEN!!
ACH, HET STELDE TOCH NIETS VOOR.
vertaling: Eric de Graaf

STRIP SCHRIFT

Jaargang 25 juli 1991 nummer 6 (253)

Verschijnt 10 maal per jaar
Stripschrift wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie in opdracht van Het Stripschap. De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs

Redactie
Eric de Graaf, Michel Nadorp, Arco van Os, Rik Sanders, Noël Ummels

Medewerkenden
Tijs Bagchus, Jos Beekman, Ben Bits, Ruud Booms, Har Brok, Baldi Dekker jr, Astrid M. Kraft, Arnel Lefevere, Peter Nieuwendijk, Stefan Nieuwenhuis, Nick van Ormondt, Hans Pols, Koos Schulte, Chantal de Spiegeleer, Rich Thomassen, Rudy Vrooman, Jempi Welkenhuyzen

Redactie-adres
Stripschrift
Postbus 9808
1006 AM Amsterdam
Telefoon: 010 - 220 10 63, telefax: 010 - 421 06 08

Uitgever
Uitgeverij Stripstift
Postbus 9808
1006 AM Amsterdam
Telefoon: 010 - 220 10 63, telefax: 010 - 421 06 08

Abonnementen
Voor abonnementen kunt u terecht bij
Postbus 11335
1001 GH Amsterdam
Telefoon: 023 - 380439, telefax: 023 - 391397
Abonnementsprijs f 55,- / Bfr. 1030
Leden van Het Stripschap f 2,50 / Bfr. 45 korting
Nederland: Postbank 209948 of
ABN-bank 54.89.74.330
ten name van Stripschrift, Amsterdam
België: ABN-bank 721-520.62.74-81
ten gunste van Het Stripschap, Tervuren
Opzeggingen alléén schriftelijk en uiterlijk twee maanden voor het aflopen van een abonnementsjaar

Reprorecht
Het overnemen, evenals het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven contact opnemen met de redactie van Stripschrift

Druk
Drukpartners, Amsterdam

Distributie
Richard, Amsterdam; Geknipt Papier, Gent

Omslag
Hanco Kolk & Peter de Wit
(Inkleuring: Anka Kresse)

ISSN 0165-845X

Redactioneel

In Nederland zijn we altijd goed op de hoogte geweest van de ontwikkelingen op stripgebied in landen als België, Frankrijk, Italië en de Verenigde Staten. Over de situatie in andere landen zijn de inlichtingen altijd mondjesmaat geweest. Af en toe sijpelde een bericht door dat er boeiende strips gelokaliseerd waren in Spanje of Argentinië. Langzamerhand is de informatievoorziening echter steeds beter geworden. Japan staat na het verschijnen van Barefoot Gen en Akira meer en meer in de belangstelling. En in Engeland blijkt Don Lawrence niet de enige te zijn die kan tekenen, zoals lange tijd door een ieder is verondersteld.
Alleen de gebeurtenissen in Duitsland zijn tot nu toe onderbelicht gebleven. Als het om tekenaars gaat, komt de gemiddelde stripliefhebber niet verder dan Schultheiss. Een enkeling weet zich König te herinneren. Dit, terwijl de stripcultuur daar bloeiende is. Het stripaanbod is fors gestegen. Ieder jaar verschijnen veel strips, zowel van Duitse als van (vertaalde) buitenlandse makelij. Allerlei uitgeverijen en stripwinkels zijn opgericht en er bestaan diverse undergroundbewegingen. Het samengaan tussen Oost en West, dat met horten en stoten gaat, zal ook aan de Duitse stripwereld niet ongemerkt voorbijgaan.
De lezers van Stripschrift kunnen in dit extra dikke nummer en in volgende nummers kennis maken met de nu nog door de Wessi's beheerste Duitse stripwereld.

Inhoud

2 **MIRABELLE** Chantal de Spiegeleer
4 **HANCO KOLK & PETER DE WIT**
12 **ASSAUT** Koos Schulte
14 **KUIFJE: HET KAARTENHUIS VAN TEN BERGE** Har Brok
18 **STRIPS IN DE BRD** Astrid M. Kraft en Hans Pols
25 **ABC VAN DE BRD** Astrid M. Kraft en Hans Pols
28 **BITS & PIECES** Ben Bits
29 **BOEKEN**
38 **ACTUALITEITEN**
42 **STARS & STRIPS** Michel Nadorp

1 april. Wie kan een meer toepasselijke datum bedenken voor een interview met Mannetje en Mannetje**? Aangekomen bij de studio in Amsterdam zijn** *Hanco Kolk* **en** *Peter de Wit* **al druk in gesprek. Hanco was die ochtend in ondertrouw gegaan, zo vertelde hij: 'Het stelde niet veel voor; alleen een formuliertje invullen en dan zeggen ze dat het mag. Eh, dat je mag trouwen dus. Wist je dat je kinderen pas wettig worden als je trouwt? Belachelijk!'**

'Ja, Hanco, hoe gaat het eigenlijk met die bastaardjes van je?'

'Zo kan die wel weer, De Wit!'

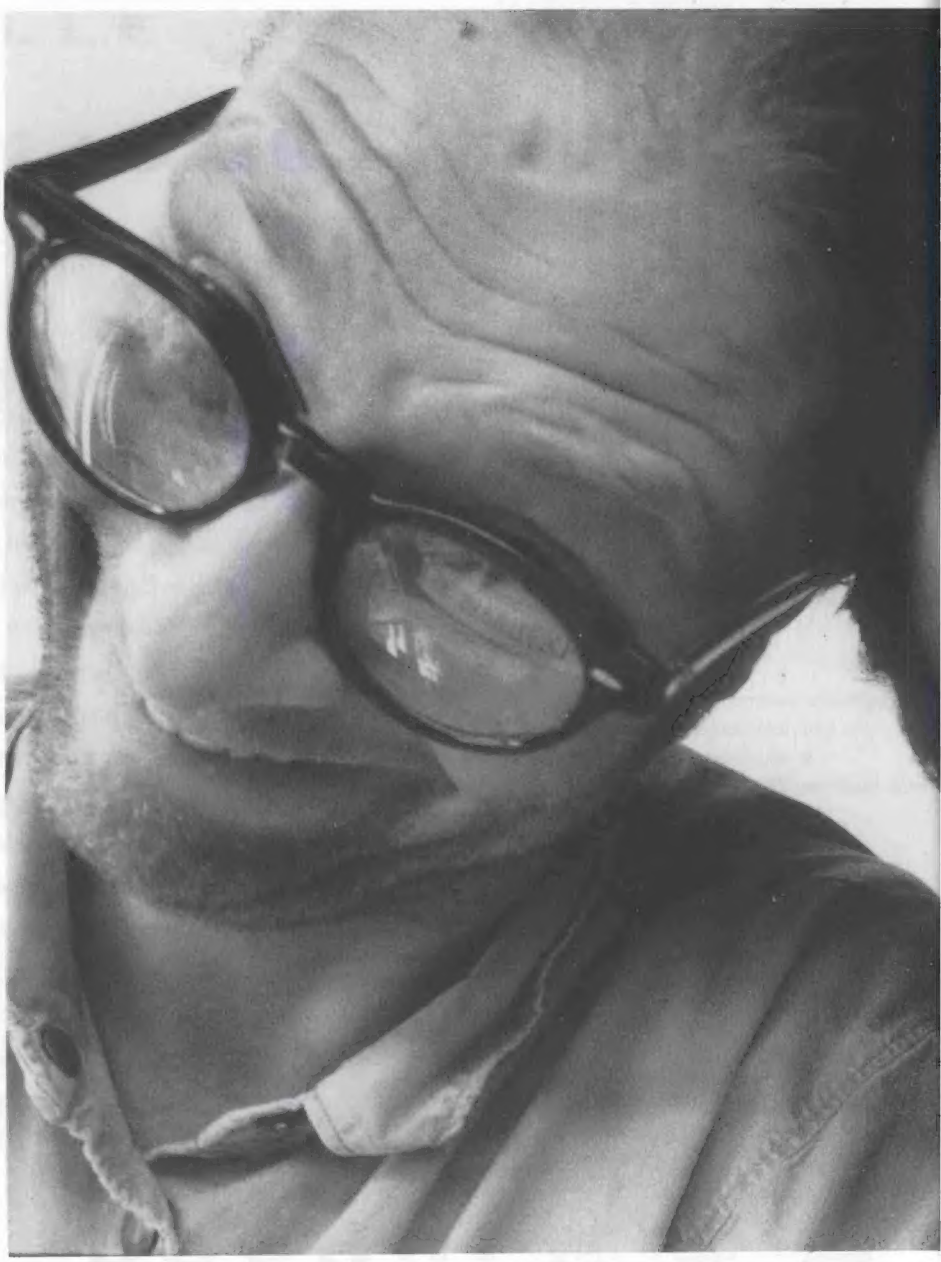

OKAY, ZET DAT BANDJE UI

Ook buiten de huiselijke sfeer hebben Kolk en De Wit grootse toekomstplannen. Teleac *ontwikkelt een cursus strip- en cartoontekenen. De cursus komt dit najaar in acht afleveringen op televisie en wordt door Hanco en Peter gepresenteerd.*

Peter de Wit Er komen allemaal beroemdheden in. Van **Uderzo** tot ... eh ...
Hanco Kolk Tot **Wilbert Plijnaar**.
PdW Elke aflevering behandelt een bepaald aspect: het hoofd, het lichaam, actie, verhaal ... We nodigen steeds een beroemdheid uit, iemand die vakbekwaam is op dat gebied. Voor achtergronden en decors vragen we bijvoorbeeld **Henk Kuijpers**.
HK En voor het verhaal **Martin Lodewijk**.
PdW Die mensen worden nu allemaal benaderd.
De eerste hoofdstukken zijn al klaar. Ze zijn geschreven door drie mensen uit Groningen; twee tekenaars en een didacticus. Het wordt een echte Teleac-cursus, met een cursusboek ...
Ja, we zijn blij dat we onze concurrenten kunnen opleiden.
HK Wat we gaan proberen is ons enthousiasme over te brengen, want striptekenen is heel leuk.
PdW Het werk op stripgebied gaat gewoon door. Het werkt nu wel anders dan vroeger. Vroeger tekende ik e-l-k-e w-e-e-k e-e-n s-t-r-i-p.
HK Het aantrekkelijke voor ons is dat het heel afwisselend is. De ene maand dit, de andere dat. Dat houdt het lekker fris.

Meccano

HK In augustus komt het eerste album van *Meccano* uit. Voor Titanic tekende ik *N.V. Moord*. Experimenteel gedoe. Ik ben daarop gaan voortborduren en kwam op een strip over Monaco, met als hoofdpersoon een roddeljournalist.
Monaco wordt bevolkt door rijke mensen. Het enige dat ze doen is roddelen, dus die roddeljournalist is de machtigste man van het

door
BALDI DEKKER JR

hele land. Hij kan reputaties breken en maken.
Het zijn zeven verhalen van elk zes pagina's, die onderling verbonden zijn door een rode draad; de opkomst en neergang van die journalist. Het wordt een leuk album, het verschijnt in augustus bij Arboris. Ze willen het ook in Duitsland en Frankrijk uitbrengen. Het wordt de eerste uitgave die Arboris in Frankrijk doet.
Het is wel anders dan Gilles, maar dat maakt het ook leuk. De tekenstijl is anders, de

Hanco Kolk & Peter de Wit

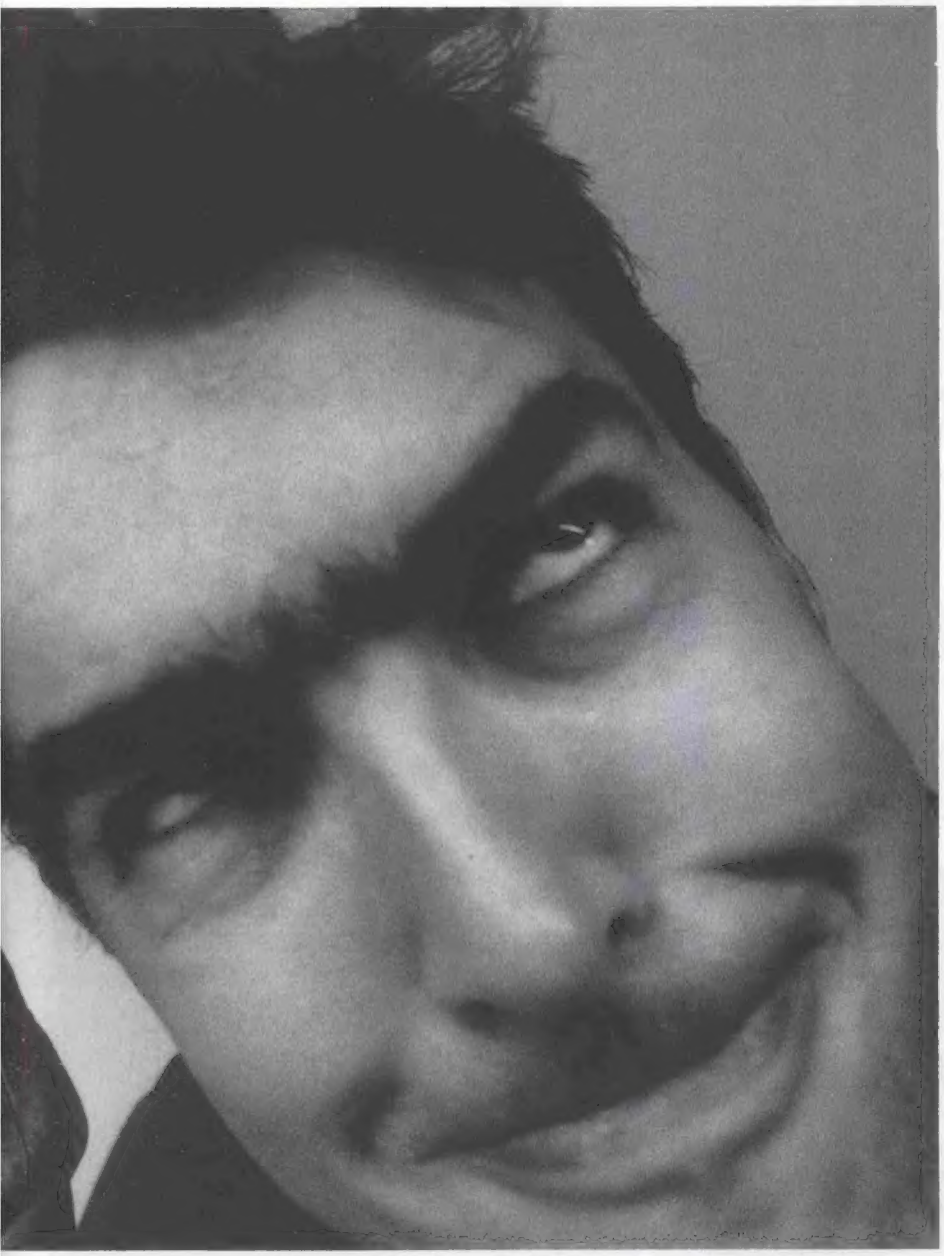

FOTO NICK VAN ORMONDT

T. IK SLA HARD.

benadering van het tekenen is anders en de verhalen gaan veel verder dan Gilles.

Maken jullie Meccano **samen, of is het een** solo-actie**?**
HK Dat is alleen van mij, ja. Tussen Gilles door heb ik dat zitten tekenen. Een paar weken Meccano, dan weer een paar weken Gilles.
Bij Gilles probeer ik drie-dimensionaal te tekenen, dus met schaduwen en zo. Maar dit is twee-dimensionaal.
PdW Het is helemaal grafisch, heel modern.

Wie kleurt het in? Wilma Leenders**?**
HK Nee, **Anka Kresse**.
PdW De dochter van Hans. Wijlen Hans.
HK Ze kleurt het niet in met verf, maar met papier. Het ziet er heel spectaculair uit.
Een enkele keer zie je er een klein beetje Gilles doorheen.

Bij de hoofden **bijvoorbeeld.**
HK Ja, maar naar mate het album vorderde is die stijl steeds beter uitgekristalliseerd. Het leuke is, je kunt alles in die stijl doen. Elke tekening is een avontuur. Hoe zal ik nu eens een gezicht construeren. Je bent helemaal vrij, er zit geen greintje **Disney** meer in.
PdW Je ziet dat Hanco er op den duur echt z'n draai in vindt.
HK Dank je, Peter, maar niet te veel eer.
PdW Toen Hanco begon zei ik: 'Dat wordt niets', dus wist hij genoeg.
HK Ja, toen wist ik: 'Dit wordt een kassucces!' Peter gaat tegenwoordig zo ver dat hij, om me aan te moedigen, zegt dat het niets wordt.
PdW Het is begonnen toen de Nederlandse *Playboy* verscheen. Daar heb ik ooit proefstripjes voor gemaakt, met **Wilbert Plijnaar**. Ik dacht 'Een Nederlandse Playboy, dat verkoopt nul komma nul. Iedereen koopt de Amerikaanse.' Achteraf bleek 't het grootste succes aller tijden in tijdschriftenland.
HK Sindsdien heeft Peter de reputatie dat als hij 'nee' zegt, het volmondig 'ja' is.
PdW Als ik zeg dat het niets wordt dan kun je je geld er gerust insteken. Meccano? Klotestrip, zal nooit wat worden.
Zo, dat zit goed. Dat zet er zo 100.000 weg.

De strip roept bij mij associaties **op met de jaren zestig.**
PdW Okay, zet dat bandje uit. Ik sla hard.
HK Jaren zestig, mooie tijd.

Familie Fortuin

PdW Eind vorig jaar verscheen het derde album van *De Familie Fortuin*. Als alles mee zit komt het vierde in het derde kwartaal van dit jaar. Daar heb ik ook de tekst voor geschreven. **Ruud Straatman** en ik zijn uit elkaar gegaan. Het wordt het eerste album dat helemaal van mezelf is. Dat vind ik heel leuk. Het wordt een waanzinnig fiasco (lacht)!

Welke uitgeverij **publiceert het album?**
PdW Big Balloon.

Jullie hebben inmiddels een hele verzameling **uitgevers.**
HK God ja, we brengen het uit waar het kan. En als we een gaatje zien om het zelf te doen, dan doen we het zelf.

De Plaatjesmaker **is jullie eigen uitgeverij.**
HK Ja. Daar zijn we mee begonnen toen de VNU stopte met het uitgeven van *Gilles de Geus*. Dat was bij deel 4. Wij hadden – en hebben nog steeds – zo'n vertrouwen in de strip dat we hutje bij mutje hebben gelegd en het zelf hebben uitgegeven.
Dat bleek heel eenvoudig. Het was nog leuker ook, omdat je alles in eigen hand hebt.

Waar zouden we zijn ...

Reis je nu elke dag vanuit Arnhem heen en weer, Hanco?
HK Met de trein. Best lekker hoor.

Dan ben je vast een tijd onderweg. Anderhalf uur of zo?
HK Ja, anderhalf uur, enkele reis. Ik zit een heel album in de trein te schrijven. Ik kan me goed concentreren, in de trein. Zeker als er een restauratie is.

En die is er in de trein naar Arnhem?
HK Ja, maar alleen in die van 24 over heel. Anders krijg je zo'n dubbeldekker.
PdW Dit voert allemaal te ver.

Nee hoor, het is heel interessant. De lezers weten nu welke **trein ze moeten nemen om Hanco te kunnen ontmoeten.**
PdW Helaas voor hen, hij reist eerste klas.
HK Je zit er tussen de beroepsmilitairen, niet zo leuk. Een heel ander slag mensen.

Studio De Wit, Kolk & Oosterwijk

Sinds een tijdje werkt ***Aloys Oosterwijk*** *(*Cor Morelli*) bij Peter en Hanco in de studio. Gezamenlijke projecten zijn (nog) niet gepland.*

PdW Het idee achter deze studio is dat het gezellig is met z'n drieën. Dat vind ik een leuke basis. Ik heb een jaar of tien alleen gewerkt, maar dit is veel leuker.
HK Er hangen twee foto's van Peter op het prikbord. Eén daarvan werd gemaakt op z'n 23e verjaardag ...
PdW Toen zag ik er heel slecht uit.
HK Een heel zielige foto: Peter in z'n eentje achter een tekentafel; en eentje van tien jaar later: stralend bij een drukpers waar een album van *De Batavia* af komt rollen.
PdW Als je alleen werkt wordt alles wat je doet waanzinnig belangrijk. Hoe langer je wacht om dat aan een ander te laten zien, hoe belangrijker een afwijzing of goedkeuring wordt.
Als je op een studio werkt; iedereen die langs loopt zegt 'Dat is kut met peren'. Kijk, dan kun je weer verder.
Hoe langer je je blind staart, hoe meer fouten je gaat maken. Je gaat de lezer voorbij. Je slaat stappen over. Dan lezen mensen het en denken ze 'Wat bedoelt hij nou eigenlijk?'
HK Als mensen over je rug kijken en vragen: 'Waarom heb je dat gedaan?' moet je het verdedigen en dat werkt goed. Het betekent dat je op een andere manier moet nadenken over je verhaal. Vanuit de lezer. Dat maakt het een stuk duidelijker.

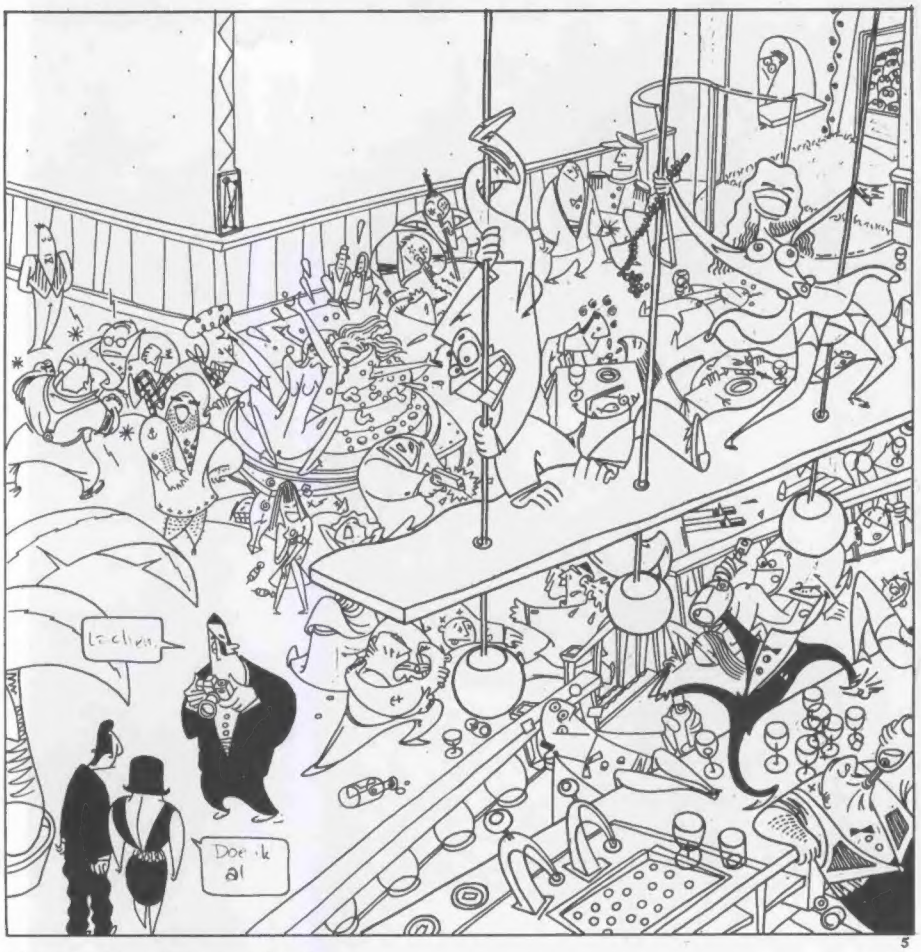

Meccano: **kleurplaat voor sicko's**

Inspecteur Netjes

HK De strips van *Inspecteur Netjes* maak ik eens in de zoveel tijd voor Sjors en Sjimmie Stripblad. Het is één pagina per keer. Er wordt een misdaad gepleegd, inspecteur Netjes komt binnen, de verdachten worden ondervraagd en op de één of andere vreemde, verwrongen manier moet je er achter komen wie het gedaan heeft.
Mijn sport is om mensen op het verkeerde been te zetten. Als dat gebeurt is het een goed scenario. Maar je moet het aan andere mensen laten lezen, je kunt het niet zelf zien. Als ze te makkelijk zijn op te lossen is de jeu van de strip weg.
Zo belde ik Peter een keer, midden in de nacht uit bed, om te vragen of hij een paar postcodes voor me kon opzoeken. Ik had een scenario over een serie-moordenaar die op postcode werkt. Het eerste slachtoffer had postcode 1101. Het tweede 2202, de derde 3303.
Als je eindelijk de plaats hebt gevonden, dan moet je nog 01, 02, 03 zien te vinden en dan nog BP er achter. Ik zat me echt lens te turen op dat postcodeboek.

Je hebt een heel handig programma **voor de PC ...**
HK Nee, nee. Ik wil het niet horen. DAT WIL IK NIET HOREN!
PdW Ach ja, je hebt wel zo'n PC-programma maar je kunt beter iemand, midden in de nacht, uit bed bellen van 'Ik ga naar bed, zoek jij dat eens op.'
HK Maar goed, die testen we dus allemaal, die scenariootjes.

WAT IS DIE POKKEHERRIE?
WEET IK VEEL. BERG DIT EFFE OP, WIL JE.
DOEF! DOEF! DOEF!
POLITIE
HÉ FORTUIN! ALLES KITS?
UITGEBREID GEFOUILLEERD DOOR DE SMERIS! NIKS GEVONDE NATUURLIJK!
'T PAKKIE?
MIEN HEB 'T.
HIER SCHATJE! HIER HEB JE 'N RUG,* KOOP ER MAAR WAT LEUKS VOOR!
IK MOT EFFE ZAKE BESPREKE MET FORTUIN!
*'N RUG OF ROOIE RUG = DUIZEND GULDEN
JIJ MAG ER OOK GRAAG NAAR KIJKE, HÈ?
NOU EN OF! ZO'N RUG ZIE JE NIET ELKE DAG!

Fragment uit *Familie Fortuin*. Grote angst van Peter is dat de strip in album komt en de grote massa er kennis van neemt.

Mannetje en Mannetje-animaties

Schets eens hoe een uitzending **tot stand komt.**

HK Eerst huren we een hotelkamer en gaan we tien ideeën verzinnen.

PdW Het moeten tien filmpjes worden, dus tien synopsissen. We faxen ze naar de VPRO en daar zeggen ze: 'Dat is goed.'

Dat zeggen ze altijd?

HK Daar hebben we nooit veel moeite mee gehad.

PdW Dan verdelen we het werk; We gaan er, in overleg, ieder vijf uitwerken. Dat zijn vrij uitgebreide storyboards, van een pagina of dertig.

Elk filmpje bevat zo'n 100 tot 120 foto's. Als we weten welke foto's we nodig hebben gaan we ze ontleden op kostuums, rekwisieten, acteurs en figuranten. Wie, wat, waar, hoe laat, waarom en wat het kost. Dan gaan we naar de studio van **Nick van Ormondt**, in Halfweg, en doen we in principe twee filmpjes op een dag.

HK Van de week hebben we er net weer één gehad, we zijn nog aan het bijkomen.

PdW Ja, het is waanzinnig intensief. Eén beeld kan uit vier foto's bestaan, die op drie verschillende dagen zijn gemaakt.

FOTO NICK VAN ORMONDT

NIET LANG NADAT ER OP DE ATJEHSTRAAT NR. 2 IN HAARLEM EEN LIJK WAS AANGETROFFEN WAS INSPECTEUR NETJES TER PLEKKE...
FIJN DAT U ER BENT, INSPECTEUR! IK BEN BEN KRONKEL, PSYCHOLOOG.
WE HEBBEN HIER TE MAKEN MET 'N SERIEMOORDENAAR VAN HET KRANKZINNIGSTE SOORT.
INSPECTEUR NETJES EN DE OPLOSSING
DE SLEUTEL TOT HET MYSTERIE LIGT IN DE POSTCODES VAN DE ONHEILSPLEKKEN. DE BINNENKANT 44 HEEFT CODE 1011.
DE ATJEHSTRAAT 2 IN HAARLEM: 2022. DE VOLGENDE CODE MOEST DUS 3033 ZIJN: DE SCHIEKADE IN ROTTERDAM.
MAAR.. DE DADER?! WIE IS DE DADER?
ALLE CODES HEBBEN DE LETTERS BP. BP... BART PIEP.
ONNAVOLGBAAR, INSPECTEUR.

Inspecteur Netjes

Contactafdrukken van fotostrip; alles moet zo leuk mogelijk in beeld komen

HK Dat moet allemaal in elkaar grijpen.

PdW Het is een enorme boekhouding. Plus dat alles zo leuk mogelijk in beeld moet komen. Als dat goed is afgelopen ...

HK Heb je 1200 foto's, allemaal tegen een witte achtergrond. Niemand weet meer waar het over gaat en het enige dat we hebben is dit (wijst op het storyboard).

Die foto's moeten we onderverdelen, totdat we de tien filmpjes achter elkaar hebben. Dat gebeurt in Delft, daar wordt het gedigitaliseerd, voor de computer. Dan gaat het naar **Hans Buying** en begint het echte werk. Hij is een maand of acht bezig met het animeren van de tien filmpjes.

PdW Hij doet het dit jaar waarschijnlijk met één assistent, andere jaren had hij er twee. Als een filmpje af is komt dat op VHS-tape met tijdcode. Per koerier – hardlopend – gaat dat naar de componist, **Robert van Bolderen**. Die heeft een computer, een Atari huppeldepup – iedereen werkt met computers behalve wij. Hij maakt de liedjes en componeert er de muziek bij. Hij zorgt ook voor de meeste geluidseffecten. Dat wordt allemaal gespot op beeld. En dan? HAHA! Dan is het nog niet half klaar!

HK Dan hebben we een floppy met de geluidseffecten en de muziek, en een tape met de animatie zonder geluid. Dat gaat naar het NOB, naar een geluidsstudio, waar het wordt samengevoegd. Tegelijkertijd zetten we er de dialogen achter en een paar akoestische geluidseffecten.

PdW Dan komt het op een BCN-uitzendband, wordt het ingepland en ...

HK Dan hebben we feest. Zo eind december ongeveer.

PdW Vorige week hebben we opnames gehad. Over een jaar is het op televisie. De filmpjes duren maar zes minuten, maar de produktietijd is waanzinnig lang.

En op zondag**ochtend ...**

PdW Ja, in principe elke zondagochtend, rond 10 uur. Tot 10 mei was de tweede serie op televisie.

Was het altijd al in kleur**?**

PdW De tweede serie heeft gekleurde achtergronden. De eerste serie was met witte achtergronden, maar bij de tweede was de techniek weer wat vervolmaakt.

Ik had het idee dat de eerste serie zwart/wit **was.**

HK Die indruk wekt het, er zat veel grijs in. Ik ben blij dat je dat zegt, want het betekent dat alle extra moeite toch op valt.

FOTO NICK VAN ORMONDT

Contactafdrukken van fotostrip. Je snapt niet dat sommige tekenaars hun strip nog tekenen

3e seizoen

MANNETJE & MANNETJE TITEL: het hoer Privé

SHOT NR 65

MP: Een bries voor de windsurfer..

SHOT NR 66

MP: ..en elfstedenijs voor de schaatser!

SHOT NR 67

MP: Al die blije gezichten maken me zo gelukkig!

MH: En al dat geld niet te vergeten!

SHOT NR 68

MH: Hee! Stop even, chauffeur!

DE PLAATJESMAKER

Zijn er ook verschillen **tussen de tweede en de derde serie?**

PdW In de derde serie hebben we, in plaats van tekeningen, veel modellen van auto's en huizen gebruikt. Nu is het heel spannend of dat ook lukt met de digitalisatie en animatie. Dan zie je Mannetje en Mannetje echt in een roze Caddilac voorbij rijden. Het wordt wel steeds moeilijker om jezelf te blijven verrassen en er weer wat aan toe te voegen.

HK Het is altijd de sport; als één van de medewerkers, Nick van Ormondt of Hans Buying, zegt: 'Wat jullie willen kan niet,' zitten we op het goede spoor. Dan hebben we kennelijk iets nieuws.

PdW Of we zeggen over een jaar: 'Jullie hadden gelijk' en zie je slechts een zwart beeld.

HK En krijgen we de vraag: 'Ik meen me te herinneren dat jullie vorige serie in kleur was?'

Cor Daad

HK *Cor Daad* staat al tien jaar in *Taptoe*. Iedere twee weken een één-pagina gag. Het leuke van Cor Daad is dat hij in mijn huis woont, mijn kinderen heeft en de dingen beleeft die ik die twee weken heb beleefd.

Getekend storyboard voor *Mannetje & Mannetje*-film. Je snapt niet dat sommige filmers hun films niet tekenen

Cor Daad was m'n eerste figuurtje, maar hij heeft het overleefd. Toen ik voor Taptoe begon heb ik 'm van stal gehaald en langzamerhand is hij dingen gaan beleven die ik beleefde. Als je alle pagina's achter elkaar leest dan is dat fantastisch. 'Oh, dat was toen.'

Net zoiets als Gleevers Dagboek**.**
HK Ja, echt zo'n foto-album. Zelfs tot in de decors: 'Oh ja, toen hadden we die kast daar staan.'
Ik zorg er wel voor dat het een gewone gagstrip is, anders is het alleen leuk voor mezelf.

Zijn er al plannen om Cor Daad **in albumvorm uit te brengen?**
HK Nee, het is een hele vreemde strip. De ene aflevering is een puzzeltje, de volgende een gewone, recht-op-en-neer strip. Ik kan doen waar m'n pet naar staat, dat is het leuke eraan.
PdW En het is ook leuk voor de fans, want Taptoe is niet te koop.
HK Deze jaargang hebben de hoofdpersonen zes afleveringen lang ruzie gehad. De coster begon een eigen strip, naast die van Cor. Dat ontaardde helemaal. Lola, m'n dochter, begon ook een eigen strip. M'n zoon en diens knuffel ook. Op het laatst waren er vijf strips op één pagina.
Er kwamen brieven op, 'Dat het zo helemaal niet leuk was en dat ze maar vlug weer bij elkaar moesten komen.' Heel leuk, precies wat ik hoopte. Gelukkig had ik net de aflevering klaar waarin ze weer bij elkaar kwamen.

Gilles de Geus

HK In het begin was Gilles een gag-strip, van twee tot vier pagina's, voor de Eppo. Ik had alleen het verhaal geschreven, het was niet de bedoeling dat ik het ook zelf zou tekenen. Ik tekende toen realistisch.
PdW *Rob Robijn*, dat was nou een *hit*! Daar zou ik nog wel eens een album van willen lezen.
HK Dank je. Fijn.
De strip ging over een struikrover die achter een bosje zat en steeds dezelfde kerel overviel. Een beetje **Tex Avery**-achtige humor. Lach of ik schiet. Ik maakte de strip alleen, en wat Peter al zei: 'Je weet niet meer wat leuk is en wat niet'. Als je gaat tekenen denk je de hele tijd: 'Is het leuk? Is het leuk?' Daar wordt je gek van.
Toentertijd zaten er vaak tekenaars op de redactie. Daar kende ik Peter van. We zijn een keer samen gaan plotten en dat lukte zo goed dat we elkaar niet meer hebben losgelaten.
We hebben samen ons eerste lange verhaal gemaakt: *Storm over Dubbeldam*. Op idee van Peter was Gilles struikrover af en ging hij de tachtig-jarige oorlog in, tegen de Spanjaarden vechten. Daar hebben we nog steeds geen spijt van. Soms heeft Gilles zelf wel heimwee naar het oude bestaan.
Met elk album hadden we een doel voor ogen. Met *Storm over Dubbeldam* was dat voornamelijk 'van alles uitproberen'. We zaten toen erg op de **Vandersteen**-toer, die vonden we geweldig. Het album refereert ook aan *Storm over Damme*, een deel van *De Rode Ridder*.
Als ik het me goed herinner wilden we van *Smeerenburg* een **Franquin**-achtige strip maken. Zo'n grote *Robbedoes*-strip.
PdW: Het was een geweldige uitdaging; een komisch avonturenverhaal van 44 pagina's, dat leuk en spannend is. Van de Nederlandse stripalbums zijn er op dat gebied misschien drie of vier die het etiket 'geslaagd' verdienen. Met *Smeerenburg* zijn we maar gedeeltelijk geslaagd, geloof ik.
Smeerenburg moest groots zijn qua locatie en gebeurtenissen, en toch een komische avonturenstrip. Daarna zijn we, als reactie daarop, *De revue* gaan maken. Dat is echt een soort *De ronde van Gallia* van Asterix.
HK Voor we beginnen met schrijven moeten we een synopsis inleveren bij de redactie van Sjors en Sjimmie Stripblad. Het enige dat we hadden was: 'Drie grappen per pagina'.

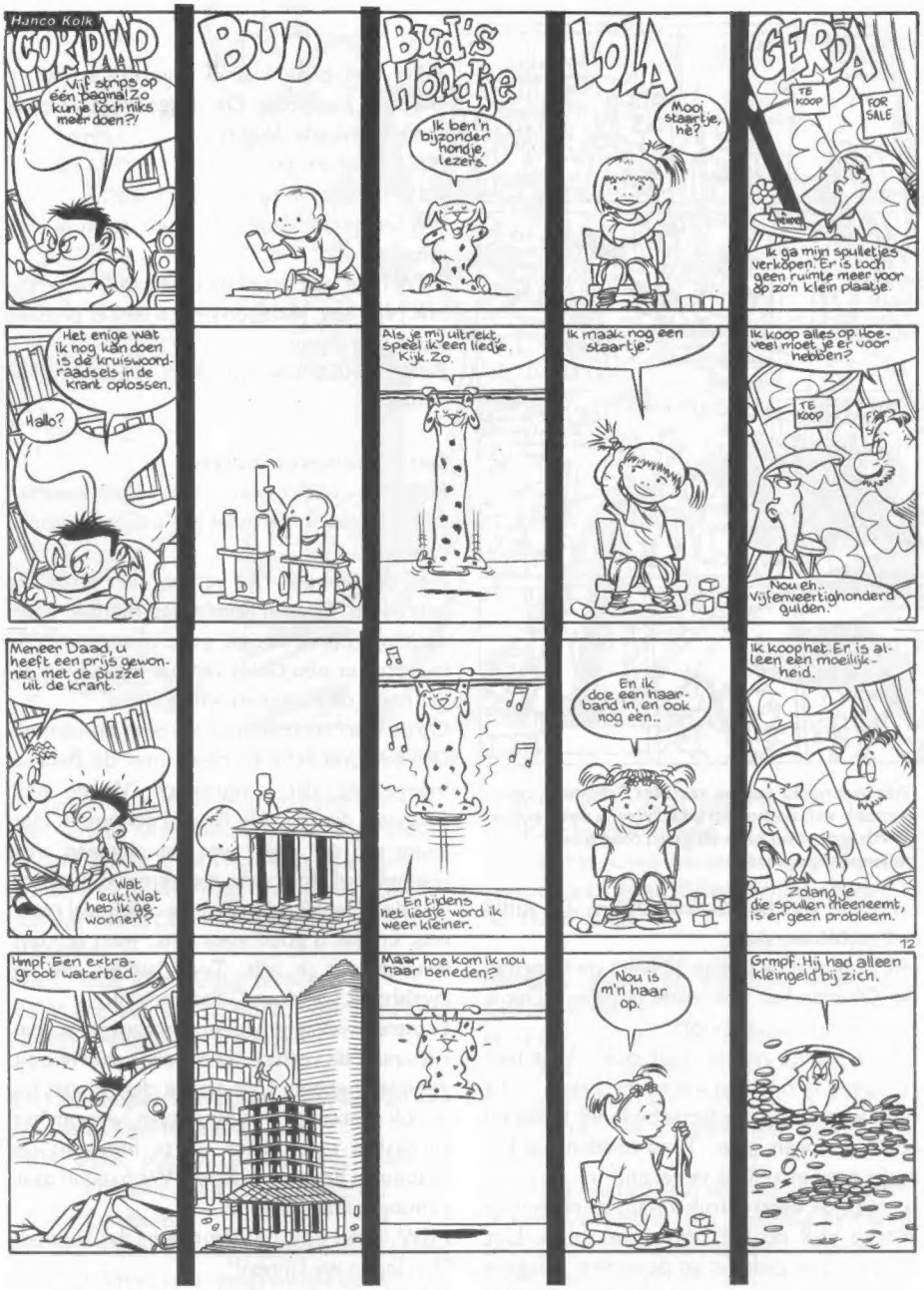
Hanco Kolk
CORDAAD
Vijf strips op één pagina! Zo kun je toch niks meer doen?!
BUD
Bud's Hondje
Ik ben 'n bijzonder hondje, lezers.
LOLA
Mooi staartje, hè?
GERDA
TE KOOP
FOR SALE
Ik ga mijn spulletjes verkopen. Er is toch geen ruimte meer voor op zo'n klein plaatje.
Het enige wat ik nog kan doen is de kruiswoordraadsels in de krant oplossen.
Hallo?
Als je mij uitreikt, speel ik een liedje. Kijk. Zo.
Ik maak nog een staartje.
Ik koop alles op hoeveel moet je er voor hebben?
TE KOOP
Nou eh.. Vijfenveertighonderd gulden.
Meneer Daad, u heeft een prijs gewonnen met de puzzel uit de krant.
Wat leuk! Wat heb ik gewonnen?
En tijdens het liedje word ik weer kleiner.
En ik doe een haarband in, en ook nog een..
Ik koop het. Er is alleen een moeilijkheid.
Zolang je die spullen meeneemt, is er geen probleem.
12
Hmpf. Een extra-groot waterbed.
Maar hoe kom ik nou naar beneden?
Nou is m'n haar op.
Grmpf. Hij had alleen kleingeld bij zich.

Ruzie in *Cor Daad*-strip deed Taptoelezers massaal in de pen klimmen

PdW Het zijn er vier geworden.
HK Het verhaal was een heel sterk à la **Goscinny**. Die hadden we toen ook voor ogen.
Heel simpel. Je vertelt op pagina 10 wat het verhaal wordt: 'Ze gaan daar, daar en daar naar toe.' Dan heb je een geweldige kapstok om alle grappen aan op te hangen. Het was heerlijk om te doen.
PdW Het enige risico is dat je geen intrige hebt, geen plot. Je zet op pagina vijf neer wat er gaat gebeuren. Qua ontknoping heb je dan niet veel bijzonders. Dat is inherent aan zo'n structuur.
HK Dat ben ik niet helemaal met je eens. In *De revue* hadden we de ontwikkeling die de personen die de reis maakten doormaakten. Aan het einde van het verhaal hadden ze precies dat meegemaakt waardoor ze hun missie konden volbrengen. De één kan briljant messenwerpen, de andere ...
PdW Ja, ja. Dat was inderdaad heel knap (lacht). Blijft het feit dat je geen groot intrige hebt over 44 pagina's.
HK Nee, je hebt geen groot intrige.

Redelijk. Er zat alleen een hard strukje.
-in.
nee nee! 'vlekje!' Weg!
JA!
KOM SNEL KIJKEN!
Ah!
Ik heb 'n W gespeurt in perfecte W van Willem!
Misschien is de boodschap nog leesbaar..
voorzichtig! Maak niet kapot!
Kameraden! Laat deze W verbranden.
Ach nu... Oranje...
Hier moet te ontcijferen! Wel, we maken in elk geval dan stinkend in handen kunnen.
Waar blijft Leo? We moeten weg!
De prins heeft hen nodig voor iets belangrijks!
We gaan! We hebben alle rit voor de boeg!
W

Gilles-scenario pagina van *Het Schilderij*, op verzoek van de hoofdredactrice is deze scène gewijzigd: geen plee en geen met poep besmeurd papiertje

De revue **was het eerste album dat jullie zelf publiceerden.**

HK Ja, ik was bij pagina 33 toen we hoorden dat Oberon het niet wilde uitgeven. Dat is vervelend tekenen hoor!

Op de laatste pagina staat ook: 'Wat hier getekend is zal geen mens verbreken'. Die tekst was voor de redactie bedoeld: Gilles zal nooit verloren gaan. Toen hadden we bedacht om het zelf uit te geven.

Ja, toen de eerste druk kwam bleek er een groene vlek op het omslag te zitten. Het album is overgedrukt en de eerste oplage is helemaal vernietigd – op een stuk of vijftig albums na die al als recensie-exemplaren waren verzonden. Die vijftig zijn nu zeer zeldzaam.

PdW De kopers hebben een perfect album gekregen. We hebben de hele oplage laten vernietigen, net zo makkelijk! Maar die recensie-exemplaren waren toen al de deur uit.

HK Het idee voor *De Batavia* kwam al voor *De revue*. Peter kwam ermee. Het is echt gebeurd.

Meen je dat?

HK Jazeker. De hele reis is beschreven in een boek. Ik las dat en dacht: 'Dit is niets voor Gilles'. In het echt was die reis verschrikkelijk bloederig. Het ging er keihard aan toe.

We hebben het laten liggen, maar toen begonnen ze in Lelystad opeens die replica te bouwen. Peter kwam opnieuw met het verhaal en had er een suggestieve tekening bij gemaakt; een vader staat met zijn zoontje bij een winkel op de kade, waar de replica wordt gebouwd en zegt: 'En voor mijn zoontje graag dat leerzame stripboek'. Toen was ik overtuigd.

PdW Van onze kleine uitgeverij is het 't grootste kassucces. De vlaggedrager. Reeds aan zijn tweede druk toe.

HK De eerste druk was ...

PdW Geven wij oplagecijfers vrij?!

HK De eerste druk was ... eh, weet ik niet meer.

PdW Nee, we zitten nu op 15.000.

HK Nou zeg, je begon net zo lekker professioneel te doen.

PdW 15.000 boeken, Baldi. 15.000 stripboeken!

Dat is een mooie oplage.

PdW Het werkt omdat het nu permanent, zeven dagen in de week, in Lelystad wordt verkocht.

HK We konden het verhaal niet letterlijk gebruiken. Er gaan honderden mensen over de kling, op de meest gore manieren. We moesten er een Gilles-verhaal van maken en dat heeft de nodige moeite gekost.

Op de werf vertelden ze ons over die camee. Die bestond echt en heeft met de Batavia meegezeild, dat is historisch. Via de stad Batavia is die naar Nederland gekomen. Het leuke van die steen was dat niemand wist wanneer of door wie die gemaakt was, of wat de afbeelding betekende. Allemaal raadsels. En dat is goud voor ons, want je kunt invullen wat je wilt. Toen hadden we de invalshoek voor ons Gilles-verhaal.

Er zitten weinig grappen in, maar qua scenario vind ik dit verhaal het mooiste dat we ooit gemaakt hebben. Ons eerste idee, en dat zie je ook achterop het album staan, was om het verhaal in twee delen uit te brengen: *De Batavia* en *Batavia's kerkhof*. We hadden daar genoeg materiaal voor.

PdW Ik zei nog: 'Twee delen, dat is goud! Dan lopen we binnen!'

HK We zijn alleen één ding vergeten; het aan de redactie van Sjors en Sjimmie Stripblad voor te leggen. De toenmalige hoofdredacteur, **Peter van Leersum**, las het in een interview en trok aan de bel. Hij zei: 'Ik wil één album.' Ik was al bij pagina 20 met tekenen en dat betekende dat alles ingekrompen moest worden. Alle voor het verhaal overbodige scènes moesten sneuvelen.

PdW Die waren al getekend! Maanden werk zat er in.

HK Een aantal van die pagina's heeft in Stripschrift gestaan (Jaargang 23, nummer 8. Red.). Veel scènes hebben we in andere verhalen gebruikt.

PdW Onder het motto: 'We gooien nooit iets weg.'

HK Het waren leuke scènes, dus waarom zou je die niet alsnog gebruiken. In de loop der tijden zullen ze, verspreid over allerlei albums, wel weer opduiken. Het is wel jammer. We hadden voor de Batavia een hele lange scène van drie pagina's, waarin Leo de hele tijd het want op en neer klimt. Het was ook zo'n leuke scène omdat ie zo lang duurde. Maar ja, drie pagina's, dat is zo langzamerhand zo kostbaar als je een verhaal wilt vertellen. Helaas kan dat nu niet meer.

PdW Het zijn juist dat soort scènes, die een beetje jeu aan het verhaal geven.

De Batavia is een aanrader, daar zit alles in. Over het verhaal hebben we jaren gedaan. Het onderste is uit Hanco's lichaam getrokken qua tekenwerk, documentatie, schetswerk.

HK Ik ben er ook heel erg tevreden over.

Bij het nieuwe album, *Spionage*, heeft de redactie weer een grote rol gespeeld. Die begon met de twee-wekelijkse Sjors en Sjimmie en vroeg ons korte verhalen te schrijven, van acht pagina's. Omdat *De Batavia* zo'n ongelofelijke bevalling is geweest vonden we dat wel lekker.

Het album gaat over alle soorten van spionage, afluisteren, femme fatale, dat soort dingen. We hebben korte verhalen gemaakt waarvan we dachten: 'Dit is leuk om te doen'.

Het lijkt wel of elk album een reactie is op het vorige. Dit was echt weer 14 grappen per pagina.

PdW Dat was ook het fijne als je het vergelijkt met *De Batavia*. Daar zijn meer pagina's geschrapt dan geschreven. Bij ons komen grappen per gros. Bij deze korte verhalen is dat heel fijn. Je kunt er zo vier grappen per pagina in stoppen, terwijl je bij een verhaal met een plot vaak geen ruimte meer hebt voor grappen. We konden ons hier heerlijk op uitleven.

HK Bij *90-60-90* hebben we getwijfeld of Gilles zou trouwen. We hadden een ontmoeting geschreven met een spionne; 'Ze zien elkaar en worden en bloc verliefd.' We hadden een geweldig romantische scène gemaakt. Op pagina 4 dachten we: 'Nu gaan ze trouwen en naar het moeras waar Gilles vroeger zat. Dan gaat hij weer lekker struikroven en we houden op met de serie.' Helaas, het mocht niet zo zijn.

Schetsen voor nieuwe *Gilles*-verhaal. Schetsen gooien we niet meer weg. Wordt over 10 jaar een heel duur boek van gemaakt. Dat gooien we weg. Wel zo chic.

Uit *90-60-90*, ruwe opzet van een plaatje

Het definitieve plaatje

We hebben echt geaarzeld ...

Wat nu, na het zesde **album?**
PdW We hebben een plot klaar. We zijn er over in onderhandeling met Sjors en Sjimmie Stripblad.

Daar moet je tegenwoordig over onderhandelen**?**
PdW Ja ... Het wordt een lang verhaal, 44 pagina's. Voor hen is dat nogal kostbaar om te financieren. Een ander punt is, wij willen het graag maken. Het is heel leuk.

Je verwacht toch geen kassucces**, hoop ik?**
PdW Nee, een hopeloos fiasco, dus dat is kat in het bakkie.
Voor Hanco en z'n assistenten is het nu een kwestie van inplannen en tekenen. Het moet eigenlijk in één afgeronde periode worden getekend en afgewerkt.
Het leuke voor ons is dat het nu bijna echt een vreemde eend in de bijt is. Zo'n 44-pagina Gilles, dat is een ouderwetsCH intensieve strip. Eén of twee pagina's per week, hooguit. Daar ben je een half jaar mee onder de pannen, dat moet je goed inplannen.
Het verhaal heet *Gilles in Japan*. De Nederlanders waren in de 17e eeuw de enigen die handel mochten drijven met Japan. Ze hadden het eiland Decima, vlak voor de kust bij Nagasaki.
HK En daar komt Gilles terecht.
PdW Erg leuk om te doen, vooral nu daar Holland Village wordt gebouwd.

En jullie hopen een Japanse versie van het album te kunnen verkopen?
PdW Baldi, jongen, jij hebt het helemaal door. 'En vooL mijn zoon gLaag dat leeLzame stLipalbum!'
HK Dat is echt een luchtkasteel. We vonden het heel slim van ons, toen we dat bedachten, maar we wisten nog niet hoe strips worden uitgegeven in Japan. Daar denken ze niet in albums. En zeker niet in 44-pagina-albums.
PdW Bovendien lezen die Japanners van achter naar voren.

De Egyptische uitgever van Kuifje **heeft dat probleem opgelost door de litho's achterstevoren te gebruiken.**

PdW Ja, maar voor Japan heb je eigenlijk verticale balloons nodig.
Het is niet onze eerste zorg. We willen gewoon een goed Gilles-verhaal maken, in het Nederlands.

Hebben jullie al plannen voor een Gilles-tekenfilm**?**
HK Nee, daar denken we niet eens aan, dat zou veel te kostbaar worden. Maar een *Familie Fortuin*-tekenfilm, dat is haalbaar. Daar zitten we stilletjes wel eens aan te denken.
PdW De *Married with children* op tekenfilmgebied. Dat wordt een geweldig succes. Ik bedoel, dat wordt een hopeloos fiasco!
Gilles zien we echt per album, per verhaal. Het is een kostbaar project qua tijd en inzet. Dat moet je heel goed plannen.
HK Als jij als 23-jarige hier had zitten luisteren had je jezelf gewurgd. Project. Kostbaar. Toen dacht je nog 'L'art pour l'art'.
PdW Ik dacht gewoon 'lart poer lart'. Ik heb strips nooit als kunst gezien.
HK Zoiets als *De Batavia*, ruim twee jaar aan één strip werken, dat zou ik nu anders doen. Ik werd er gek van. Ik ging ermee naar bed en stond ermee op.
PdW Ja, en ik kon al die tijd zijn vrouw tevreden houden.
HK Wat!?
PdW Kostelijke grap. Moet nog uitgewerkt worden.

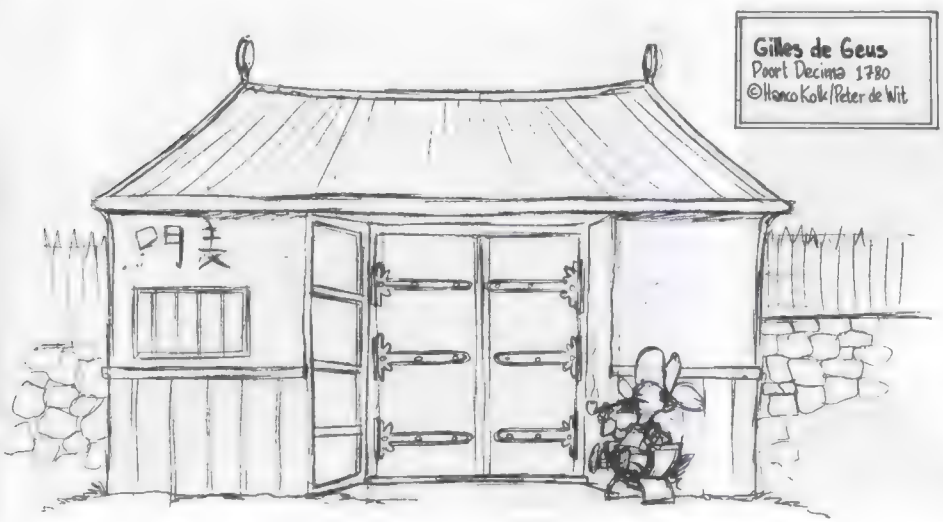

De geestelijke vaders van Gilles de Geus hebben een nieuwe fanclub: De Plaatjesmakers. ***Lidmaatschap kost 11 gulden per jaar en is inclusief het kwartaalblad*** Het Hanco Kolk en Peter de Wit fanzine. ***Bankrekening 51.14.45.881 bij de ABN. Voor meer informatie: De Plaatjesmakers Fanclub, Antwerpse Heirweg 35, B-9971 Lembeke, België.***

In het weekend van 13, 14 en 15 december van het afgelopen jaar vond het 117e Assaut plaats, het gala van het korps adelborsten van het *KIM* (Koninklijk Instituut van de Marine). Het gala stond in het teken van het stripverhaal met als thema *Waar woorden te kort schieten*. **De Stripschrift-redactie vroeg aan Koos Schulte of hij een kijkje wilde nemen bij de voorbereidingen van het grootste gala van de Lage Landen. Hij toog naar Den Helder en sprak daar begin december '91 met** Sander Verhoef, **oudstejaars en voorzitter van de Assaut-commissie.**

ASSAUT 1991

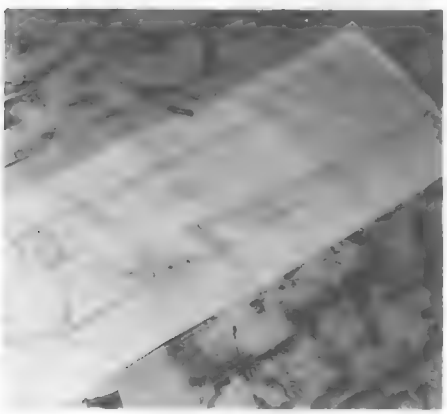

FOTO KOOS SCHULTE

Werktekening voor *Storm* discoproject

Wat is het Assaut **precies?**
Oorspronkelijk is het Assaut begonnen als een soort schermfeest. Sinds lange tijd is het als schermfeest weinig meer bekend. De laatste jaren is het Assaut steeds een jaarlijks driedaags gala van het korps adelborsten. Adelborsten zijn de aankomende marine-officieren, die aan het KIM een driejarige opleiding volgen. Het Assaut is een soort visitekaartje dat het korps elk jaar weer afgeeft. Alleen adelborsten die in opleiding zijn, hun aanhang, de leiding van het KIM, het marinepersoneel en overige genodigden mogen in het weekeinde van 13, 14 en 15 december acte de présence geven op het 117-de Assaut.

Hebben jullie elk jaar een ander thema?
Er is een tijd geweest dat er elke keer een verschillend land als thema werd gekozen, maar de laatste jaren hebben we ook andere dingen gekozen, zoals film, tijdreizen, muziek en nu dus strips.

Hoe vindt jullie organisatie **plaats?**
Er wordt een Assaut-commissie samengesteld, die het feest gaat organiseren. Als die commissie bij elkaar is, verzinnen ze een thema en gaan ze alle voorbereidende werkzaamheden verrichten. Die commissie bestaat uit een voorzitter, een commissaris projecten, twee tweedejaars, een opperceremoniemeester en een toegevoegd opperceremoniemeester. Verder doen we veel zaken met de penningmeester van de Senaat, die de leiding heeft van het korps adelborsten. De hele opleiding is twee weken stilgelegd. In die dagen is het korps 24 uur per dag aan het werk. Het zijn zo'n 160 à 170 mensen. De opbouw duurt anderhalve week. Maandag 2 december zijn we begonnen en woensdag 11 december moet het af zijn. Dan wordt er namelijk het voor-Assaut gehouden, een soort generale repetitie. Donderdag is er dan een dag rust en vrijdag begint het Assaut-weekeinde. Die avond is de echte officiële avond met hoge marine-

FOTO KOOS SCHULTE

FOTO KOOS SCHULTE

FOTO KOOS SCHULTE

Bar in Western-stijl met *Lucky Luke* en *Blueberry*

gasten; zaterdag is de korpsavond en zondag is de afsluiting met een thé dansant.
Voor het gala moet het hele hoofdgebouw aangekleed en ingericht worden. Voor ieder stripproject dat gemaakt wordt, is een projectbaas aangesteld. Voor iedere afzonderlijke ruimte is iemand aangewezen die verantwoordelijk is voor de uitvoering van de werkzaamheden. Die heeft een ploeg ter beschikking en belast zich bijvoorbeeld met de inrichting van de gangen, aangepast aan het thema. Verder zijn er de L-vormige 'lange poot', dat is de oude eetzaal, de 'korte poot' en een hoofdzaal met drie verschillende hoeken.
Na afloop van het Assaut is op zondagavond laat de eerste voor-afbraak. Op maandag wordt alles uit elkaar gehaald en opgeruimd. Het hout wordt opgeslagen, het karton wordt weggedaan.

Hoe gaan de projecten er in de praktijk **uitzien?**
Bij de ingang komt tegen het hoofdgebouw de grote raket van *Kuifje* te staan. De hal waar je binnenkomt, is helemaal opgezet in Kuifje-stijl. Op de 'lange poot' komt de disco in de stijl van *Storm*. De 'korte poot', die daar als een hoek op aansluit, wordt opgezet in de sfeer van *Bommel*. De gangen zijn in twee stukken ingedeeld. Een gedeelte is gereserveerd voor de superhelden: *Superman*, *Spiderman*, *Batman* enzovoorts. Het andere gedeelte staat in het teken van de 'Nederstrips' zoals *Joop Klepzeiker*, *Franka*, *Pardon Lul*, *Jan, Jans en de kinderen*, *Doorzon*, *De Generaal* en *Sjef van Oekel*. De algemene hoek is een belangrijke hoek, omdat op vrijdagavond de rest van de marine komt kijken. Daar is tevens de dansvloer. Die hoort bij het *Asterix en Obelix*-dorp. Er komt een brug over de dansvloer waarvoor het Rome van Caesar en het Egypte van Cleopatra als inspiratiebron hebben gediend. De tweedejaarshoek, ook een gedeelte van de grote zaal, wordt gebouwd in *Suske en Wiske*-stijl. De oudstejaarshoek plus bar wordt helemaal in Western-stijl opgezet met onder meer *Lucky Luke* en *Blueberry*.
Ieder project heeft dus zijn eigen sfeer: het disco-project rond Storm is totaal verschillend van het Bommel-project met sfeermuziek en een open haard-vuur. We maken veel dingen zelf, zoals een gefiguurzaagde Bommel, en we werken veel met reclamemateriaal van stripalbums als aankleding.

door
KOOS SCHULTE

Maken jullie de (strip-)tekeningen die op de muren te zien zijn ook zelf?
Met behulp van een kopieerapparaat worden op doorzichtig plastic gekopieerde afdrukken van striptekeningen gemaakt. Deze sheets leggen we op de overheadprojector, die we op de juiste afstand van de muur plaatsen. Daarna is het enkel nog een kwestie de grove lijnen over te trekken, het stripboek er bij te nemen en de plaat in te kleuren.
Aan het begin van ieder jaar wordt er tijdens de groepsconfrontatie een tekentestje onder de jongstejaars gedaan, zonder dat zij weten dat het voor het Assaut is. Zo worden uit het jongste jaar de tekenaars geselecteerd.

Hoe hebben jullie de financiën **rond gekregen?**
De marine stelt een hoop geld beschikbaar. Al het materiaal dat bijvoorbeeld gebruikt wordt, gaat via de bevoorrading van het KIM, zoals het vele karton dat we tegen de muren plakken. Ook het personeel dat op al die avonden werkzaam is wordt door de leiding hier betaald.
Het feest valt te vergelijken met dat van studentenverenigingen, maar hier kan er twee weken lang, 24 uur per dag aan gewerkt worden en is er veel hulp van de marine zelf. Dat is het voordeel van de marine. Bij de studentenverenigingen ligt dat volgens mij heel anders.

Nadat Sander Verhoef nog het één en ander over het programma vertelt, over de meisjes die met een speciaal ingehuurde N.S.-trein, de zogenaamde feeëntrein, arriveren en ceremonieel door het korps adelborsten worden ingehaald, de permit-adressen in en rond Den Helder waar de gasten kunnen overnachten en de voorgeschreven kleding welke de meisjes moeten dragen (op vrijdag tot aan de enkels, op zaterdag tot over de knie en op zondag tot aan de knie) begeven we ons het KIM-gebouw in, waar zowel mannelijke als vrouwelijke adelborsten druk aan het werk zijn. Hoewel ten tijde van mijn bezoek alles nog lang niet klaar is herken ik de Westernsaloon, de tijdmachine van professor Barabas, de haard van Bommelstein en de raket van Kuifje waaraan door adelborsten met stofmaskers voor druk gewerkt wordt. Bij de brug worden heuse waterpartijen aangelegd.
Als ik naar buiten ga, wijst Sander Verhoef naar de plaats waar over enkele dagen de rood-wit geblokte Kuifje-raket komt te staan. Thuisgekomen lees ik in het in Kuifje-stijl uitgegeven programmaboekje onder het kopje 'Verbeelding' van de beschermheer van het Assaut, **KTZE ir. H.M. Pruijsen**: *'Wat kan er mooier zijn om met ijver en eigen verbeeldingskracht beeltenissen van onze helden tastbaar te maken; het mogelijk te maken zelfs in die wereld te stappen zodat, in vervoering geraakt, woorden te kort schieten'. Gelijk heeft hij.*

FOTO KOOS SCHULTE

v.l.n.r. Naar de maan met *Kuifje*, werken aan *Blueberry*, met behulp van een overheadprojector, striphelden in Western-stijl

Wat zut! Ik zal je eens mores leren, opgeblazen blaaskaak! Je zal wat beleven!
Maar... Maar Szut, dat mijn naam zijn! Ik Estlander zijn en Piotr Szut heten!
Pas op, je mes!

Szut (*Cokes in Voorraad* na 1986) als woordspel met *zut!*, uitroep van verbazing in het Vlaams die ook vaak voorkomt in de oude versies van *Suske en Wiske* en *Nero*

Wat, stik?!!... Ik zal je mores leren, Michelinmannetje... Ik zal die dikdoenerij wel ns doorprikken, ectoplasma!
Maar... maar stic mijn naam zijn... Piotr Stic... Ik uit Estland komen...
Kijk uit!... Uw mes!

***Sztic* (*Cokes in Voorraad* na 1986) als woordspel met *stik!*, uitroep van verbazing in het Nederlands. In een volgende druk *Szhit...*?**

Carreidas behandelt zijn personeel soms onbeschoft, maar houdt ze met een goed salaris in dienst (Ten Berge blz. 22). In werkelijkheid ontslaat hij in *Vlucht* op blz. 13 zijn secretaris Angliche Spalding en op blz. 18 zijn navigator Paolo Colombani.

OP DE SCHOUDERS VAN KUIFJE:
HET KAARTENHUIS VAN TEN BERGE

KUIFJE EN DE ALFASCHURK

Na het lezen van het artikel *Kuifje en de Alfaschurk* **van** Domien ten Berge **in het vorige nummer van Stripschrift was ik eerlijk gezegd door de vloedgolf van woorden doodgeslagen. Niet dat ik het teveel moeite vond om mijzelf door deze brij te worstelen, maar omdat hier geen scherpzinnige criticus aan het woord was, maar een ijdeltuit die zijn behendigheid met de bal wilde laten zien zonder tot scoren te komen.**

Stap voor stap bouwt Ten Berge in zijn artikel een kaartenhuis op van als feiten gepresenteerde eigen meningen, gelardeerd met een overvloed van volstrekt niet ter zake doende, al lang bekende en uitgekauwde details, waarbij rijkelijk geput wordt uit *Kuifje van leerlingjournalist tot wereldberoemd reporter*. Alsof sindsdien niets meer over Kuifje op tafel gekomen zou zijn. Het is zo simpel. Je zet alles wat er over *Kuifje en de Alfakunst* gepubliceerd is op een rijtje (aardig voor wie al die persstemmen niet op de voet heeft kunnen volgen), je vergelijkt de inhoud ervan (aardig vanwege de discrepantie), je voegt daaraan minder bereikbaar materiaal toe (aardig voor wie niet over de Rombaldi-uitgave beschikt) en je legt de *Kuifje-index* ernaast (altijd aardig).

In plaats van in te gaan op mijn argumenten bedelft Ten Berge mij in zijn stuk onder een scheepslading zand. En dat alles omdat hij meent dat Maximus Vogel het alter ego is van Endadinne Akass. Dat mag uiteraard van mij, net zoals ik mag menen dat eerder Rastapopoulos achter Akass schuil gaat. Voor Ten Berge is dat niet genoeg: hij weet het zeker en denkt dat te kunnen bewijzen. Wat mij betreft had dat zo kunnen blijven. Ik heb niet zo'n behoefte om te spelen in Ten Berge's zandbak, maar de redactie van Stripschrift wil een nawoord. Er zit dus niets anders op dan de argumenten van Ten Berge na te gaan op deugdelijkheid. Ik volg daarbij ten Berge min of meer op de voet en gebruik daarbij zijn verkorte albumtitels. De bladzijdenummering gaat in tegenstelling tot Ten Berge's Lekturama-nummering terug op de albums.

Belangrijke aanwijzingen

In §2 concludeert Ten Berge 'dat de wereld van Kuifje niet alleen schurken kent, maar ook aardige, vriendelijke mensen'. 'Dit is een belangrijke aanwijzing', voegt hij daaraan toe. Dat klinkt gewichtig, maar waarheen wijst die 'belangrijke aanwijzing'? Naar het feit dat er ook een aardig, vriendelijk persoon achter Akass zou kunnen schuilgaan? Nee, want Ten Berge komt uiteindelijk met zijn topschurk M. Vogel aan. Naar het feit dat er in de avonturen van Kuifje (net zoals in alle andere strips, lectuur, films, televisieseries, kortom in het echte leven zelf) naast schurken ook aardige, vriendelijke personen bestaan? Waaraan verdient de lezer deze platitude?

Verderop in §2 stelt Ten Berge sprekend over de albums *Rotsen* en *Goud*: 'Maar ook hier vallen er geen lijken (lees: doden. HB)'. 'En dat is een belangrijke aanwijzing', voegt hij er weer aan toe. En waarheen wijst die 'belangrijke aanwijzing' dan wel? Naar de ekster uit *Juwelen*, waar ook geen doden vallen? Ik denk dat Ten Berge bedoelt dat Müller niet Akass kan zijn, omdat hij 'bereid (is) om Kuifje dood te schieten', maar dat uiteindelijk niet doet. God zij dank zullen we maar zeggen, want dan was Hergé na *Rotsen* dan wel *Goud* met de avonturen van Kuifje klaar geweest! Maar wat doet Müller wèl, denk ik dan maar. Hij laat Kuifje opgesloten in een brandend huis achter, hij probeert blussing te voorkomen, hij schiet volop en gericht op Kuifje in zowel *Rotsen* als *Goud*, kortom zijn mentaliteit lijkt me goed genoeg.

Wat Hergé wel en niet mag?

Ik ga verder naar §3 waarin Ten Berge onverwacht nog ter zake komt met 'Akass heeft niet zo'n geweldige kokkerd als Rastapopoulos' (Maximus Vogel dan wèl soms?). Zowaar een onderwerp waar ik het in mijn bijdrage ook over gehad heb! Maar wat

brengt Ten Berge ertegen in: 'Hergé kan niet opeens de karikaturistische eisen van zijn tekenstijl laten vallen, want de personen worden bij Hergé juist met hun hoofden gekarakteriseerd en herkenbaar gemaakt.' Pech, ik kan *karikaturistisch* niet in mijn dikke Van Dale vinden. Misschien bedoelt Ten Berge *karikaturaal*, maar dat maakt de inhoud van deze zin voor mij niet veel duidelijker dan een gemeenplaats. Natuurlijk worden in strips (óók in realistische) personen door hun hoofd herkenbaar gemaakt. Worden ze dan daardoor gekarakteriseerd? Soms wel en soms niet. Bij Hergé worden ze in elk geval ook, en volgens mij eerder, door hun taalgebruik gekarakteriseerd. Maar hoe dan ook: een grote neus is niet karakteristiek voor een schurk, tenzij Haddock altijd zijn ware aard verborgen heeft.

Maar Ten Berge gooit zijn emmer met argumenten nog verder leeg over de hoofden van zijn lezers, want 'waarom zou Rastapopoulos behoefte hebben aan gelaatsverandering?' Ik kan wel wat bedenken en daar heb ik minder fantasie voor nodig dan Ten Berge. We kunnen Rastapopoulos' schurkenstreken uit *Vlucht* daarbij overslaan, omdat door geheugenverlies niemand (behalve Bobbie) weet dat er een kaping heeft plaatsgevonden, laat staan dat Rastapopoulos het brein daarachter was. Maar hoe

door
HAR BROK

zat het ook al weer met zijn voorlaatste optreden in *Cokes*? Juist ja, de hele wereld zat achter hem aan (blz. 60). Hergé zou natuurlijk ook een gedaanteverwisseling hebben kunnen gebruiken om zijn lezers zand in de ogen te strooien. Dit is speculatie en dus een slag in de lucht, net zoals 'alleen vermomming mag van Hergé' dat Ten Berge er nog op laat volgen.

Bendeleiders?

In §4 heeft Ten Berge de keuze voor Akass teruggebracht tot M. Vogel of Müller. Eigenlijk had hij Müller al verworpen als kandidaat (zie boven), maar ach, waarom niet dubbelop. Müller valt nu af, omdat hij

Drie maanden geleden zijn twee jongelui, ondanks onze waarschuwingen, toch naar de Zwarte Rotsen gegaan. Ze gingen met een kano. De zee was kalm... Nou... niemand heeft ze meer teruggezien!... En verleden jaar verdween daar een visser uit Kiltoch... Er hing die dag een zware mist
De arme Mac Gregor!... Hij is waarschijnlijk naar de Zwarte Rotsen afgedreven... niemand heeft hem ooit meer gezien!.. En het jaar daarvoor... och... zo kan ik wel doorgaan. Als ik ze allemaal zou moeten opnoemen, die daar ver- dwenen zijn...

Maar er vallen er geen lijken... (Ten Berge blz. 19)

Akass heeft niet zo'n geweldige kokkerd als Rastapopoulos (Ten Berge blz. 22)

Akass heeft niet zo'n geweldige kokkerd als Rastapopoulos (Ten Berge blz. 22)

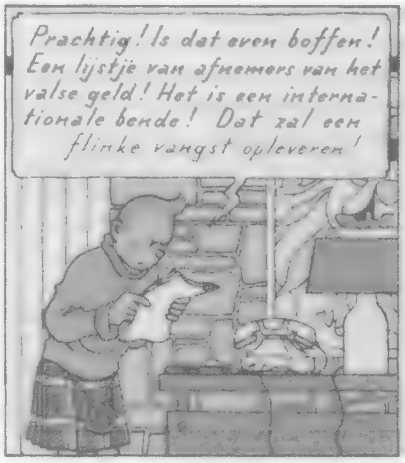
Prachtig! Is dat even boffen! Een lijstje van afnemers van het valse geld! Het is een internationale bende! Dat zal een flinke vangst opleveren!

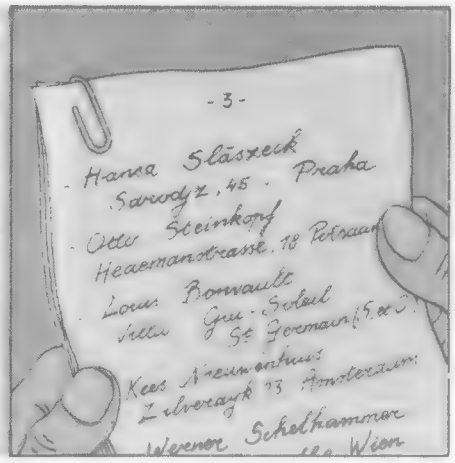

Müller is nooit echt de leider geweest van een grote organisatie (Ten Berge blz. 22). Een kleine organisatie dan? Nee, een *internationale* bende!

't Is Al Capone, de bandieten leider van Chicago. Hij wilde zich verrijken door de Afrikaanse diamantmijnen te plunderen. Hij was van Uw vertrek naar Afrika op de hoogte, en dacht dat U zijn plannen wilde verijdelen. Daarom kregen m'n mannen en ik opdracht U uit de weg te ruimen. Daarna had ie vrij spel

Uit Ten Berges reeks onbelangrijke schurken: Al Capone in *Afrika*

Uit Ten Berges reeks onbelangrijke schurken: Al Capone in *Amerika*

VOILA PLUSIEURS ANNÉES QUE JE SUIS TES AVENTURES !... VOIS ?... AUSSI , TROIS FOIS BENI EST LE JOUR QUI M'A PERMIS DE CONTEMPLER TON VISAGE...
HERGÉ

In 1955 schaft Shei Patrash Pasha zich niet *Raket naar de maan* (Ten Berge blz. 24), maar *Kuifje in Afrika* aan in *De Sigaren van de Farao*

Sheik Patrash Pasha in 1934 met *Tintin en Amérique* in *Les Cigares de Pharaon*

Pas circa 1969 is Sheik Patrash Pasha gevorderd tot *Raket naar de Maan* in *De Sigaren van de Farao*

'nooit echt de leider (is) geweest van een grote organisatie' en omdat hij 'ook te weinig superioriteit' heeft. Maar wat lazen we ook al weer in §2? 'Müller (is) de intellectueel hooggeschoolde leider van een bende valsemunters.' Zo maar een bende dan? Nee, een *internationale* bende (*Rotsen* blz. 62, zie ook de lijst van zijn contactpersonen op blz. 54)!

Ik houd het bende-idee nog even vast, want juist dat maakt voor Ten Berge de gebroeders Vogel – speciaal Maximus – zulke gedegen kandidaten voor de rol van Akass. Maar van welke bende is M. Vogel dan wel de leider? Het antwoord luidt (en nu àlle lezers in koor!): van geen enkele. De gebroeders Vogel zijn doodgewone antiquairs (bijv. *Eenhoorn* blz. 45, in oudere drukken is hun firma een 'Handel in Oudheden'), die door een toeval op het spoor van de perkamenten uit een model van De Eenhoorn gekomen zijn. Niets bende, niets grote misdadige organisatie, kortom in niets te vergelijken met Rastapopoulos.

Net als in 'Eenhoorn'?

Desondanks blijft Ten Berge in §4 met Maximus Vogel aankomen. Zichzelf overtuigend stapelen zijn argumenten zich op, maar het bewijs blijft uit. Ik doe een greep:

1. 'Hij (M. Vogel. HB) zat trouwens al in de kunst- en antiekwereld, en daar draait het opnieuw om in dit verhaal (*Alfakunst*. HB).' Nogmaals, de gebroeders Vogel zitten in de antiekwereld (zie boven), *Eenhoorn* draait om de schat van Scharlaken Rackham en *Alfakunst* draait om de (moderne) kunstwereld. Natuurlijk kan antiek (oude) kunst zijn, maar het gaat te ver om daar de identiteit van Akass aan te verbinden.
2. 'Maar één avontuur (...) dat voor hergebruik in aanmerking komt: *Eenhoorn*. Maximus Vogel loopt nog op vrije voeten rond, ongetwijfeld met wraakplannen, net als Sponsz in *Picaro's*.' Dat maakt dus niet alleen Sponsz even verdacht als Vogel, maar ook alle andere tegenspelers van Kuifje die op vrije voeten zijn of die (wie het weet mag het zeggen) tussentijds ontsnapt zijn of hun straf uitgezeten hebben.
3. 'Kuifje gaat net als in de *Eenhoorn* op onderzoek uit' (§5). Het staat er echt! Dus net zoals in *Sigaren*, *Oor*, *Lotus*, *Rotsen* en ga zo maar door ...!
4. 'De opsluiting in de kelder en de stem door het luidsprekertje kennen we ook al uit *Eenhoorn*, op ongeveer dezelfde bladzijde' (§5). Tsja, gaat dat zó in zijn werk? Aanslag met auto op Kuifje in *Alfakunst* op blz. 17, even zoeken in die buurt en jawel: op blz. 20 van *Zonnebloem* ook een aanslag met auto op Kuifje! Dan moet de auto in *Alfakunst* dus wel bestuurd worden door de Borduriche agent Szprinkoth.
5. 'Op de avondlijke bijeenkomst geeft Hergé de eerste directe verwijzing naar *Eenhoorn*: antiekverzamelaar Sacharin zit eveneens in de zaal (bij Akass. HB).' 'Hergé heeft hem nodig in het verhaal, anders zou hij hem wel als overbodig geschrapt hebben' (§5). Als dat zo eenvoudig ligt dan geeft Hergé op blz. 36 de volgende directe verwijzingen naar *Lotus* (Chicklet), *Oor* (Gibbons) en *Goud* (Ben Kalish Ezab), om nog maar te zwijgen van *Bollen* (Yamilah, blz. 24.1) en al die anderen die ik in mijn bijdrage genoemd heb en waar Ten Berge niet op in gaat.

Doorslaggevend?

In §4 laat Ten Berge ten overvloede ook Carreidas afvallen, want deze 'is, en dat is doorslaggevend, beslist geen vijand van Kuifje, want die heeft hem gered uit de klauwen van Rastapopoulos'. Dat klinkt erg gewichtig, dat *doorslaggevend*, maar waarom zou Carreidas überhaupt Akass kunnen zijn? En wat meer is: Kuifje is helemaal geen vijand van Carreidas, ook niet vóór hij door Kuifje gered werd.

Interne tegenspraak

Er zijn, buiten wat ik tot nu toe aangetekend heb, nog wat andere zaken in Ten Berge's betoog, die door interne tegenspraak de aandacht verdienen. Om het kort te houden puntsgewijs:

- Ten Berge noemt in §5 het feit dat Akass in zijn villa buiten beeld blijft, omdat Kuifje hem bij een directe ontmoeting onmiddellijk zou moeten herkennen. Dat klinkt logisch, maar waarom herkent Kuifje hem dan niet als hij door hem betrapt wordt bij de vervalsingen en Akass hem uitvoerig te woord staat (blz. 39-40)?
- In §1 stelt Ten Berge: 'Zonder schurken is er geen avontuur. Een uitzondering op deze regel vormen *Ster*, *Maan* en *Bollen/Zonnetempel*'. In de eerste plaats bevolken Müller en Jorgen beide *Maan*-avonturen (dit ook in tegenspraak met §4), in de tweede plaats blijkt Wolff voor Ten Berge wel degelijk 'aanvankelijk een schurk van het ouderwetse slag' (§2), in de derde plaats draait *Ster* om de competitie met de misdadige Bohlwinkel. Waar het echter om gaat, is dat er niet zo'n regel bestáát. Het is alleen maar een mening van Ten Berge, die door de werkelijkheid, maar ook in *Tibet* of *Juwelen* ruimschoots tegengesproken wordt.
- Carreidas, 'maakt ons duidelijk, dat de grens tussen legale en misdadige praktijken minder scherp is dan de jeugd wel eens zou kunnen denken' (§3) versus 'die geen misdadige praktijken nodig heeft om een imperium in stand te houden' (§4). Gaat het dan om kinderstreken? Nee, om het oplichten van de belasting (*Vlucht* blz. 25).

Fouten

Naast deze bedenkingen bevat het stuk van Ten Berge ook nog een aantal aperte fouten. De meeste ervan heeft hij kunnen herstellen door een eerste reactie van mij aan de redactie van Stripschrift, maar het rijtje was toen nog niet af. Sorry, hier volgt de rest:

- In de eerste albums van Kuifje een 'reeks onbelangrijke schurken' (§1). Wat heet, de hele Amerikaanse maffia en was daar niet ook Al Capone, die zowel in *Afrika* als *Amerika* optreedt?
- 'Gran-Chaco conflict in Bolivia' (§1). Niet ín Bolivia, het conflict ging tussen de buurlanden: Bolivia en Paraguay. Bij

Kuifje: Nuevo Rico en San Theodoros.

- In *Zaak* zit niet alleen Bordurië achter de vinding van Zonnebloem aan (§1), maar ook Syldavië. In die zin verwijst dit album ook naar de Koude Oorlog en de wapenwedloop tussen Rusland en Amerika.
- Allan komt al voor in *Sigaren* (blz. 10) en dus niet pas in *Krab* (§2).
- 'Sztich (lees: Sztic. HB) uit *Cokes* heet nu opeens Szut' (§3). Lekturama geeft daar geen uitsluitsel over, maar toch is het precies andersom: juist *Cokes* heeft nog de oude naam.
- Carreidas 'behandelt zijn personeel soms onbeschoft, maar houdt ze (lees: het. HB) met een goed salaris in dienst' (§4). Het is toeval, dat geef ik toe, maar in dit album ontslaat Carreidas wel degelijk zijn navigator Paolo Colombani (*Vlucht* blz. 18).
- Het herkenningsteken van de bende van Akass bevat niet een omgekeerde hoofdletter E (§5) maar een gespiegelde. Twee E's dus, dat ben ik met Ten Berge eens. Ze vormen de eerste en laatste letter van de voornaam Endadinne, dat wel. Maar geldt dit ook voor het pseudoniem Hergé (§5)? Welnee, dat zijn de H en de E of desnoods de R en de G. Fonetisch dan, 'op zijn Belgisch-Frans uitgesproken' (wat dat ook moge zijn)? Dat kan, maar dan klopt de tweede E van Endadinne niet meer, die op zijn 'Belgisch-Frans' toch wel als een soort *u* uitgesproken zal moeten worden. Kortom, een klank is iets anders dan een letter.
- 'Kuifje (...) zal (...) als kunstwerk in zijn eigen museum worden bijgezet: in het Imaginair Museum van Kuifje, waarvan een catalogusboek is uitgekomen (...)' (§5). Welnee, hij wordt dan als kunstwerk verkocht aan een museum of aan een rijke kunstverzamelaar (*Alfakunst* blz. 39-40).
- 'In de oudste versie van *Sigaren* uit 1933 dweept sjeik Patrash Pasha met *Amerika* en in de hertekende versie van 1955 met *Raket* (§6). Met de oudste versie zal Ten Berge wel de *Petit Vingtième*-versie bedoelen (de oudste albumuitgave is van 1934). Patrash Pasha heeft daar inderdaad *Amerika* vast, om deze in 1955 niet te verwisselen met *Raket*, maar met Afrika'. Ongeveer 15 jaar later pas is de sjeik gevorderd tot *Raket*.
- 'Haddock (...) die vroeger de degens kruiste met kaperkapiteins' (§3). Toen Allen nog de stuurman van 'afgedankte kapitein' en 'dronkelap' (§2) was? En welke kapers dan?
- De voornaam van Haddock is Archibald, 'hoewel zijn roemrijke voorvader François heette' (§4). Hoezo 'hoewel'? Had hij dan François moeten heten? Is Archibald te Engels? Haddock te Frans?

Conclusie

Uit deze wonderlijke zandbak van Ten Berge, die handelt over 'de Kuifje-serie, die in de Kuifje-wereld met graagte gelezen wordt' (§6) en waarin Ten Berge zijn oude oom Roberto tegenkomt (§2) en stijlbloempjes groeien als 'telefoonmopjes' (§3), 'avondlijke bijeenkomst', 'woonflat' of 'catalogusboek' (§5), is het gemakkelijke graaien. De air waarmee Ten Berge die arme Hergé in de bioscoop bij James Bond plaatst (§5), *Juwelen* een 'parodie op de keukenmeidenroman' (§3) noemt, *Picaro's* bestempeld als 'een profetisch album, dat laat zien, hoe het in Oost-Europa zou gaan' (§4) en het quasi onthullende Vandezande beschouwt als 'een echte Vlaamse naam in Brussel' (§5): genoeg!!! Het wordt tijd om samen te vatten.

Uit het voorafgaande moet niet geconcludeerd worden dat Maximus Vogel onmogelijk Akass kan zijn. Het bewijs daarvoor heeft Ten Berge echter niet geleverd. Het kan nog steeds net zo goed Rastapopoulos zijn, omdat Ten Berge in zijn ijver vergeten is mijn argumenten te ontzenuwen. Veel en veel belangrijker is het gegeven dat Hergé bij de vervaardiging van *Alfakunst* op een dood spoor is geraakt. Hij was niet tevreden met wat hij had en hij kon het op deze manier dus ook niet voltooien. In die zin kun je daarom uit dit, niet door Hergé geautoriseerde, onaffe produkt onmogelijk zulke verregaande conclusies trekken als Ten Berge doet. Wie de werkwijze van Hergé uit de literatuur kent, weet dat er in dit onaffe stadium nog van alles mogelijk is. Platen kunnen nog van plaats veranderen, tussenvoegingen zijn nog mogelijk. De steeds gewijzigde nummering van de platen laat dat overduidelijk zien. Bovendien is er méér aan schetswerk overgebleven en de keuze daaruit is, inclusief de volgorde waarin de platen nu gerangschikt zijn, niet door Hergé gemaakt maar door **Benoît Peeters** na zijn dood. Maar er is nog meer: in *L'univers d'Hergé. Tome 6* (Casterman/ Rombaldi 1988) geeft dezelfde Peeters in het hoofdstuk 'Une histoire sans fil' (blz. 207 en verder) alles wat er aan verhaalopzetten door Hergé op papier gezet is vóór dit nooit voltooide avontuur, dus alles na *Picaro's*. Dat is leerzame lectuur, want niet alleen alle figuren, die er mogelijk in zouden kunnen optreden, komen er in voor, maar ook allerlei draden die in de *Alfakunst* samenkomen. En ... ook nog de gebroeders Vogel: 'Sortis de prison, ils sont redevenues antiquaires, ou receleurs' (blz. 226).

Is Rastapopoulos dan per se Endadinne Akass? Ik weet het niet. Ik kan alleen zeggen dat àls Akass een oude bekende van Kuifje is, Rastapopoulos wel het meest in aanmerking komt. Maar wellicht had Hergé zelf nog geen besluit over zijn identiteit genomen en is het verhaal daarom voortijdig gestrand ...

AGENDA

t/m 30 juli
Expositie Pat Andrea, Galerie Quintessens, Nieuwegracht 53, Utrecht.

t/m 31 juli
Expositie Stefan Verwey, Kritzraedthuis, Sittard.

t/m 2 augustus
7e Stripfestival, Koksijde, België.

t/m 23 augustus
Overzichtstentoonstelling Theo van den Boogaard, Frans Halsmuseum, De Vishal, Haarlem.

t/m 30 augustus
Tentoonstelling met werk van de winnaars van de stripwedstrijd van het festival van Sierre, Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.

t/m 13 september
Expositie 'De grote macht van Rosinski', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.

25 juli t/m 18 oktober
Expositie Jan Kruis, Museum 'Dit is in Bethlehem', Gasthuisstraat 25, Gorinchem.

1 augustus
5e Tekenaarsdag Het Stripschap (incl. ruilbeurs), Trianon, Utrecht.

4 en 5 september
7e Brabants Stripspektakel, Valkenswaard.

3 en 4 oktober
6e Stripfestival Durbuy, Durbuy, België.

16 t/m 18 oktober
De Stripdagen, Het Turfschip, Breda.

27 t/m 29 november
9ème Festival de la Bande Dessinée, Blois, Frankrijk.

19 december
50e Algemene Ledenvergadering Het Stripschap (inclusief ruilbeurs), De Meervaart, Amsterdam.

11 en 12 december 1993!
Stripgidsdagen, Turnhout, België.

WONDERLAND
STRIPS EN SCIENCE FICTION
GESPECIALISEERD IN COMICS
SOEMBAWASTRAAT 54A 1095 XC AMSTERDAM
020-94 35 62

Duitsland heeft als stripproducerend land lange tijd geen rol van betekenis gespeeld. De Duitse striplezers moesten het doen met *Fix & Foxi*, lilliputboekjes en vertalingen van Amerikaanse strips. Pas in de jaren '80 kwam er in deze situatie verandering. De achterstand die de Duitse lezers hadden werd in rap tempo ingehaald en eindelijk konden ook zij kennis maken met goed uitgegeven stripalbums van Franse en Belgische makelij zoals wij die al heel lang kennen. De produktie van stripverhalen van eigen bodem groeide in de afgelopen jaren mee.

E E N H I S T O R I

STRIPS IN

Scheuer en **Schultheiss** moesten eerst de Franse markt veroveren voordat zij in eigen land werden uitgegeven, maar dat is tegenwoordig niet meer nodig. Hoewel hun oeuvre nog weinig omvangrijk is, maken steeds meer Duitsers van striptekenen hun beroep. Dat was aanleiding voor Astrid Kraft en Hans Pols om een onderzoek te doen naar de huidige stand van zaken. In dit nummer van Stripschift en in de komende nummers passeren de belangrijkste Duitstalige stripmakers de revue en wordt aandacht besteed aan de geschiedenis van de Duitse strip, trends, 'scholen', fanzines, een paar Zwitsers (Z) en Oostenrijkers (O) en wordt een gedetailleerd beeld gegeven van de stand van zaken op stripgebied bij onze oosterburen.

In den beginne

Duitse stripliefhebbers gaan er graag prat op dat de eerste stripverhalen uit het Duitstalige gebied komen. Als voorloper van het stripverhaal wordt *Max und Moritz* (rond 1865 voor het eerst gepubliceerd in de satirische *Fliegende Blätter*) van **Wilhelm Busch** naast *Monsieur Cryptogame* (voor het eerst 1845 in het Franse tijdschrift *L'Illustration* gepubliceerd) van de Zwitser **Rodolphe (Rudolpf) Töpffer** genoemd. Ook de rond de eeuwwisseling verschijnende – vaak humoristisch, politiek en satirisch getinte – *Fliegende Blätter*, *Lustige Blätter*, *Neuruppiner Bilderbögen*, *Simplicissimus* en *Kladderadatsch* maken veelvuldig gebruik van beeldverhalen. Voor WO I verdwijnen echter de *Bilderbögen*, *Illustrierte Blätter* en zondagse 'Beilagen' meer en meer van de Duitse markt. Daarentegen zien ze in Amerika wel brood in beeldverhalen en comics in kranten om lezers te winnen en te houden.

Tussen de oorlogen

Volgens de meeste geschiedschrijvingen over strips valt er in Duitsland na WO I een gat op stripgebied. Toch is dit niet helemaal waar. Veel tijdschriften publiceren tussen de oorlogen beeldverhalen annex strips, ook van Duitse origine: **Max Otto**'s *Stups* in *Die Grüne Post*; **Storm Petersens** *Bim und Bam* en *Peter und Ping* in *Für Dich*; **e.o. plauen**'s *Vater und Sohn* (e.o. plauen was het pseudoniem van de onder beroepsverbod staande **Erich Ohser**) en **Barlogs** *Die fünf Schreckensteiner* in de *Berliner Illustrierten*, om maar enkele te noemen. Ook Amerikaanse krantenstrips worden door krantenuitgevers gekocht, men verwijdert de tekstballonnen en zet gerijmde teksten onder de plaatjes.
Met de beeldverhalen richt men zich hoofdzakelijk op kinderen – al lagen de beginselen van de beeldverhalen aanvankelijk bij de satire. Het gaat er met name om klanten te

vangen en te binden. (Toen al wist men dat de ouders makkelijk via de (zeurende) kinderen te bereiken zijn ...) Veel produkten (met name het margarine-merk Rama) en warenhuizen (bij voorbeeld Karstadt) maken gebruik van klanten- en reclameblaadjes – voor kinderen – waarbij vervolgverhalen en series een herhaalde koop moeten motiveren. In deze blaadjes verschijnen strips van Duitse tekenaars evenals uit Amerika geïmporteerde verhalen.
De betekenis en ontwikkeling van strips in Duitsland was weliswaar bescheiden, de indruk dat er helemaal niets gebeurde komt waarschijnlijk door het feit dat geen van de Duitse strips internationaal iets ging betekenen.

Comics komen langzaam ...

Na WO II komen met de Amerikaanse GI's (soldaten) ook de Comics naar Duitsland. Superhelden: actie en avontuur – de eerste comics die vanaf 1948 in Duitse kranten verschijnen zijn vertalingen van deze Amerikaanse produkten.
Er verschijnen ook weer de series en beeldverhalen in de (kinder)bijlagen van tijdschriften en kranten en in reclameblaadjes van winkels en produkten (hier wil ik toch *Lurchi* van Salamander-schoenen van begin zestiger jaren niet onvermeld laten, mijn jeugdsentiment, waarvan ik een redelijk

complete verzameling had! Helaas ten prooi gevallen aan de opruimwoede eind jaren '60, toen strips nog als pulp en slecht voor de leesontwikkeling gezien werden. Jank!).
De enige Duitse strip van de vroege jaren '50 die in Nederland bekend wordt is *Nick Knatterton* van **Manfred Schmidt** uit het tijdschrift *Quick*. Die zou als wegbereider voor stripverhalen in de BRD beschouwd kunnen worden. Ook de bekende Duitse illustrator **Loriot** heeft vijftien jaar lang een eigen strip in de *Stern*: *Reinhold das Nashorn*.
In 1950 verschijnt het eerste comic-heft (boekje): *Superman*. Na drie boekjes legde deze held echter gelijk weer het loodje. Ruim een jaar later verschijnt dan de eerste comic bij Ehapa, die een langer leven beschoren is: *Micky Maus* van Walt Disney Prod. Eerst maandelijks, vrij snel daarna tweewekelijks en vanaf 1957 wekelijks in een oplage die vanaf 1954 niet meer onder de 400.000 kwam. *Michel Vaillant* verschijnt in 1965 als *Michael Voss* voor het eerst in *Mickyvision*, waarin later ook *Asterix* en Belgische strips opgenomen worden.
Begin jaren '50 kwam uitgever **Rolf Kauka** met *Till Eulenspiegel*, *Münchhausen* en *Fix und Foxi*. Laatstgenoemde heeft in 1970 een verkochte oplage van 300.000 bereikt.

Uitgevers zien een gat in de markt

Tegelijkertijd verschijnen Duitstalige avon-

C H E S C H E T S

DE BRD

door

ASTRID M. KRAFT

en

HANS POLS

turenstrips, zoals de *Phantom-Heftchen* waarin onder andere *Prins Eisenherz* (Prins Valiant), *Mandra* (Mandrake), *Rip Korby* (Rip Kirby), *Blondie*, *Gordon* (Flash Gordon) en *Felix der Kater* (Felix the Cat). Dezelfde uitgever – Aller GmbH via Bulls Pressedienst – brengt vanaf 1952 een stripblad uit met vervolgseries, waarin uiteindelijk DC-materiaal wordt overgenomen (*Superman*, *Tom von Morgen-Tommy Tomorrow*, *Rote Maske-Vigilante*, *Johnny Quick*).

Een Zweedse uitgever probeert nog even voor Duitsland series als *Adlerauge*, *Lash La Rue*, *Buffalo Bill* en *Roland der Riese* maar oogst daarmee geen succes. Mondial Verlag voegt zich in de rij van stripuitgevers met titels als *Tarzan*, *Pecos Bill* en *Der kleine Sheriff*, geïmporteerd uit Amerika en Italië. Nog een belangrijke naam in het rijtje van de uitgevers en hun produkten is Arthur Lehning Verlag, die in 1953 op de comic-scene verschijnt met series als *Akim*, *Kalar*, *Marco Polo*, *El Bravo* en *Canera*, importen uit Frankrijk en Italië, *Kit Carson* en *Spider* uit Groot-Brittannië, *Sigurd* en *Nick der Weltraumfahrer* uit Duitsland. Tussen deze slecht getekende en belabberd uitgegeven pulp springt één Duitse serie eruit: de door **Helmut Nickels** getekende *Winnetou*-verhalen.

Omdat de strip *Akim* na ruim 70 boekjes op de 'Index' werd gezet, verandert deze serie een paar keer van naam: *Akim ... Herr des Dschungels ... Akim, neue Abenteuer ... Tibor, Sohn des Dschungels ... Tibor, Held des Dschungels*; en dat alles in verschillende formaten (van oblong piccolo tot A4-formaat). De oplage van deze series varieert tussen 40.000 en 900.000. Rond 1970 verdwijnt Lehning Verlag.

Eind jaren '50 komt er nog een uitgever bij, waarvan de naam bekend zou blijven: Bastei Verlag. Naast western- en detectiveromans verschijnen bij hen nu comics als

Nur Abonnenten des „Neuen Münchener Tagblattes" erhalten dieses Blatt für 50 Pfennige pro Quartal.
Münchener
Humoristische Blätter
Nr. 47. Wochen-Beilage zum „Neuen Münchener Tagblatt." 1891.
Mädchenurtheil.
Anna (zu ihrer Freundin): Mein Bruder Fritz hat fast alle Wochen einen Tadel wegen Unsauberkeit seiner Hefte — na, ich sage Dir, die Wirthschaft überhaupt bei dem Jungen. — wenn Du in sein Zimmer kommst — die richtige Junggesellenwirthschaft.
Mißverständniß.
Lieutenant (wüthend): Ich will den Mann brüllen ....
Unteroffizier (später zu einem, einem Affen ähnlich sehenden Rekruten): Sie, kommen Sie 'mal vor! Sie meint der Lieutenant, denn er sagte: ich will den „Mandrillen"!

Boven: *Max en Moritz* vormen de meest bekende creatie van Wilhelm Busch. Links: Een bekend fragment uit *Reizen en Avonturen van Mijnheer Prikkebeen* door Rodolphe Töppfer. Rechts: Titelpagina van de *Münchener Humoristische Blätter*, de zondagsbijlage van *Neuen Münchener Tagblatts*.

Kenmerken van de Duitse strip

Ook al zijn er vele overeenkomsten tussen bijvoorbeeld Nederlanders, Fransen, Duitsers en Engelsen, er zijn ook verschillen. Er zijn bijvoorbeeld stripverhalen die overal leuk gevonden worden, maar er zijn ook strips die in een bepaald land waanzinnig populair zijn terwijl ze in andere landen volslagen onbekend blijven. Vooral humor lijkt niet altijd grensoverschrijdend te zijn. Wanneer je je verdiept in de cultuur van een ander land, blijkt dat vaak juist de zeer volkseigen uitingen buiten de grenzen het minst bekend zijn. Voor stripverhalen gaat dit ook op.

Verreweg de meest populaire stripheld van Duitsland is Werner. *Werner en zijn vrienden beleven avonturen met veel bier en motoren. Het is allemaal een beetje te vergelijken met* Joe Bar Team *of de cultus rond de achterhoekse groep* Normaal *en (vind ik) heel Duits.*

Heel Duits is ook het stripverhaal dat voortkomt uit de subcultuur. Het stripverhaal in Duitsland heeft zich zoals we in het vorige deel van dit overzicht lieten zien heel anders ontwikkeld dan bij ons of in de Franssprekende gebieden. Voordat de hausse aan het begin van de jaren tachtig er voor zorgde dat de Duitsers kennis konden maken met de bij ons al lang bekende Belgische en Franse jeugdstrips, bestond er vooral serieuze belangstelling voor underground-strips en (later) strips voor volwassenen. De oudste Duitse stripbladen U-Comix *en* Schwer Metall *zijn voortgekomen uit de vernieuwingsbeweging van de jaren zestig en zeventig. Undergroundstrips in U-Comix werden langzaam maar zeker vervangen door humorstrips van bijvoorbeeld* **Gotlib** *en* **Binet**, *maar de jaren zestig leven nog altijd een beetje voort in U-Comix.*

Typerend voor de jaren zestig waren behalve het ontstaan van verschillende subculturen (en nauw verbonden hiermee) ook een groeiend politiek bewustzijn, belangstelling voor geestverruimende middelen en een opleving van mystieke en spirituele zaken. Momenteel wordt weer volop LSD geslikt door House-liefhebbers en schieten New Age-winkeltjes uit de grond, maar terwijl er bij ons sprake is van hernieuwde belangstelling voor deze zaken lijkt het, wanneer we naar de Duitse stripproduktie kijken, of in Duitsland nooit sprake is geweest van het ten grave dragen van het hippiedom.

De huidige generatie striptekenaars draagt sterk de sporen van de jaren zestig en de underground en dat is het meest opvallende dat zij (ondanks vele verschillen) met elkaar gemeen hebben.

- ***Gerhard Seyfried** is één van de meest politieke tekenaars van Duitsland en engageert zich sterk met de kraakbeweging. Stijl is voor hem minder belangrijk dan zijn boodschap. In die zin is hij een echte underground-tekenaar. (Ook al moet gezegd dat dat de laatste tijd veranderd is. AMK.)*
- ***Ralf König** is in Nederland ondertussen geen onbekende meer. Hij vertegenwoordigt de Duitse homobeweging. Er zijn in Duitsland nog een paar homo's actief met het tekenen van strips, bijvoorbeeld **Felix Rexhausen** en **Wolf Müller**; meestal satirisch, maar buiten*

het eigen circuit genieten zij ook in eigen land vrijwel geen belangstelling.

- *Franziska Becker zouden we kunnen beschouwen als representatrice van de vrouwenbeweging. Natuurlijk is zij niet de enige geëmancipeerde tekenares, maar wel de bekendste. Andere striptekenaressen uit het circuit rond het vrouwentijdschrift* Emma *zijn* **Barbara Hörnig** *(*Mann hat's echt schwer*) en* **Renate Alf** *(*Kinderleicht*), cartoons, beiden: Lappan Verlag, Oldenburg.*
- *Belangstelling voor mystiek en drugs vinden we niet alleen in undergroundstrips terug, maar zelfs in sommige avonturenverhalen zoals die momenteel in Duitsland verschijnen. Zie bij voorbeeld* **Wyniger** *of* **Birger** *en* **Rafael**.

Het zijn de auteurs wier werk het minst aan bovenstaande kenmerken voldoet die wellicht het meest kans op succes hebben buiten het Duitse taalgebied. **Schultheiss** *kennen we al,* **Chris Scheuer** *is geen echte onbekende alhoewel er veel te weinig van hem vertaald is, en* **König** *is te leuk om onbekend te blijven. Zeer de moeite waard om te vertalen is* Haarmann *van* **Gorny**.
Of wij daarentegen ooit nader kennis zullen maken met het werk van bijvoorbeeld **Kiefersauer**, **Seyfried** *of* **Gotta** *betwijfel ik. Daarvoor zijn het te zeer cultuurgebonden fenomenen.*

HP

De Berlijnse Kliek, of: Comics made in Berlin

In Berlijn woont en werkt een bijzonder groot aantal cartoon- en striptekenaars. Hun aantal, stijl, inhoud en manier van werken onderscheiden zich van die van andere (Duitse) steden. De reden om naar Berlijn te gaan was voor iedere tekenaar afzonderlijk hoogstwaarschijnlijk verschillend. De voorwaarden echter die zij in deze metropool ontmoetten beïnvloedden hun werk in belangrijke mate. Berlijn was altijd al een bijzondere cultuurstad. Nergens in de BRD ontwikkelden zich telkens weer zo veel verschillende en kleurrijke subculturen als in Berlijn. Zeker vanaf de jaren '60 ontstonden er progressieve, alternatieve en politiek zeer actieve bewegingen waar niemand omheen kon. Met name de kraakbeweging met haar zin om te experimenteren zorgde voor een vruchtbare voedingsbodem voor creatieve geesten.
Berlijn is ook een stad waar de kranten- en uitgeverswereld een grote mate aan diversiteit vertonen. In de jaren '70 en '80 ontwikkelde zich een levendige alternatieve pers, waarbij bijna elke wijk èn elke beweging een eigen blad had, naast de twee grote stadsmagazines. Bijna elk zichzelf respecterend blad publiceerde cartoons en strips van de in Berlijn wonende tekenaars.
Daarnaast boden de Elefanten Press Galerie *en binnenlands beleid.)*
Wie werkelijk geïnteresseerd is in vernieuwende tendensen in de strip blijft Raw *lezen maar houdt daarnaast de ontwikkelingen in Zwitserland scherp in de gaten.*

HP

JA, DESMOND. ÜBRIGENS, ZERO IST NICHT TOT ER WIRD SICH NOCH 10 ODER 20 JAHRE AUF STAATSKOSTEN ERHOLEN KÖNNEN...
HONEY, DU SIEHST BEZAUBERND AUS! KEINE SPUR VON AUFREGUNG
LASS UNS IN EIN RUHIGES RESTAURANT GEHEN, RIP!
ORCHIDEEN! OH, DU BIST AUFMERKSAM!
ICH WEISS, DU LIEBST ROSEN, HONEY, ABER FÜR EINE WEILE WÄRE WOHL WAS ANDERES BESSER

Rip Korby (Rip Kirby) van Alex Raymond

Felix, *Buffalo Bill*, *Wastl*, *Silberpfeil*, *Bessy*, *Der rote Korsar* (Roodbaard) en als eigen produkt *Roy Tiger*.
Vooral jungle- en westernstrips doen het goed in Duitsland, in populariteit gevolgd door detectivecomics. *Tarzan*, *Prinz Eisenherz*, *Sigurd* en *Der kleine Sheriff* hebben al voor 1955 een oplage van meer dan 100.000 bereikt.

(Zelf)censuur – Duitse comics-code

Veel van deze comicseries en -boekjes is geen lang leven beschoren of worden voor de Duitse markt grondig gewijzigd. Met de (her)opkomst van de comics ontstaat ook vrij snel een soort tegenbeweging, in het kielzog van de conservatieve psychiater **Frederic Wertham** (USA), bestaand uit (literatuur)pedagogen, christelijke zedenbeschermers en rechtse maar ook linkse cultuurgoedbewaarders. De stemming wordt weerspiegeld in krantenkoppen als bij voorbeeld: *Vom Comicleser zum Mörder* en *Vom Bildidiotismus der Comics*. Er worden (kortstondige) ruilacties *Schund gegen Jugendbücher* (Rotzooi tegen jeugdboeken) georganiseerd – de laatste vond plaats in 1987 en was georganiseerd door een openbare bibliotheek. De stripuitgevers beperken zich ook zelf door de taal aan te passen, messen, pistolen en ander wapentuig zo veel mogelijk weg te retoucheren en zelfs meer tekst in de boekjes te schuiven zodat het verwijt van 'plaatjes-analfabetisme' geen voet aan de grond zou kunnen krijgen!

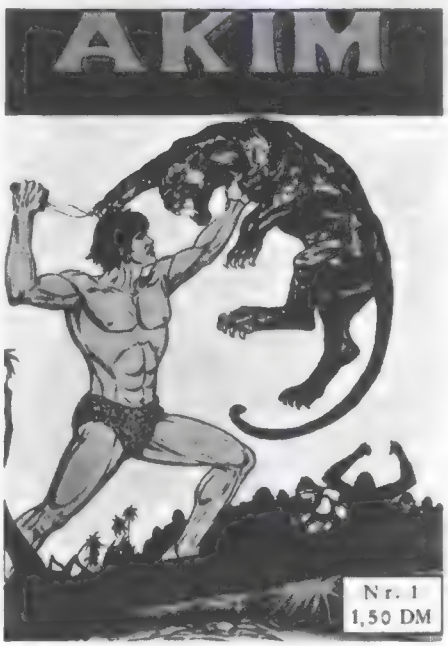

Uiteindelijk worden na twee plaatjespagina's twee tekstpagina's gepland – de lol gaat er een beetje van af. In de tweede helft van de jaren '50 verdwijnt een aantal series, andere zien hun oplage snel teruglopen. De critici zijn tevreden.

... maar onstuitbaar

Begin jaren '60 komen veel uitgevers met comics die op tv-series gebaseerd zijn: *Wyatt Earp*, *Mike Nelson*, *Lassie*, *TV-, Detektiv- und Filmklassiker*. Maar ook een ander genre komt op: de strip voor intellectuelen, die maatschappijkritiek in beeldverhalen levert. In de stijl en traditie van **Clair Bretécher** tekenen **Chlodwig Poth**, **Arno Ploog** en **Kurt Halbritter** in linkse en satirische tijdschriften (bij voorbeeld *Pardon*). Ook vlugschriften-strips verschijnen en worden ingezet als massa-vormingsmiddel. Zelfs een partij als de Duitse CP maakt gebruik van een strip: *Zwietsch* van **Guido Zingerl** wordt door de DKP ingezet in haar verkiezingscampagne eind jaren '60. *Barbarella* van **Jean-Claude Forest** en *The Adventures from Phoebe Zeit-Geist* van **Michael O'Donoghue** maken strips acceptabel voor een nieuw publiek.
In veel kranten worden strips opgenomen. *Peanuts* bereikt een ongekende populariteit.
In '66 verschijnen als *Hit-Comics* nieuwe oplages van *Tarzan*, *Superman* en *Batman*; in '67 wordt het Duitse *MAD* geïntroduceerd.
In '70 wordt *Prinz Eisenherz* opnieuw uitgegeven. Deze klassieker kent in het Duits verschillende edities. Eén van de betere uit die tijd (qua zorg die eraan besteed werd) is die van de Oostenrijkse Zeitschriftenverlag Heinz Pollischansky uit Wenen. Deze uitgever ontfermt zich ook over andere klassiekers zoals *Rip Kirby* en *Flash Gordon*.
Wanneer het striptijdschrift *Zack* in 1972 verschijnt – uitgegeven door Koralle Verlag, onderdeel van Springer Verlag – wordt het met enthousiasme ontvangen. In Zack, dat in korte tijd een oplage van 100.000 bereikt, worden strips gepubliceerd als *Andy Morgan* (Bernard Prince), *Luc Oriënt*, *Comanche*, *Rick Master* (Rik Ringers), *Michel Vaillant*, *Dan Cooper*, *Lucky Luke* en *Blueberry*: Lombard- en Dargaud-strips. Van diverse strips worden in Zack verhalen gepubliceerd die 'zelfs' in Nederland nooit verschenen zijn – deels omdat de tekenaars onenigheid hadden met hun uitgever (in casu Lombard), deels omdat de

series gestopt werden (**Edouard Aidans** met *Toenga*). **Weinberger**, tekenaar van *Dan Cooper*, maakt exclusief voor Zack de serie *Barracuda* (in '79 verschenen er twee delen in Nederland). In Zack verschijnt met name Franco-Belgisch materiaal. Met één uitzondering: *Turi und Tolk* van **Dieter Kalenbach** (sommige verhalen verschenen 1979/80 in Wham).

Er verschijnen steeds meer Franco-Belgische strips als album in de BRD. *Asterix*, *Guust* (oorspronkelijk *Jojo* geheten en stotterend), *Tim und Struppi* (Kuifje) ... Aanvankelijk is er nog sprake van een bedroevende kwaliteit (zeker in vergelijking met de manier waarop strips in Frankrijk, België en Nederland worden uitgegeven): goedkope druk op goedkoop papier. Het imago van minderwaardig leesvoer raakt de strip zo snel niet kwijt. Voor de niet ingewijde normale burger in de BRD staan strips nog steeds gelijk met (Amerikaanse) comics, superhelden in onwaarschijnlijke verhalen, gewelddadig en oppervlakkig. Met name de onomatopeeën hebben de strips de naam opgeleverd, de leesvaardigheid van kinderen te remmen.

... en beter

In 1975 verschijnt *Schindelschwinger* van **Peter Schulz** en **Michael Ryba** bij Illu-Press Verlag, bij mijn weten het eerste heuse stripalbum 'Made in Germany'. De albums werden opgezet om een serie stickers van koddige fantasiebeestjes, die een hoofdrol in de à la *Asterix* opgezette verhalen spelen, beter te doen verkopen (zie ook 'Het ABC van de BRD'). Lange tijd was dit een eenzaam experiment om andere beeldverhalen dan *Kuifje* en Asterix in albumvorm uit te geven.

In die tijd verschijnen in de BRD ook de eerste striptijdschriften die de annalen van de geschiedenis in zullen gaan. Ene **Thilo Rex** doet in 1974 als bijlage van een schoolkrant *Comics-Maker* het licht zien. **Andreas Knigge**, die dezelfde school bezocht,

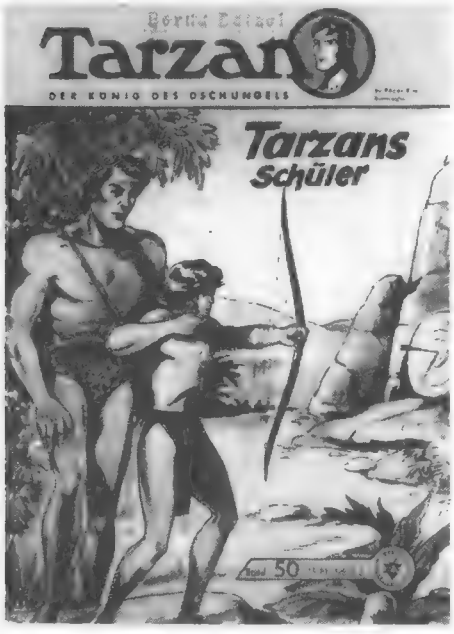

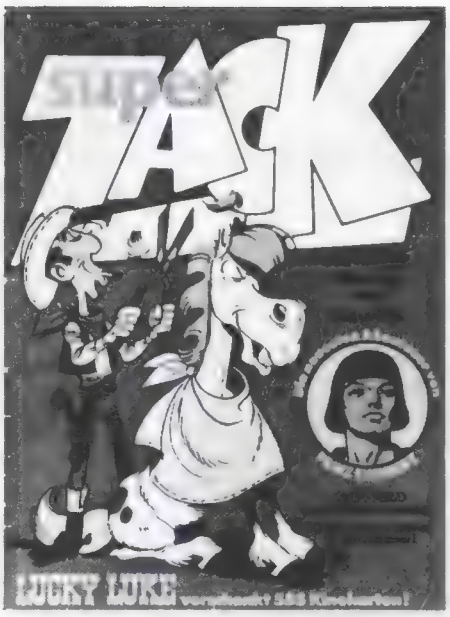

had kennis gemaakt met de auteurs van *Comics – Anatomie eines Massenmediums* (1971), **W.J. Fuchs** en **R. Reitberger**, en met de Zwitserse strip-fan **René Lehner**. Zij zetten in 1974 *Comixene* op, het 'Internationale Comic-Fan- & Fachmagazin', waar ook **Thilo Rex** gelijk de redactie komt versterken. Vanaf 1975 wordt Comixene het officiële orgaan van *INCOS*, een Berlijnse Fan-groep (Interessengemeinschaft Comic Strips). De Berlijnse INCOS was een groep strip-liefhebbers, die zich met name richtte op het verzamelen van en informatie vergaren over oude stripreeksen, het Comixeneteam (zetelend in Hannover) daarentegen had meer belangstelling voor nieuwe ontwikkelingen. René Lehner kende via Zwitserland veel wetenswaardigheden over het Franco-Belgische strip-gebeuren. De pretenties van Comixene waren groot, ook al waren de eerste uitgaven vrij amateuristisch (oplage 200, gekopieerd). Er worden pogingen ondernomen om 'Comic-kongresse' te organiseren, maar de Duitse stripliefhebbers zijn nog meer uit op het ruilen en vinden van oude boekjes, en 'grotere' doelen zoals discussies en lezingen over strips krijgen geen belangstelling. Dankzij het initiatief van Andreas Knigge en René Lehner lukte het Comixene toch te blijven bestaan. Hun (niet-ingeschreven) Edition Lehner & Knigge tekent voor de uitgave. Een striplief-hebbende drukker maakt het mogelijk het uiterlijk van het blad te verbeteren. In 1978 krijgt Comixene concurrentie van *Die Sprechblase*, uitgegeven door Norbert Hethke Verlag, ook een heus tijdschrift met achtergrondartikelen, waar de verkooplijsten van de uitgever inliggen. **Achim Schnurrer** en **Hartmut Becker** versterken in 1978 de Comixene-redactie. Nog is de oplage maar enkele honderden, maar vrij snel wordt de opzet commerciëler (wat veel kritiek oplevert), de distributie beter en de oplage hoger. Hetzelfde kan ook van *Die Sprechblase* gezegd worden. Om Comixene heen wordt een echte uitgeverij gebouwd onder de naam Edition Becker & Knigge. Ze ver-

De Hamburgse School

Van een echte school of stroming in de zin van stijlverwantschap is in Duitsland nog geen sprake. Toch moet hier even de plaats Hamburg genoemd worden.

Hamburg is de plaats waar Matthias Schultheiss woont en waar hij zijn atelier heeft. Hamburg, de Noordduitse stad met zijn haven, zijn duistere cafés en bordelen, en zijn Reeperbahn. Met Nachttaxi *bracht* **Schultheiss** *een 'hommage' aan deze stad.*

Zelf heeft hij zijn atelier in Eppendorf, een rustig deel van Hamburg en in de loop der jaren belandden hier een aantal belangrijke Duitstalige tekenaars. **Birger** *maakte er zijn eerste stripverhaal* Erewhon. *Ook de Oostenrijker* **Chris Scheuer** *klopte in 1986 bij Schultheiss aan. Op diens atelier ontstond Scheuer's avonturenstrip* Sir Ballantine.

Evenals Schultheiss zijn Birger en Scheuer geen onbekenden meer buiten Duitsland. Anders ligt dat voor de andere Hamburgse tekenaars **René** *(afkomstig uit Zwitserland),* **Michael Götze, Gorny en Ulf Harten**. *Maar wat niet is kan nog komen.*

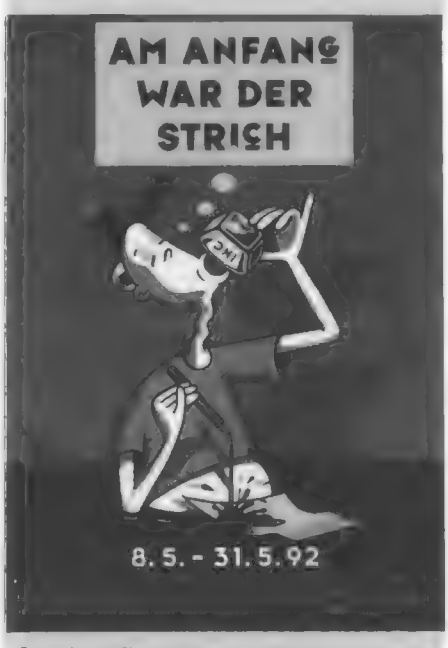

In mei van dit jaar was er in Hamburg een grote overzichtstentoonstelling rond de Hamburgse School, getiteld Am Anfang war der Strich, *waaraan 41 tekenaars deelnamen.*

HP

zorgt reprints van tijdschriften-strips als *Taro* van **Richter-Johnson** en *Jimmy das Gummibärchen* van **Kohlsaat** uit *Stern*, themanummers over vrouwen in strips en 'Bildergeschichtstradition bis 1945' (1979). Met een artikel over Kauka Verlag steekt Comixene zich in een wespennest. Na verschijnen van het omstreden nummer legt **Hartmut Becker** zijn redactietaken neer en richt zich meer op de opening van een comic-boekwinkel in Hannover. Een volgende, juridische strijd ontstaat rondom een slechte recensie over Condor Verlag. Het kost Comixene een behoorlijke som geld. De verschijningsfrequentie wordt in

Duitse undergroundtekenaars uit de jaren '70 en '80: Volker Reiche, Bernd Pfarr, René, Mali, Werner

1981 verhoogd naar maandelijks, de oplage wordt van 5500 naar 10.000 exemplaren vergroot. Het mag echter niet baten. Nog in hetzelfde jaar gaat Comixene failliet en sleurt de boekwinkel met zich mee.
Intussen ontstaat in 1979 in Wenen het tijdschrift *Comic Forum* (bovenstaande informatie komt uit het jubileum-nummer ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van laatstgenoemd blad).
Tegen het eind van de jaren '70 was het tijdperk van de (goedkope) Comic-Heftchen voorbij. Carlsen begint als eerste grote (kinderboeken)uitgever de stripmarkt, die tot dan toe bestond uit met name *Tim und Struppi* en *Asterix*, voorzichtig te verkennen door de *Smurfen* (Schlümpfe) uit te geven.

De grote inhaalmanoeuvre

Tot het begin van de jaren '80 werkt de Duitse striptekenaar nog stil in zijn zolderkamertje zonder (broodnodig stimulerend) contact met collega's. Ergens in 1979/80 plaatsen de toenmalige *Fix und Foxi*-tekenaar **Eddy Brons**, en **Achim Schnurrer**, stripjournalist, in het blad Comixene een oproep aan tekenaars en andere stripgeïnteresseerden, om de koppen bij elkaar te steken. De eerste vergaderingen tellen nog minder dan zes deelnemers/tekenaars.
Maar vrij snel groeit de club en neemt vaste organisatorische vormen aan. Nu is uit dit initiatief het stripverband met het grootste aantal leden ontstaan: *ICOM* (Interessenverband Comic). Onder de leden bevinden zich veel tekenaars, ICOM functioneert als een echte belangenvereniging.
Wie de pretentie heeft, een compleet overzicht van het Duitse stripgebeuren van de afgelopen tien tot vijftien jaar te geven, moet zich afvragen hoeveel pagina's hij/zij ter beschikking heeft. Na 1980 is de ontwikkeling van de Duitse stripmarkt in een stroomversnelling terechtgekomen, die ook op dit moment nog doorgaat. Daaraan heeft zeker de organisatorische krachtenbundeling van striptekenaars en -liefhebbers in ICOM een belangrijke bijdrage geleverd. Vanaf 1981 krijgt ICOM ruimte en faciliteiten in Erlangen, waar het college voor cultuur een open oor en oog voor de strip heeft. In 1984 vindt daar de eerste 'Comic Salon' plaats, die vanaf het begin een groot succes is. Vanaf dat moment breekt de Comics-boom pas goed los.
Anno 1991 is het 'Comic-Programm' van de vele uitgeverijen divers en groot. Vertalingen uit het Frans èn Amerikaans en produkties van Duitse striptekenaars worden alle even serieus en professioneel uitgegeven. Comic-beurzen en -beursjes vinden overal bijna het hele jaar door plaats. De reclamefolders worden steeds mooier en verzorgder, met vaak aardige achtergrondinformatie over de nieuwe albums en laten de grote hoeveelheid titels zien die verschijnen.

Reclametijdschrift van *Ehapa*, de grootste Duitse stripuitgever van dit moment

De comic-fanzines zijn haast ontelbaar geworden, de Duitstalige markt wordt bestreken vanuit Duitsland, Zwitserland en Oostenrijk. Naast de tijdschriften, die voor de belangstellende striplezer worden uitgegeven, al dan niet onafhankelijk van uitgeverijen, zijn er ook bladen op de markt die allen, die een belang hebben in strips, aanspreken: uitgevers en winkels worden opgeroepen gezamenlijk aan de weg te timmeren en de strip te promoten door de klanten van (gratis) nieuwsbladen te voorzien: *News & Views – Die Welt der Comics* (een uitgave van Riedel und Krebs Verlag) – geeft als zesde nummer een 'Buchmesse-special' uit, inclusief een 'comic-messeführer' waarin alle uitgevers op stripgebied opgenomen zijn met standnummer en per uitgever een korte beschrijving van het programma. Een andere uitgave die deze weg wil inslaan is *Comic Speed Line*. Op zich voor ons niets bijzonders (zie wijlen *De Zaak Zonnebloem* en *ZozoLala*), maar wel een teken dat men er in Duitsland ècht achter is dat strips een commercieel bloedserieuze zaak zijn.

Boom en Crisis – De markt

1989 wordt gezien als het jaar waarin de stripproduktie in de BRD haar eerste hoogtepunt heeft bereikt. Toen werd het door kenners altijd als plafond aangegeven getal van driehonderd nieuwe titels per jaar met meer dan het dubbele overschreden: zeshonderd tot zevenhonderd nieuw verschijnende strips zijn sindsdien jaarlijkse norm. Ongeveer drieduizend titels zijn totaal verkrijgbaar. De vreugde over deze boom is niet onverdeeld. Begin jaren '90 houden de twee grootste uitgevers – Carlsen en Ehapa – opruiming en doen een niet onaanzienlijk deel van hun fonds in de ramsj. Waarbij natuurlijk meer naar verkoopcijfers dan naar kwaliteit wordt gekeken.
De markt draait met name op 'noviteiten', zoals dat heet: boeken die tijdens de eerste vier weken na hun verschijnen niet verkocht

worden, belanden in de schappen van de boekwinkels en zijn dan niet meer present voor de klanten. Dit is een gevolg van het beleid van de grote uitgevers – naast Carlsen en Ehapa nog Bastei-Lübbe – die zich steeds meer op stationskiosken en grote boekwinkels toeleggen. Die hebben geen ruimte voor een volledig aanbod van alle leverbare striptitels en voeren alleen de nieuwste en bestsellende titels in hun assortiment. Wel heeft dit beleid ertoe geleid dat de eerst zo verguisde Comics nu een vast bestanddeel van het boekhandelaanbod zijn.

Van de bestsellerboom profiteren de stripspeciaalzaken, die zich in de afgelopen tien jaar uit antiquariaten hebben ontwikkeld, maar heel beperkt. Ze dreigen door gunstiger afspraken tussen uitgevers en grote boekwinkels en door de kortzichtige massaproduktie en -verkoop in de verdrukking te raken. Daarom richten zij zich nu meer op bijzondere, gelimiteerde uitgaven en op uitgaven die het kunstkarakter van de strip benadrukken. Dat bevalt de echte liefhebbers ook prima, het zorgt ervoor dat hun hobby iets bijzonders blijft. Met name de kleine uitgevers ondersteunen deze trend met het uitbrengen van voor verzamelaars aantrekkelijke uitgaven. Maar ook de grotere uitgevers begeven zich al weer op dit marktsegment: een gelimiteerde editie van **Loisel**'s *Peter Pan* (oplage 999) was bij de uitgever Ehapa binnen enkele weken uitverkocht.

De stripmarkt kent dus tegelijk met de boom een crisis door de massaproduktie. Er dreigt een tweedeling te ontstaan in massastrips aan de ene en speciale strips aan de andere (voor de stripspeciaalzaken) kant. Om de ontwikkelingen in de hand te houden zou het beter zijn, om per jaar wat minder maar wel goede strips uit te brengen, verzucht het artikel in *News & Views* (een weg die Carlsen volgens hen al ingeslagen heeft).

Ook in de BRD: jonge honden

Naast de inhaalmanoeuvre op het gebied van het vertalen van (bestaande) internationale strips schenkt men de laatste jaren steeds meer aandacht aan Duitse striptekenaars. Carlsen is trots op zo'n elf Duitse tekenaars in zijn stal, die zij in Erlangen tijdens de 4e Comic-Salon expliciet voorstelden. Ook in Erlangen trok de expositie *Neue Deutsche Comics Welle* grote belangstelling, naast drie andere exposities: werk van **Seyfried**, de strip *Hitler* en de strip *Genschman* (een Titanic-parodie op *Batman* met **Genscher** in de hoofdrol, uitgegroeid tot een ware rage in 1990). 'Het ABC van de BRD' dat wij hebben samengesteld, spreekt verder voor zich. Daarbij komen we er steeds weer achter dat we nog lang niet volledig zijn. Men timmert nog steeds aardig aan de weg en het heeft ook wel een jaar of tien geduurd voordat de tekenaars voet aan de grond hebben gekregen (uitzonderingen daargelaten, zoals **Schultheiss**, **Scheuer**, **Putzker** voor de internationale markt en **Brösel**, **Werner**, **König** en **Fran-**

Strips in Zwitserland

De Zwitserse striptekenaar bevindt zich in een vreemde positie. Grenzend aan Frankrijk, Italië en Duitsland staat Zwitserland bloot aan verschillende (strip)culturen.

De Zwitserse striptekenaar die door wenste te breken koos tot nu toe vooral voor de Franstalige markt: ***Derib, Cosey, Ceppi*** *en* ***Ab'Aigre*** *slaagden erin als Zwitser een plaats in te nemen in de geschiedenis van de Franco-Belgische strip. (Het is dan ook niet verbazingwekkend dat de meeste, internationaal bekende Zwitserse striptekenaars uit het westelijke (= Franstalige) deel van Zwitserland afkomstig zijn. In het Duitstalige deel zette de ontwikkeling pas twintig jaar later in.)*

Nu de Duitse markt sterk gegroeid is lijkt deze voor de Zwitserse tekenaars ook interessant te worden. Zie ***René Lehner****, die in Frankrijk, België en ons land onbekend is, maar in Duitsland goed scoort.*

Ondanks die oriëntatie van Zwitserse tekenaars op succes in andere landen kon er ook een geheel eigen Zwitserse stripcultuur ontstaan die zich vooral concentreerde rond uitgeverij Edition Moderne en het tijdschrift Strapazin. *Hier vinden we hoogst interessant en vernieuwend werk terug van bijvoorbeeld* ***Thomas Ott, Ursula Fürst, Poussin, Aloys*** *en wat werk van avantgarde-kunstenaars uit andere landen zoals* ***Kamagurka*** *en* ***Mark Marck****.*

(Een eigen strip-cultuur in Zwitserland ontbreekt mede doordat het een land met 'slechts' zes miljoen inwoners is die ook nog verdeeld zijn over vier verschillende landstalen. Geen verstandige uitgever voert op een dergelijke markt een puur de Galerie am Chamissoplatz *gelegenheid aan de tekenaars om zich te etaleren. Deze galerieën exposeerden niet alleen: de eerstgenoemde begon vrij snel met een eigen uitgeverij waarbij ook enkele 'plaatjes-boeken' uitgegeven werden, de tweede organiseerde teach-in's en bijeenkomsten, de zogenaamde Berliner Karikaturistenstammtisch, voor tekenaars.*

Het samenspel van het bovengenoemde bepaalde de sfeer waarin de tekenaars in Berlijn 'groeiden'. In tegenstelling tot andere plaatsen beconcurreerden de tekenaars in Berlijn elkaar niet zo zeer, maar werkten steeds weer samen aan 't een of andere project. Enkele voorbeelden zijn: Legal, Illegal, Scheissegal!, *1981, een boek met strips en cartoons over de kraakbeweging;* Frieden, Freude, Eierkuchen, *1982, over de vredesbeweging. De tekenaars* ***Peter Petri, Hansi Kiefersauer, Detlef Surrey, Harald en Fuchsi*** *geven sinds 1981 gezamenlijk een ansichtkaarten-kalender uit.*

De vroege publikaties van de Berlijnse Kliek zijn verdeeld over kleine en kleinste bladen, vlugschriften en informatie-brochures uit een chaotische tijd. Echt bekend buiten hun eiland werden de tekenaars en hun produkten dan ook niet, behalve bij geestverwante 'Reis-chaoten'. De eerste die de stap naar een groter publiek maakte, was ***Gerhard Seyfried*** *in 1978 met zijn verzameling strips en cartoons over de ondogmatische linkse beweging in Berlijn,* Wo soll das alles enden, *bij Rotbuch Verlag.*

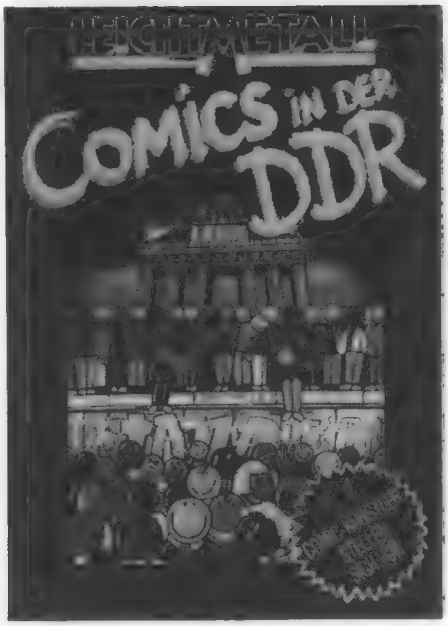

ziska Becker voor de Duitse markt). Ehapa, een dochteronderneming van de Deense Gutenberghus Verlagsgruppe, heeft kortgeleden een wedstrijd uitgeschreven voor striptekenaars. Van de overvloed aan deelnemers wordt de strip van de winnaar als album uitgegeven, van de driehonderd(!) beste inzendingen wordt een expositie samengesteld die in stripwinkels te bewonderen valt.

Kenmerkend voor de Berlijnse tekenaars in die jaren was dat zij de strip als middel voor politieke meningsuiting gebruikten. Daarbij pakten zij het brute optreden van de politie, de leugenachtigheid van de politici, maar ook de kleine en grotere zwaktes en problemen van de beweging(en) zelf op.

Vanaf halverwege de jaren '80 verschoof de aandacht van de Berlijnse tekenaars van politieke uitingen naar 'humor op niveau'. rAd ab! *– vanaf 1984, vijf boekjes en drie boeken – was zo'n experimenteel project van* **Peter Petri** *en* **Hansi Kiefersauer**, *waarin zij eigen werk en strips van anderen publiceerden, maar ook kindertekeningen en redactionele stukken bijvoorbeeld over hoe de kleine bubbeltjes heten, die van het hoofd van een figuur naar de gedachtenballonnen gaan ... Ook* **Gerhard Seyfried** *is een voorbeeld van deze ontwikkeling. Hij maakte zelf deel uit van de kraakbeweging en putte uit zijn eigen leven aldaar in 1981 voor zijn* Invasion aus dem Alltag *nog rijkelijk stof. In het vervolg erop,* Das schwarze Imperium, *1986, neemt hij zichzelf en zijn vroegere werk met een knipoog op de korrel.*

De invloeden van de jaren '60 en '70 zijn nog bij alle tekenaars zichtbaar aanwezig en maken hen herkenbaar. Scherpe metropolenhumor en zelfspot, een 'snelle tekenpen', gevoel voor actualiteit en ondogmatisch engagement zijn belangrijke ingrediënten van de Berlijnse Kliek.

(Informatie uit: ICOM-INFO 46, Comics und Cartoons made in Berlin, deel 1, van Joachim Kaps.)

AMK

De wil om te experimenteren bleek onder andere ook toen in december 1991 een strip/tv-coproduktie plaats vond: op de twee Duitse netten was de film *Mörderische Entscheidung* te zien, vanuit de twee verschillende gezichtshoeken van de hoofdrolspelers, naar een idee van **J. Dennhardt** (WDR) en **P. Nademann** (ZDF), gebaseerd op het boek *Raincity* van **Tony Grisony** en **Oliver Hirschbiegel**. (In Nederland werd deze film (Moordkeus) uitgezonden door Veronica en NOS op 28 mei 1992.) Tegelijkertijd verscheen de strip *Mörderische Entscheidung* bij Carlsen.

En nog een curieuze ontdekking van de afgelopen maand: bij een bezoek aan de plaats waar ik het grootste deel van mijn jeugd heb doorgebracht – een kleine stad – kwam ik erachter dat de plaatselijke beter gesorteerde boekwinkel een **Hergé**-tentoonstelling heeft georganiseerd. Men wist mij daar ook te vertellen dat er in die kleine stad drie of vier striptekenaars en -tekenaressen zijn opgestaan en dat er in een randgemeente een uitgeverij zit die stripboeken uitgeeft.

***Flucht aus Berlin* van Gerhard Seyfried**

Dankwoord

De auteurs bedanken alle Duitse uitgevers die medewerking verleenden aan de totstandkoming van dit project en materiaal toestuurden. Verder danken zij Nicole Heijnen van het Belgische Centrum van het Beeldverhaal die behulpzaam was bij het verzamelen van achtergrondinformatie.

Stripwinkel Blunder
Oudegracht 203
3511 NH Utrecht
Telefoon/Fax:
030–311461

Blunder Bestelhuis
Postbus 14144
3508 SE Utrecht

1. Ab'Aigre (Z)

***Ab'Aigre** – zijn echte naam is **Pascal Habegger** – werd in 1949 geboren in Genève. Hij volgde vanaf 1966 aan de* Ecole des Arts Décoratifs *een opleiding als graficus, maar begon vrij snel zelfstandig te werken. Na een verblijf in de Verenigde Staten geeft hij in Genève zijn eigen strip-blad* Swing *uit. Zijn eerste albums publiceert hij in 1980 bij Glénat:* La route des Goélands *(Der Flug der Möwen). Van deze serie zijn twee van de drie delen ook in het Nederlands verschenen bij Mondria (Tocht van de Zeemeeuwen). De afficherende tekenstijl en het mystieke verhaal van Ab'Aigre heeft hier in Nederland niet veel vrienden gevonden. Toch doen zijn stijl en kleurkeuze een beetje aan Tardi denken. In* Trugbilder *zijn acht korte verhalen gebundeld. Haast grove tekeningen, vette stemmige kleuren met veel zwart ertussen, die de bijna onwerkelijke en vaak dromerige sfeer van de verhalen ondersteunen. Het zijn ingetogen verhalen, somber, weemoedig, cynisch, zonder (melo)dramatisch te worden. Het ongewone wordt gewoon verteld.*

Ab'Aigre publiceert in tijdschriften en magazines, werkt als illustrator en graficus, met name voor culturele activiteiten, en schildert. Ook in Frankrijk wordt zijn werk gewaardeerd.

- **La route des Goélands (3 delen)(scenarist: Sylli), Edition Glénat, Zwitserland, 1981-1983;**
  Duitse reeks: Der Flug der Möwen 1 t/m 3, Carlsen Verlag, 1985-1986;
  Nederlandse reeks: Tocht van de zeemeeuwen, Mondria,
  1. De wraak van Tiki, 1982;
  2. Koraaleiland Taboe, 1982;
- **Le Chaman (scenarist: Frank Giroud), Edition Ice Crim's, België, 1984;**
  Duitse titel: Der Schamane, in Macao 1, Macao-books, 1985;
- **L'enfer du décor, Edition L'Essai, Zwitserland;**
  Duitse titel: Trugbilder, Edition Moderne, 1986.

AMK

2. Apitz & Kunkel

Twee studenten uit de Duitse wijnstreek Rheingau hebben voor het eerst in 1988 wijnwetenswaardigheden en wijngeschiedenis in stripvorm gegoten. Karl, hun held, is een jonge wijnboer uit de tweede helft van de 18e eeuw. De humoristische verhalen spelen tegen de historische achtergrond uit die tijd, die in aansluiting op het stripverhaal beknopt beschreven wordt. Daarnaast wordt uitgelegd hoe de soort wijn, die een rol speelt in het verhaal, werkelijk is ontwikkeld en hoe hij wordt gemaakt. Doorlopend achtergrondthema is de maatschappelijke orde van toen waarbij kloosters en hun wijngaarden en de 'Kurfürsten' en het kleine verzet door het gewone volk ertegen een niet onbelangrijke rol spelen. Het eerste

album vertelt over de ontdekking van de Spätlese (de druiven worden zo laat mogelijk in de herfst geoogst om een natuurlijke zoetheid te krijgen). In deel twee ontwikkelt zich het avontuur rondom het befaamde Zisterzienser-vat uit de tijd van de boerenopstanden in het begin van de zestiende eeuw (een reusachtig vat van 70.000 liter – een gewoon vat uit die tijd bevatte zeshonderd liter), dat door de boeren gekaapt en geleegd werd. Het derde deel verhaalt over het ontstaan van de Sekt, de Duitse Champagne.

De verhalen worden met veel gevoel voor humor en spanning vertelt. De vergelijking met Asterix *ligt inderdaad niet al te ver weg, de historie wordt niet te serieus genomen zonder dat haar echt geweld wordt aangedaan. Ook de tekeningen, kundig en aantrekkelijk op papier gebracht, hebben iets weg van de liefdevolle karikaturen en gedetailleerde tekeningen van menig Asterix-boek (De ietwat geëngageerde en 'gründliche' Duitse striptekenaar kent zijn klassiekers en heeft goed naar Asterix gekeken. Zie bij voorbeeld ook* Schindelschwinger. *Asterix was altijd het meest geliefde en bekende stripboek in Duitsland.* Tim und Struppi *(Kuifje) was meer voor de iets deskundige striplezer ...). Ook voor anachronismen schrikken de auteurs niet terug, zelfs hedendaagse figuren uit de landelijke BRD-politiek zijn in de albums te vinden.*

Een leuk tijdsbeeld, kundig getekend en professioneel uitgegeven. De boeken zijn in ieder geval te koop bij grotere wijnboeren met eigen verkoop. Of de auteurs het pad van striptekenaar respectievelijk -scenarist blijven volgen is de vraag.

- **Karl, Apitz-Kunkel Verlag,**
  1. Der Spätlesereiter, 1988;
  2. Das Fass der Zisterzienser, 1989;
  3. Die Revolution, 1990.

AMK

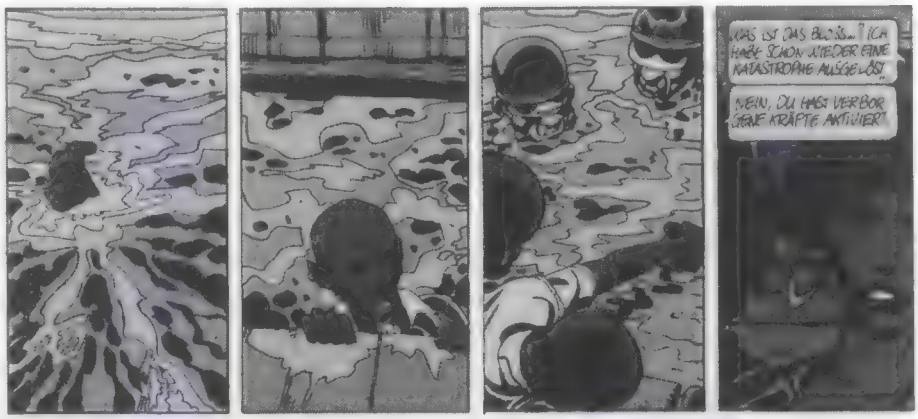

Der Traum des Aligators van Ab'Aigre

DIESE FURCHTBARE GESCHICHTE WAR ALSO NUR EIN SCHEUSSLICHER ALPTRAUM!
!?
DOCH DIESER BRIEF STAMMT WIRKLICH VON MEINEM MANN SELIG! ..

Trugbilder van Ab'Aigre

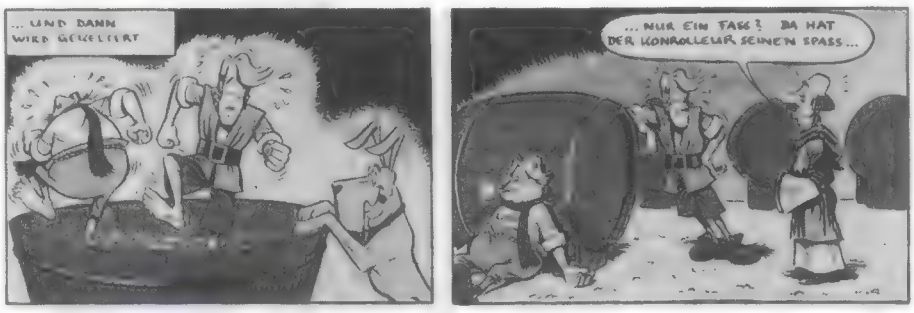

Karl van Kunkel en Apitz

3. Atzenhofer, Anton

Anton Atzenhofer (Sultzbach-Rosenberg, 1962) studeerde garfiek/design aan de Kunstacademie van Neurenberg. Tussen 1987 en 1989 werkte hij als wetenschappelijk tekenaar bij het Anatomisch Instutuut in Erlangen. Hij debuteerde aan het begin van de jaren tachtig in het tijdschrift Menschenblut, *waarvoor hij vanaf nummer 7 regelmatig horrorverhalen maakte.* Menschenblut *kwam op de Duitse 'Index' te staan – wat neerkomt op een verkoopverbod – en Atzenhofer zocht andere publikatiemogelijkheden.*

Voor U-comix, *een Duits tijdschrift met humoristische strips voor volwassenen (vergelijkbaar met* Rhaa Lovely*) ging hij weer horrorstrips tekenen, maar ditmaal in een humorsitische stijl. In zijn serie* Aus den Memoiren eines Kettensägers *parodieert hij*

Aus den Memoiren eines Kettensägers van Atze Atzenhofer

SCHENKT WEIN EIN
UND SPIELT EIN LUSTIGES LIED, WIR WOLLEN UNS UNTERHALTEN
ICH HABE VON DEINER "KUNST" GEHÖRT, ALIDA
HERMOKRITOS WAR EIN KENNER WAS FRAUEN BETRIFFT
ICH HOFFE, DU KANNST SEINEN TOD ÜBERWINDEN
DEINE ANWESENHEIT, DIONYSIOS, LÄSST DIE ERINNERUNG AN HERMOKRITOS SCHNELL SCHWINDEN

Kampf um Syrakus (deel I Der Tyrann) van Atzenhofer en Zimmer

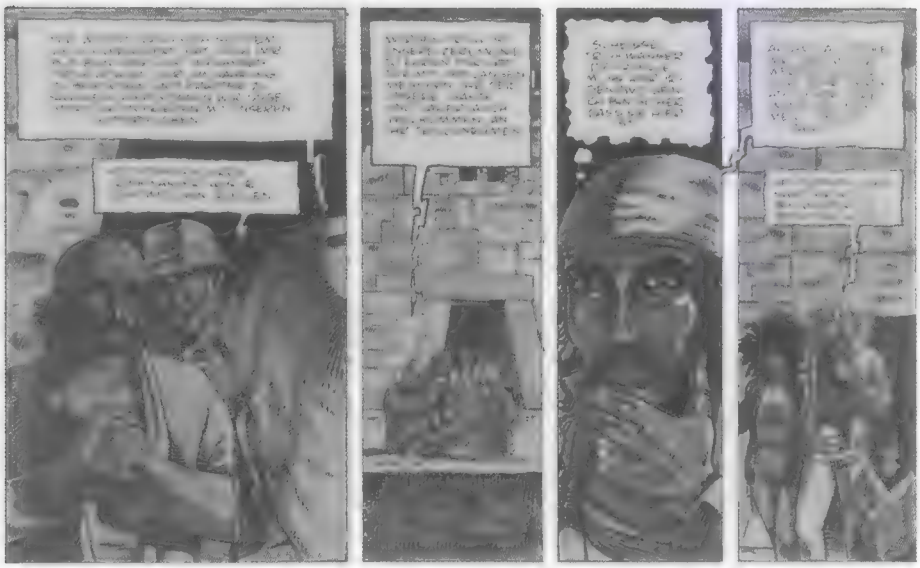

Die Spuren der Götter van Birger en Rafael

WÄHREND DIE MÄNNER NOCH BEEREN PFLÜCKTEN, GINGEN UNSERE MATRIARCHALEN URMÜTTER SCHON AUF DIE JAGD UND VERTRIEBEN SICH DIE LANGEN GARZEITEN MIT DER ERFINDUNG DER MALEREI.
Ich muß noch schnell auf meinem PC die Kindergartenfeier, meinen neuen Fitneß-Center-Tag und den nächsten Menstruationstermin abspeichern, und dann noch meiner Ehefrau sagen, wann sie nächste Woche kommen soll!

LIEBE IST...
Als unsere Ehe in eine Krise steckte, fragte ich den Therapeuten, wie ich meinen Mann zurückgewinnen kann.
Er riet mir zu mehr Pep, nicht so prüde zu sein und seine erotischen Phantasien auszuleben.
So ging ich zu ihr die Hure,
für den Freier in ihm.
Ich fand ihm die Zofe, für den Herrn in ihr.

Weiber van Franziska Beck

bloederige horrorfilms zoals Friday the 13th *en* The Texas chainsaw massacre. *De Kettensäger is een mislukte psychopaat. Telkens wanneer hij een gruwelijke moord wil plegen komt er iets tussen. Deze strips zijn een beetje vergelijkbaar met de parodiën van* **Gotlib**. *Van* Aus den Memoiren eines Kettensägers *verscheen één album bij Alpha Comic Verlag.*

Totaal anders is Atzenhofers tweede album dat bij Reiner-Feest is verschenen, na voorpublikatie in Comic-spiegel. Der Tyrann *is het eerste deel in de op historische gebeurtenissen gebaseerde reeks* Kampf um Syrakus. *De oorlog waarop hier gedoeld wordt is de strijd om de troonopvolging van de overleden tiran Dionysios.*

Kampf um Syrakus *is een ingewikkeld verhaal met veel seks en geweld dat soms moeilijk te volgen is, maar het heeft wel wat. Atzenhofers realistische stijl, die duidelijk geïnspireerd is door* **Hermann**, *moet zich nog ontwikkelen; nu lijken personages soms nog erg veel op elkaar.*

- **Aus den Memoiren eines Kettensägers, Alpha Comic Verlag, 1987;**
- **Keine Zeit für Helden, All Verlag, 1988;**
- **Kampf um Syrakus I: Der Tyrann, Reiner-Feest Verlag, 1989.**

HP

4. Becker, Franziska

***Franziska Becker**, jaargang 1949, is huiskarikaturiste bij* Emma, *het vrouwentijdschrift van* **Alice Schwarzer**. *Ook is zij vaste medewerkster van onder andere de tijdschriften* Stern *en* Psychologie heute. *Becker wordt, in één adem met* **Claire Bretécher**, *één van de belangrijkste feministische tekenaressen in Europa genoemd. De vergelijking met Bretécher is niet helemaal uit de lucht gegrepen, hun stijlen zijn vergelijkbaar: korte verhalen, meest one-pagers, over het algemeen zwart/wit, meer karikaturen dan stripverhalen. Het zijn kronieken van het vrouwenleven in de jaren '70 en '80, van de feministische scene.*

Franziska Becker kreeg in 1988 de Max-und-Moritz Preis van de Comic-Messe Erlangen.

- **Mein feministischer Altag (3 delen), dtv;**
- **Männer, Emma Frauenverlags GmbH, 1985;**
- **New York, New York, ein Reisetagebuch, Emma Frauenverlags GmbH, 1985;**
- **Hin und Her (met Papan), Emma Frauenverlags GmbH, 1985;**
- **Mein feministischer Altag 4, Emma Frauenverlags GmbH, 1988;**
- **Weiber, Emma Frauenverlags GmbH, 1988.**

Verder ook veel posterkalenders.

AMK

5. Birger (Thorin Grave)

***Birger Thorin Grave** werd in 1952 in Bremen geboren. Hij had verschillende jobs in de grafische sector en werkte als tekenaar bij een reclamebureau, waar hij* **Rafael Fer-**

rer (geboren in Spanje, 1957) tegen het lijf liep. Na een expeditie door Afrika die zij samen maakten ontstond het idee voor de vijfdelige serie Die Spuren der Götter *waarvan het eerste deel in 1985 verscheen. Birger had toen al een lang verhaal van 122 pagina's op zijn naam staan:* Erewohn, phantastische Reise nach Irgendwo. *Hij maakte tevens een kort verhaal voor de special die* (A suivre) *uitbracht over* **John Lennon**.

Het eerste deel van Die Spuren der Götter *begint als als een avonturenverhaal: een groep van vijf archeologen maakt een expeditie door Equador op zoek naar de bron van het eeuwige leven. Al snel wordt het rechte pad van het avontuur verlaten en belanden we in een mystieke geschiedenis die voert naar verschillende plaatsen op de wereld zoals het legendarische Agartha.*

De vijfdelige serie is een goed voorbeeld van een trend die we kunnen ontdekken in de Duitse strip: de voorkeur voor mystiek en een soort heimwee naar de jaren zestig, die bij voorbeeld goed blijkt uit het uiterlijk van de personages.

Birger kan knap inkleuren en naarmate de reeks vordert is zijn vooruitgang goed te zien. De manier van kleuren in de latere delen doet denken aan **Schultheiss'** De droom van de haai. *Wie het scenario wil vergelijken met ander werk komt terecht bij met name* **Sergio Macedo**. *Wie van zijn strips houdt zal ook van* Die Spuren der Götter *genieten. Mij is het allemaal te veel pretentieuze blabla.*

- **Erewohn, Schreiber und Leser, 1983;**
- **Die Spuren der Götter, Carlsen Verlag,**
  1. Die Quelle des Ewigen Lebens, 1985;
  2. Das Licht von Izu, 1986;
  3. Die Macht von Agartha, 1987;
  4. Die Herrscherin der Inseln, 1988;
  5. Der Herr der Gegenwart, 1990.
  (Die Spuren der Götter verscheen in Frankrijk bij Edition Glénat.)

HP

6. Brösel

Als je denkt er in het boek Alles über Werner *achter te komen wie de geestelijke vader van deze succesvolle stripreeks is, kom je bedrogen uit. Het enige wat duidelijk wordt is dat* **Brösel** *is geboren tussen bierflesjes onder de zon van Italië in de zomer van 1979. Je moet andere bronnen raadplegen om erachter te komen dat* **Rötger Werner Feldmann** *uit Köln het pseudoniem Brösel aannam en zijn Werner creëerde. R.W.Feldmann tekende in het satirische blad* Pardon *en in tijdschriften met namen als* Oxmos *en* Schädelspalter. *Werner trad in het begin op in een Keulse stadskrant. Uitspraken uit de korte strips werden al snel overgenomen in het kroegenjargon ('Flaschbier' of 'Tasskaff'). Het eerste album – in pocket-formaat – verscheen in 1981 in een oplage van 60.000. Binnen één jaar waren er 100.000 boeken van verkocht.*

DAS INTERWJU
DER AUTOR + DER AUTOR DIESES SCHINKENS BEI EINEM GESPRÄCH IN LOCKERER RUNDE!
GUTEN TAG MEINE SEHR VERERHRTEN DAMEN UND HERREN...
PROPELL!
MEIN NAME IST THOMAS PLATT, ICH HABE MICH EXTRA VON BERLIN INS FERNE SCHLESWIG-HOLSTEIN AUFGEMACHT...
UM HERRN RÖTGER FELDMANN ALIAS BRÖSEL EXKLUSIV AUFZUSUCHEN
SOTTER!
BRÜLL
DER SCHÖPFER DER COMICFIGUR WERNER HAT SEINEN ERSTEN FILM GEMACHT!
TAXI
ICH WERDE DEM MEISTER DIE FRAGE STELLEN, OB UNS MIT DEM FILM „BEINHART" EIN ZWEITER ROGER RABBIT ERWARTET!
GRÖCKEL!
MAL SEHEN OB DER ZEICHNER DA IST!
KASOHL DRÖHN
SCHRILL
GUTEN TAG HERR BRÖSEL, PLATT IST MEIN NAME, ICHBIN IM NAMEN DES HERRN EICHINGER UNTERWEGS ICH SOLL EIN INTERVIEW MACHEN!

Werner-beinhart van Brösel en Platt

De succesformule van Brösel/Werner: Bier, motoren (maar dan niet zo maar één, nee! een Horex! en zeker geen Harley!), werkeloos – en dat met lol!, wouten en hun snelheidscontrole ontlopen, op de keuring vitten, de normale burger choqueren, lange haren, maar dat hoeft niet, leren jack idem, kortom, gewoon doen wat je wilt en met zo weinig moeite als mogelijk door het leven komen. Men tekent sketches uit het leven op de bouw, in de garage of op straat. En altijd met veel bier en harde muziek. Een sfeer waarin de achterhoekse band Normaal *en hun aanhang zich erg op hun gemak zouden voelen.*

Het misschien meest spectaculaire wat ooit in een strip gedaan is, is de Werner-race tussen een Horex met vier motorblokken en een Porsche. De race vond plaats in het Wernerboek Eiskalt *waarin de twee rijders aan het einde van de race onder een laag kattenpoep werden bedolven. In werkelijkheid werd de race gehouden in 1989 op een net voltooid, nog ongebruikt stuk snelweg waarbij de Porsche won.*

Ondertussen zijn er zeven Werner-boeken uitgegeven, een special over Das Rennen, *een boek* Alles über Werner *en een boek over de Werner film ... Semmel-Verlach, de eigen uitgeverij van Brösel, is uitgegroeid tot een florerend bedrijf in het noorden van de BRD. Het fonds bestaat behalve uit het onoverzienbare aantal Werner-boeken uit albums van met name brutale Duitse tekenaars:* **Fuchsi** *(zie Berliner Schule),* **Harm Bengen**, **Mario Rulloni** *en* **Pablo Zweig** *(Duitse jonge honden),* **Bernd Pfarr** *(titels als:* Dulle, Nächte wie Samt, Ich liebe dich*),* **Burkh***(ard Fritsche),* **René** *(Lehner,* Frische Milch gefällig?*),* **Jano** *(*Gazoline und der rote Planet*) en veel* **Reiser**.

- **Werner, Semmel Verlach,**
  Werner: oder was?, 1982;
  Werner: alles klar?, 1982;
  Werner: wer sonst?, 1983;
  Werner: Eiskalt, 1985;
  Werner: normal ja!, 1987;
  Alles über Werner, 1987;
  Werner: Das Rennen, 1988;
  Werner, 1989;
  Werner: Beinhart, 1990;
  Werner: Highlights, 1991;
  Daumenkinos, Werner in Bewegung 1 t/m 5;
  Werner winzig, Band 1 t/m 8.

Verder aanzichten, kalenders, speelkaarten, bierflesjes, stickers, T-shirts, buttons en de hele reut!

AMK

NZHaarlème

Haarlem was gezellig. Maar dat is het altijd onder stripvrienden. Maar wat heeft de NZH van doen met onze gezelligheid? Goeie vraag. De enige relatie die ik ken is tekenaar Bert Bus. Die ging elke dag vanuit Santpoort met de NZH naar zijn werk bij Oberon in Haarlem.

Het vermeende antwoord lees ik in 'Vlugschrift'. Dit stenciltje, met de buitengewoon vernieuwende ondertitel 'Kuifje in Haarlem', verscheen tijdens de dagen in Haarlem. Het werd volgekalkt door Spaans en Daalder met junkmail. Je moet toch wat doen als er niemand in je perscentrum komt. Kortom, hèt antwoord.

Vlugschrift zeven meldt: 'André T., boegbeeld en cultuurdrager van het NZH in ontwikkeling, ...'. Bedoeld is A. Testa, directeur van dè NZH. Maar om deze hoofdsponsor nu cultuurdrager te noemen is een gotspe. Maar ja, wiens brood men eet, wiens taal men vreet.

We hebben het namelijk geweten dat deze flappentappende jonkheer aan het cultuurstuur zat. Allereerst was daar de NZH-sticker. Daarop zegt Jolly Jumper tegen Luke: "t beste voer is toch wel busvervoer, cowboy'. Wat een cultuurdragende humor. En waar gaat de bus heen op het plakplaatje? Een wegwijzer zegt Haarlem. De bus zelf wil in z'n opschrift evenwel naar 'Stripstad'. Die gele subsidieverslinder wil naar Breda!

Een finale analyse.

'Weet u ook of de NS-kopwanden van Theo van den Boogaard in de Vishal hangen?', vroeg iemand mij.

'Ja, en de gele reet van NZH-bus 5660', riep ik terug.

'Oh, maakt Theo die ook?'

'Welnee. Theo houdt gezien de tentoonstelling alleen van stoere achterkanten. En niet van zo'n misplaatst uitgesmeerde eidooier.'

Stel je voor. Op de middenstip van elk stadion in Nederland wordt een telefooncel geïnstalleerd. Enkel omdat het PTT-Telecompetitie heet. Onhandig en storend. Net zoals de NZH-stripprijs. Een slap kopietje van de AKO-literatuurprijs. De AKO doet nog wat in boeken. Maar de NZH? Koopt voor 5000 ballen alleen een naam. Free publicity. Daalder, niet gehinderd door enige bescheidenheid, noemt dit in zijn officiële-Oor-programmablad 'de Oscars van de stripwereld'. Niet te geloven. Je kon kiezen uit wel drie duistere nominaties. Zelfs in voorbeeldstad Angoulème zijn meer nominaties voor uitgevers te koop. Eén boek had slechts een oplage van 800 stuks. Dat zal door de hele stripwereld wel gelezen zijn, denk ik. En de jury? Natuurlijk onder leiding van onze cultuurdragende buschauffeur! Dat is nog eens vernieuwing.

'Waar kan ik m'n stembiljet kwijt?' vraagt een meiske aan de tot stripinformant omgeschoolde conducteur.

'In de NZH-stembus!'

'De NZH-stembus?'

'Ja, de NZH-stembus'.

'Is dat die bus waar ze roepen dat de NZH-stripdagen duren tot morgen?'

'Juist, dat is de NZH-stembus'.

'Wat een leuk grapje, meneer: de NZH-stemBUS'.

'Ja, wij dragen de cultuur met onze NZH-stembus'.

Ga getverderrie kaartjes knippen vent, roep ik. Of doe iets nuttigs. Maar dit.

Nee, godzijdank kwam die 5000 piek bij Windig en De Jong nog in veilige handen. Ik ben er namelijk zeker van dat de helft alweer via de horeca in het economisch verkeer is teruggekeerd. Bovendien is het leuk te weten dat de zes maanden eerder door kenners gekozen Stripschapprijswinnaar in het vervolg mag rekenen op een voorjaarssubsidie van de NZH.

Ja, en voorts ging het over NZH. De NZH-stripstudiebeurs. De NZH-strippenkaarten. De NZH-toegangskortingbus. Het NZH-perscentrum. De NZH-stripvipbus. En de NZH-haltepalen. Maar vreemd genoeg geen NZH-programmablad. De kreet 'officieel programmablad' is zó jaren vijftig dat geen sponsor er iets mee te maken wil hebben. Daar is duidelijk een ander een oor aangenaaid.

Inmiddels bestaat het bestuur van de organisatie alleen nog uit een penningmeester. Daags na NZHaarlème stapte voorzitter Joost Swarte uit de stripdagenbus. Niet onbegrijpelijk, zijn werk bleef liggen. Bovendien, als je te lang blijft zitten, moet je de omslag van een NZH-dienstregeling tekenen.

Hoewel, hoewel. Dat kan heel aardig zijn. Denk je eens in.

Volgend jaar staat er wat mij betreft het volgende schouwspel op het NZH-jaarboek. Middenop staat het door Peter Pontiac getekende Amsterdam Zuid-ponem van de door de mand gevallen pseudo-prijzenvernieuwer Martijn Daalder. Hij blijkt door de hoofdsponsor met zijn schrijfhand aan de enige officiële NZH-haltepaal vastgebonden. In zijn andere hand beschermt hij een pakje sponsorgeld tegen windkracht zeven. Naast de paal staat een abri in de vorm van een tapir-oor. De onontkoombare NZH-bus is afgeladen met boze Stripschapbestuursleden die roepen dat Martijn best het woord Stripschap in zijn programmablad mag opschrijven. Op de zijkant van de bus een echt vlugschrift: 'Stopt alleen bij handopsteken'. Aan de horizon sterft de stad Haarlem in een verstikkende dieselwolk. De hoofdsponsor holt achter een stichtingsbestuur aan het bos in.

Pikant, pikant, om met Daalder te spreken.

Nogmaals, stripmensen zijn overal gezellig. En Haarlem ook. Maar NZHaarlème is een gele sponsorvlek. Sponsoring waaronder de zure stripcynicus Daalder opeens een spinnend poesje blijkt te zijn. Alles en iedereen heeft z'n prijs.

Ben Bits

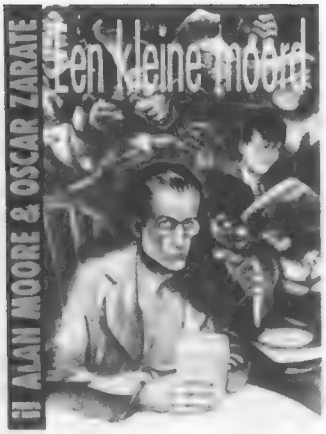

Een kleine moord

Zarate & Moore
Sherpa / Het Raadsel 1991
ISBN 90-72995-34-1
Prijs *f*34,95 / Bfr.699
(96 pagina's, kleur, s.k.)

Alan Moore is geen onbekende meer voor de striefhebbers. Met *Swamp Thing*, *Miracleman* en nog sterker met *Watchmen* revitaliseerde hij het Amerikaanse comicbook. Aan uitgeverij Marvel is alles voorbijgegaan, maar veel uitgaven van D.C. zijn sinds het verschijnen van Watchmen niet meer wat ze geweest zijn. En dit bedoel ik in positieve zin.
Zelf verloor Alan Moore de interesse voor superhelden en dat soort zaken, nadat hij alles had gezegd wat er over te zeggen viel in watchmen. Anderen als **Jamie Delano** en **Neil Gaiman** gingen voort op de door hem ingeslagen weg en Moore werkte de afgelopen jaren aan vier grote projecten: *Big numbers* (een ambitieus opgezette serie met **Bill Sienkiewicz**), *From hell* (met Eddie Campbell, een verhaal over Jack the Ripper), *Lost girls* (een pornografische strip met **Melinda Gebbie**) en *A small killing* met **Oscar Zarate**.
A small killing verscheen in een coproduktie tegelijk in vier talen en het is hieraan te danken dat ook het Nederlandse volk van deze fascinerende strip kan genieten. *Een kleine moord* (zoals het boek bij ons heet) werd zoals vermeld op papier gezet door Oscar Zarate, een nauwelijks bekende tekenaar die enige introductie nodig heeft.
Zarate (Argentinië 1942) leerde op jonge leeftijd tekenen aan de *Escuelo Panamericana de Arte* van mensen als **Hugo Pratt**. na aanvankelijk architectuur te hebben gestudeerd besloot hij toch tot een carrière als tekenaar. In 1971 verhuisde Zarate naar Londen, waar hij werk vond als illustrator en grafisch ontwerper voor filmmaatschappijen. Zijn eerste strips waren tamelijk links getint en verschenen in Nederland bij Van Gennep: *Lenin voor beginners* en *Freud voor beginners*. In de jaren tachtig begon hij in kleur te werken. Er verschenen een stripbewerking van **Shakespeare**'s *Othello* en het kinderboek *Geoffrey the tube-train and the fat comedian*, dat hij maakte met de dikke komiek **Alexei Sayle**. De afgelopen jaren verscheen regelmatig werk van hem in diverse bladen, waaronder de Fleetway-uitgave *Crisis*.
Een kleine moord is Zarates eerste lange stripverhaal in kleur. Het boek vertelt het verhaal van Timothy Hole, een succesvolle reclameman die op weg is naar Rusland, waar hij een campagne mag gaan maken voor de frisdrank Flite. Onderweg wordt zijn pad gekruist door dat van een kleine jongen. Overal waar Timothy komt duikt ook de jongen weer op en zo wordt Timothy's reis naar Rusland een reis in zijn eigen verleden die hem steeds verder terugvoert in de tijd.
Een kleine moord is een psychologische striproman (regelmatig wordt verwezen naar het werk van **Wladimir Nabokov** met name *Lolita*), laten we het zo maar omschrijven. Zarate en Moore proberen nieuwe wegen te betreden met dit meeslepende verhaal. Zarate doet spannende dingen met zijn teken en schilderwerk. De invloeden zijn overduidelijk herkenbaar (**Breccia**, **Munoz**, **Mattotti**) maar storen niet. Eerder is het zo, dat Zarate verschillende technieken gebruikt om verschillende sferen te scheppen, zonder dat zijn werk daarbij aan eenheid verliest. Juist hierdoor weet Zarate een psychologisch verhaal (dat het toch veelal moet hebben van de gedachten en belevingswereld van de personages in plaats van de actie om hem heen – binnen- versus buitenwereld) boeiend te maken als strip.
Met *Een kleine moord* tonen Moore en Zarate aan wat er allemaal mogelijk is met het medium strip. Het is één van die boeken die het de moeite waard maken om strips te blijven bespreken. Zo'n soort boek waarvan er maar één, hooguit twee, per jaar verschijnen.

HP

* * * *

Gin Row

Somon & Dewamme
Lombard 1992
ISBN 90-6421-907-9
Prijs *f*24,95 / Bfr.495
(48 pagina's, kleur, h.k.)

Waarschuwing vooraf: lees *Gin Row* overdag en laat het daarbij zonnig zijn, zo niet dan loopt de argeloze lezer kans in een depressieve bui te geraken. **Gerard Dewamme**, onder meer bekend door de scenario's van *Tendre Violette*, *Clotho* en *Saisons de la Vie*, heeft een bijzonder zwartgallig verhaal geschreven. Er gloort geen sprankje hoop, alles is uiteindelijk verdoemd.
Londen, voorjaar 1965. Een man, duidelijk getekend door het leven, huurt in een rustige buitenwijk een kamer. In de beslotenheid ervan schrijft hij zijn memoires. Geboren pal voor de eerste wereldoorlog in een aristocratisch milieu wordt alras klaar, dat de man extra introvert en gevoelig is. De kwellingen op de kostschool tekenen hem voor het leven. Voor zijn jongere zuster, zeer extravert en uitbundig en daarmee zijn tegenpool, voelt hij een allesvertederende liefde. Dat gaat zo ver, dat hij als zijn echtgenote een kloon van zijn zuster uitkiest. Daarmee is het zaad van zijn ondergang gezaaid. De drank, toch al een goede vriend, zal zijn leven nog meer gaan beheersen. Als zijn zus bij een verkeersongeval om het leven komt, is het hek van de dam.
Het verhaal balanceert op het randje van melodramatiek en Bouquetreeks; slechts de toonzetting van Dewamme redt het verhaal van de ondergang. Hij weet een morbide sfeer te scheppen, die de aandacht vasthoudt. Zijn taalgebruik is sober. Hij laat de tekenaar vrij om zijn verhaal te vertellen. Dat doet **Pascal Somon** in een heldere, realistische stijl, die verwantschap vertoont met **Bilal**. Aan de uitvoering van het stripalbum is zorg besteed: een harde kaft, een suggestieve omslag en fraaie schutbladen. Dat ene **Edgar Allen Poe** om de hoek gluurt, zal de kijklezer mogelijk worst wezen, want hij heeft een redelijk geslaagd stripverhaal in handen.

RB

* * *

Fox I:
Het verdoemde boek

(Collectie Prestige)
Charles & Dufaux
Glénat 1991
ISBN 90-6969-085-3
Prijs *f*24,95 / Bfr.450
(48 pagina's, kleur, h.k.)

In 1980 verscheen het eerste stripalbum van **Jean-François Charles**: *Le bal du rat mort*, op tekst van **Jan Bucquoy**. On-

danks de kleine oplage zou Charles met dit magisch-realistische verhaal furore maken. Het was met name de sfeer, die dit album zo bijzonder maakte. Nadat Bucquoy hem een idee aan de hand deed voor een geschiedkundige reeks (*De Pioniers van de nieuwe wereld*) ging Charles op eigen houtje door. Tegelijkertijd met het eerste deel van *Fox* kwam het zesde en laatste deel van de 'Pioniers' uit, te weten *De dood van de wolf*. In deze reeks schetste Charles een beeld van het leven van een aantal Franse kolonisten, die tegen het midden van de achttiende eeuw een nieuw bestaan probeerden op te bouwen in Canada.

Jean Dufaux, de tekstschrijver van Charles' nieuwste album is in stripkringen reeds lang geen onbekende meer. Ooit volgde hij een filmopleiding en rondde hij cursussen montage en regie af. Daar er weinig filmwerk in zijn geboorteland België te vinden was, ging hij als recensent werken voor een filmtijdschrift. Op een gegeven moment drong het tot hem door dat hij voor het medium strip ook bij beelden een verhaal kon vertellen. Aldus kwam zijn filmopleiding hem goed van pas. Zo zette hij reeds menige stripreeks op, zoals *Andreas de Florentijn* (met **Aidans**), *Lucius* (met **Musquera**), *Beatifica Blues* en *Giacomo* (met **Griffo**) en *Jessica Blandy* en *Santiag* (met **Renaud**). Ook het scenario van *Het verdoemde boek* verraadt filminvloeden. In deze raamvertelling maken we kennis met de Amerikaan Allan Rupert Fox, die in 1944 neergeschoten wordt boven Frankrijk. Na de oorlog keert hij terug naar het dorp waar hij zo gastvrij ontvangen is. Hij vindt onderdak in pension Soreuil waar hij kennis maakt met Edith, het nichtje van mevrouw Soreuil. Wanneer Vincent, een andere pensiongast, zelfmoord pleegt, komt Edith in het bezit van een manuscript, het 'verdoemde boek'. Fox neemt het boek mee naar Parijs, waar hij de vreemde lettertekens aan een vriend wil voorleggen. Vanaf dat moment lijkt iedereen die geïnteresseerd is in dit boekwerk ten dode opgeschreven. De enige die het boek aankan blijkt Fox te zijn. In handen van andere mensen zorgt het boek slechts voor brand en verderf.

Een geheimzinnige motorrijder brengt Fox bij circus Hermopolis. Daar legt een dwerg hem uit dat het boek afkomstig is van Toth, de Egyptische god van de wetenschap, de god met het helderste verstand die de spraak en het schrift heeft uitgevonden. Niet alleen kent deze alle geheimen van hemel en aarde, maar ook het hart der mensen ... Bes, de dwerg, ziet dat Edith ontvoerd is naar het land van Toth: Egypte. Wanneer Fox naar de grote steenhopen kijkt die afkomstig zijn uit de mijnen, lijken deze te veranderen in piramides...

Uit deze samenvatting mag blijken dat er meerdere delen op stapel staan. Qua scenario, tijd en plaats zit het verhaal bijzonder goed in elkaar. Er is sprake van een oplopende spanning die de lezer als het ware dwingt verder te lezen. Ondanks het fraaie inkleurwerk van Charles' vaste inkleurder **C. Crickx** komt het tekenwerk niet boven dat van de 'Pioniers' uit. Integendeel, daar waar Charles' stijl in de 'Pioniers' realistisch te noemen is met hier en daar karikaturale trekjes, zodat de romantiek van de bladzijden lijkt af te druipen, mis ik bij *Het verdoemde boek* de vijftiger jarenromantiek. Fox is mijns inziens meer iemand uit de negentiger jaren, die als bij toeval in de jaren vijftig belandt.

Al met al een prettig leesbaar boek, dat me echter niet zo wist te boeien als Charles' overige werk. Overigens blijft de Collectie Prestige een fraai uitgebrachte reeks.

KS

Donito 1: De grot van de nautilus

Conrad
Dupuis 1991
ISBN 90-314-1441-7
Prijs f7,95 / Bfr.140
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Donito, die met behulp van twindlinalgen urenlang onder water kan blijven, is de jongste parelvisser van zijn dorp en de spil van een strip, die lijkt op een tekenfilm. **Conrad**, bekend van *De onnoembaren*, tekende voor zowel tekeningen als teksten.

Ergens diep in de oceaan schuilt

een nautilus in een grot. Dit vierkieuwige schelpdier zou één enkele wens van een mens kunnen vervullen. Een op geld en/of macht beluste admiraal komt dit ter ore en even later ook de kwade zeemeermin Carmina. Zij zou zo graag haar fraaie stem van weleer terug willen wensen. Dit lijkt een regelrechte verwijzing naar *De kleine zeemeermin*, die in haar jeugdig enthousiasme haar voortreffelijke keelgeluid op het spel zette. Zo'n verwijzing ligt voor de hand, want Conrads tekeningen doen door hun schoonheid, sympathieke, maar soms ook dreigende sfeer en de schitterende aquarelinkleuring sterk denken aan de voorlaatste film van de Walt Disney Studio's. Alsof hij het eventjes iets anders heeft willen doen lopen, ontneemt hij zeemeermin Ariel niet alleen haar stem, maar laat hij haar bovendien in zijn strip opdraven als een kruising tussen haarzelf en haar dikke verleidster, in de film een inktvis. Overigens is zo'n zelfde beest Carmina's rijdier en rechterhand ...

Conrads verhaal is echter lang niet zo meeslepend als dat van de tekenfilm. Hij zet wat lijntjes

STRIPWINKEL
TISTJEN DOP

Patersstraat 120
2300 Turnhout (B)
Tel.: 014-428829

Stripwinkel Sjors (Scheffersplein 1, 3311 EJ Dordrecht, 078-142012)
Sjors + (Comic Gadgets, Gimmicks and Gags, Voorstraat 313, Dordrecht)

STRIPWINKEL
de Galliër
Beekstraat 58
3800 St. Truiden (B)
Tel. 011-671739
Ook verkoop van originele pagina's

uit en springt daar dan wat slordig mee om en bovendien is zijn humor wat belegen. Neemt niet weg, dat ook dat aspect van het stripmaken hem zeker niet slecht afgaat.

NU

***

Cowboy Henk serveert

Herr Seele & Kamagurka
ISBN Nederland 90-6169-425-6
ISBN België 90-6771-254-X
Alle albums: De Harmonie/Loempia 1991
Prijs f 11,90 / Bfr.240 per deel
(48 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Berts brein/Berts Bobje

Kamagurka
ISBN Nederland 90-6169-418-3 (Brein)
ISBN België 90-6771-233-7 (Brein)
ISBN Nederland 90-6169-426-4 (Bobje)
ISBN België 90-6771-251-5 (Bobje)

De bizarre redenaties, zo geweldig vanwege hun ijzeren, maar tegendraadse logica, die **Kamagurka** in zijn beginjaren aan de dag legde, maakten hem

meteen tot één van de meest geliefde humoristen van het beeldverhaal. Het was dan ook spijtig in later jaren te moeten constateren, dat zijn grappen allengs korter werden en de absurditeit dientengevolge nog slechts te vinden was in op zichzelf staande, idiote situaties, die uit de lucht kwamen vallen en dus niet altijd zo sterk waren. Inmiddels blijkt Kamagurka zijn nieuwe aanpak dusdanig verfijnd te hebben, dat de kwaliteit van zijn werk weer stijgende is. Ofschoon het haastwerk hier en daar duidelijk te proeven is.
In korte tijd verschenen drie albums van Kamagurka: *Berts brein*, *Berts Bobje* en *Cowboy Henk serveert*. Het laatste uiteraard met tekeningen van **Herr Seele**, die steeds meer zorg aan zijn werk besteedt en een fraaie cartoonstijl aan de dag legt.
Berts brein blijft nog het dichtst bij Kamagurka's vroegste werk. Vanderslagmulders is, dat mag bekend worden verondersteld, een beroepspiekeraar, gefrustreerd en zielig en zo iemand leent zich, dankzij zijn messiaanse allures, uitstekend voor het etaleren van verknipte gedachten. Die soms toch zo gek nog niet zijn. Zo wordt *Batman* op zijn nummer gezet, omdat de superheld tijdens één fysieke klap zijn tegenstander met een stortvloed van woorden weet te slaan. Bert gelooft, dat hier met het begrip 'tijd' een loopje genomen wordt. Een TGV op rolletjes, compleet met voorbijglijdende landschapsfilms, kan de illusie wekken, dat België zo klein nog niet is, tipt Bert de koning der Belgen. Verder een leuke visuele grap: Bert wordt

bij het joggen ingehaald door een met een stok wandelende oude dame. Hij: 'Gewoon je eigen tempo aanhouden, zoals alleen de echte groten dat kunnen.'
In *Berts Bobje* treffen we al heel wat meer grappen aan van het genre 'hoe dommer, hoe liever', zoals zijn maatje Herr Seele het doel van Kamagurka's huidige grappen omschrijft. Hoewel het *Bobje* in kwestie voor een hond uiterst intelligent blijkt. Geen mens kon bevroeden, dat er ooit een lelijker striphond zou opstaan dan *Rataplan*, tot daar was Bobje. Hij ziet eruit als Frans, loopt slechts op zijn achterpoten en jat Berts kunstgebit om brokken te eten of een soortgenoot de stuipen op het lijf te jagen. Eén en ander vertoont wat parallellen met de trouwe 'viervoeter' uit **Gerrit de Jagers** *Liefde en geluk*, zij het, dat Bobje een stuk zwijgzamer is, hetgeen hem al haast zo kwetsbaar maakt als zijn praatzieke baas. De grappen zijn variaties op het gegeven van de hond, die niets menselijks vreemd is en dat levert humor op zoals humor zou moeten zijn: een beetje om te lachen, maar tegelijk heel triest. Want geen groter ongeluk dan afwijkend te zijn. Maar dat beetje lachen had heus wat meer mogen zijn.
Cowboy Henk was de eerste exponent van Kamagurka's meligheid. Beleven doet hij niks, maar dat doet hij erg goed. In een hilarische bui kun je eraan doodgaan, maar als je er te nuchter voor bent, kun je Henks grollen maar beter aan je voorbij laten

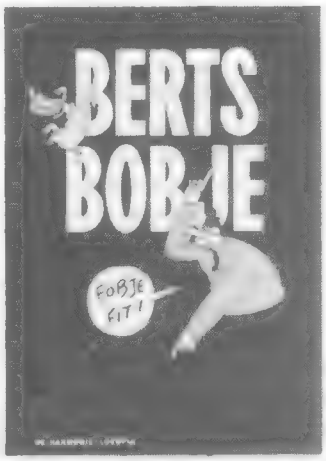

gaan. Hij vertegenwoordigt de optimistische ik, die in eenieder huist; met een naïeve opgewektheid treedt hij de gekte des levens tegemoet, zelf fors bijdragend aan die gekte. Je wordt er natuurlijk blijer van dan van Bert, die, omdat hij wat meer een mens van vlees en bloed is, aan de gekte een eind wenst te maken. Voorwaar een onmogelijke opgave. Een kleine greep uit *Cowboy Henk serveert*. Wanneer hij eigenaar is van een rijschool, luidt zijn eerste les: 'Karel de Grote werd geboren in 1602. Wanneer werd Karel de Grote geboren?' Als beginnend piloot wordt hem opgedragen 'dat vliegtuig daarboven' om twaalf uur aan de grond te zetten. En: 'Is het waar, dat u hier boekskes verkoopt met blote vrouwen?' 'Ja, mijnheer.' 'Eén boekske en vijf blote vrouwen, a.u.b.' Bij de jacht schiet Henk tot zijn schrik een vent neer, maar het is een geluk bij een ongeluk, dat het mijnheer Patrijs blijkt te zijn. Bij Cowboy Henk is Kamagurka's meligheid onmiskenbaar tot volle wasdom gekomen.

NU

**

In het teken van de Evenaar

(Collectie Wordt Vervolgd Novellen)
Warnauts & Raives
Casterman 1992
ISBN 30-303-8108-6
Prijs f 23,90 / Bfr.450
(68 pagina's, kleur, h.k.)

Wellicht wilde Casterman besparen op het papier door de schutbladen in deze uitgave achterwege te laten en zowel de titelpagina als de laatste verhaalpagina direct op de harde kaft te lijmen. In ieder geval wekt deze slordige verzorging irritatie bij de argeloze lezer die telkenmale probeert de vastgelijmde pagina's om te slaan met de onvermijdelijke scheuren als gevolg.
De auteurs daarentegen kan geen gebrek aan aandacht voor de vormgeving verweten worden. De tekeningen van zijn fraai en sfeervol, de scenario's van de vijf korte verhalen zijn oorspronkelijk en soms verrassend. Het gaat hier om erotisch getinte verhalen die allen gesitueerd zijn in exotische lokaties op de evenaar. In hun ijver

echter om een erotische strip te maken die de platvloerse middelmaat ontstijgt, zijn de auteurs hun doel voorbij gestreefd.
Het was hun bedoeling om de erotische scènes op een natuurlijke wijze samen te laten smelten met de tropische, broeierige omgeving om aldus de beelden (met een minimum aan dialogen) voor zichzelf te laten spreken. In een drietal verhalen kan deze opzet met wat goede wil geslaagd genoemd worden, in de overige twee is het jammerlijk mislukt. Om het gekunstelde en doorwrochte scenario wat meer geloofwaardigheid te geven, meenden de auteurs de spaarzame dialogen aan te moeten vullen met een overvloed aan 'commentaarteksten' die echter geen enkele andere functie hebben dan de lezer op het voor de hand liggende te wijzen. Geen alledaagse strip dus en in die zin een succes, maar het is jammer dat de auteurs iets te hoog hebben willen grijpen.

TB

**

Collectie Paul-Loup Sulitzer

De Groene Koning I: De Klopjacht

Armand & Annestay
ISBN 90-314-1459-X (h.k.)
ISBN 90-314-1431-X

Hannah I: Ruiters van de dood

Franz & Annestay
ISBN 90-314-1458-1 (h.k.)
ISBN 90-314-1432-8

Rourke I: Een Mooie Dood

Marvano & Annestay
ISBN 90-314-1457-3 (h.k.)
ISBN 90-314-1433-6

Dupuis 1991
Prijs f 15,95 / Bfr.320 per deel (h.k.)
f 7,95 / Bfr.160 per deel
(48 pagina's, kleur, s.k. & h.k.)

Geld is mijn Business. Zo luidt de lijfspreuk van **Paul-Loup Sulitzer**, auteur van bestsellers met welluidende titels als *Money*, *Cash* en *Fortune*. Over het literair talent van Sulitzer kunnen we kort zijn. Hij schrijft leesvoer, driestuiverspulp, verpleegsterromans die een merkwaardige liefde voor geld verraden. Ondanks het verkoopsucces van zijn boeken is zijn honger naar nog meer geld niet gestild. Want Sulitzer heeft nu een nieuwe markt aangeboord, die van het stripverhaal. Hij heeft een drietal tekenaars (**Franz**, de onlangs overleden

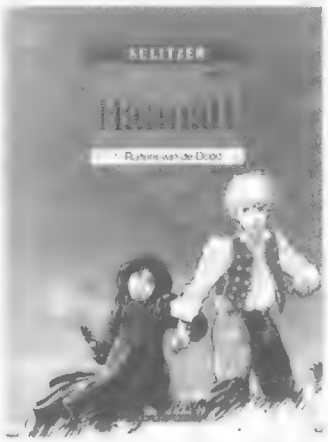

Armand en **Marvano**) en een scenarist (**Annestay**) in de arm genomen om 14 van zijn romans tot strips om te werken. Dit moet uiteindelijk resulteren in zes aparte series die tezamen 37 albums zullen omvatten. Van drie van deze series is nu het eerste deel verschenen. De vraag die zich nu opdringt is of deze vier kunstenaars er in geslaagd zijn het leesvoer van Sulitzer tot waardige strips om te toveren.
Sulitzer heeft een succesformule gevonden. De hoofdpersonen in zijn verhalen moeten de gruwelijkste ellende doorstaan maar weten daarna bij wijze van beloning een onmetelijk fortuin te vergaren en winnen daarnaast de liefde van hun dromen. Zo vergaat het althans Hannah. Ze groeit op in Polen aan het einde van de vorige eeuw en verliest haar familie tijdens een pogrom. In Warschau komt ze tussen het meest laaghartige uitschot terecht maar desondanks weet ze een florerende zaak op te bouwen. Een oppervlakkig liefdesverhaal waarmee een groot publiek bereikt moet worden, zo geeft Annestay toe. Een breed publiek lijkt echter te hoog gegrepen. Het verhaal is flinterdun en de hoofdpersoon kan nooit boeien. Ze dwingt medelijden en respect af, maar nooit sympathie. Sulitzer heeft een geldwolf van haar gemaakt met welhaast een verafgoding van het grote geld.
Dezelfde formule is toegepast op *De Groene Koning*. Tijdens zijn jeugd moet hij de meest mensonwaardige gruweldaden ondergaan in de concentratiekampen van de nazi's. Als door een wonder weet hij te overleven om vervolgens 'de rijkste man van de wereld te worden'. Toch speelt geld in dit eerste deel nog geen rol. Centraal staat de 'innerlijke zoektocht' van de held. Het is echter niet alleen de hoofdpersoon die op zoek is, ook de lezer is al snel het spoor bijster. Het scenario is een fiasco, de lezer wordt een labyrint zonder uitgang binnengeleid. De korte hoofdstukken staan nauwelijks met elkaar in verband en teveel zaken die van belang zijn voor de verhaallijn worden lukraak gepresenteerd en onvoldoende uitgewerkt. Annestay is er duidelijk niet in geslaagd een omvangrijke roman te comprimeren tot het formaat van een stripalbum.
Rourke is anders. Geld en liefde spelen in deze strip een rol aan de zijlijn. Het is veeleer een psychologisch portret van een journalist die over lijken gaat voor een goed verhaal. Marvano toont ons een krankzinnige journalist die minstens even gek is als de crimineel gestoorden die hij achterna zit. Zo deinst hij er niet voor terug mensen in een dodelijke val te lokken wanneer hem dat een artikel oplevert. Van de drie albums is dit echter zonder twijfel de meest interessante hoewel het karakter van Rourke niet echt aangenaam of aansprekend genoemd kan worden.
Het is wat voorbarig om op grond van drie albums een hele cyclus te veroordelen maar de strips van Sulitzer houden zeker geen belofte voor de toekomst in. Ze wekken de indruk dat de kunstenaars er ongeïnspireerd en gehaast aan gewerkt hebben. Zij zijn er in ieder geval vooralsnog niet in geslaagd de albums boven het origineel, de romans

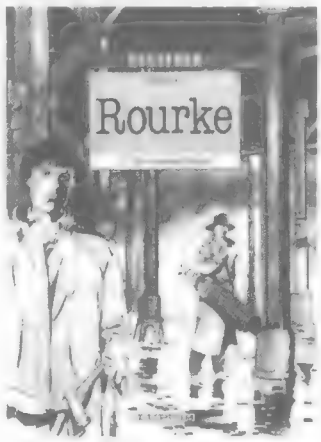

van Sulitzer, uit te tillen. Wellicht dat het vervolg meer te bieden heeft.

TB

*

Manuel Montano: De bron van de nacht

(Collectie Wordt Vervolgd Novellen)
Luna & Prado
Casterman 1991
ISBN 90-303-8053-5
Prijs f 22,90 / Bfr.425
(48 pagina's, kleur, h.k.)

In 1990 werd tijdens de Stripdagen het album *Kronieken van de Onlogica* van de Spaanse tekenaar **Miguelanxo Prado** gekozen tot album van het jaar. In 1991 bracht uitgeverij Casterman een nieuw album uit dat Prado in samenwerking met **Fernando Luna** (scenario) al in 1988 vervaardigd had. In *De bron van de nacht* staan de belevenissen rond privé-detective Manuel Montano centraal. Montano is de anti-held: een sympathieke, slungelachtig figuur met een **Bogart**-regenjas en slappe gleufhoed die nog de meeste dreiging ondervindt van zijn chagrijnige hospita. Hij verdoet de meeste tijd met kaarten of sla-

pen; af en toe is Montano bezig met een zaak. Echt slagvaardig is de detective niet; zijn zaken worden of niet opgelost of lossen zichzelf op. Als echte loser wordt Montano op één van zijn speurtochten in een donker steegje beroofd door een vriend, waarna de laatste in het café trakteert.
In het eerste verhaal krijgt Montano de opdracht 'de bron van de nacht' op te sporen. Deze opdracht loopt als een rode draad door de zes verhalen in het album. Maar wat 'de bron van de nacht' is, daar komt Montano niet achter. Is het een vrouw, de drank of het ultieme geluk? Is de nacht zelf inspiratiebron, of zoals Montano zelf ergens opmerkt: 'de nacht is niet gemaakt om je dingen voor te stellen, maar om te leven!'. Of gaat het om een hersenschim van zijn opdrachtgever of een hallucinatie van hemzelf? De oplossing van het vraagstuk van 'de bron van de nacht' blijft Montano bezighouden, maar zoals zoveel van zijn zoektochten zal ook deze tevergeefs zijn!
De stad is de plek waar Montano zich thuisvoelt. De verhalen spelen zich vooral af in de meer verpauperde wijken van een grote stad. Door de tekenstijl van Prado, die zich kenmerkt door tal van absurdistische trekken, een warm kleurgebruik en allerlei verrassende, perspectivische invalshoeken, krijgen de verhalen een poëtische glans. Dit tekenwerk èn de licht-ironische, observerende toonzetting maken van De bron van de nacht een sfeervolle karakterschets van het leven aan de zelfkant. Een aanrader!

RS

****

Carland Cross 1: De golem

(Collectie Avonturenstrips 4)
Grenson & Oleffe
Lefrancq 1991
ISBN 90-71987-44-2
Prijs ƒ8,50 / Bfr. 160
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Altijd al heeft de mens getracht zijn Prometheus te scheppen; zelf het leven te creëren. De talloze robots, maar ook het monster van Frankenstein en de golem waren wezens, ontsprongen aan de geest van de mens. Vaak waren de gevolgen echter desastreus. De golem verging het niet anders. Beschreven in de *Kabbala*, de joodse mystiek, werd hij gecreëerd uit een klomp aarde. Op het voorhoofd stond het Hebreeuwse woord 'EMETH', wat 'waarheid' betekent. Indien de eerste letter werd uitgewist ('METH' betekent: 'Hij is dood'), verviel het wezen tot stof.
Dergelijke wezens worden regelmatig in horrorverhalen beschreven als haast onoverwinnelijke en lugubere tegenstanders. Ook pulpschrijver **Jean Ray** beschreef in 'zijn' meesterdetective *Carland Cross* tussen de beide wereldoorlogen dit weerzinwekkend wezen. Vond Ray

de inspiratie voor de golem in oude joodse mythen, voor zijn held hoefde hij niet ver in de tijd terug te gaan: slechts veertig jaar. Toen was een andere meesterdetective actief: *Sherlock Holmes* himself. Carland Cross is – evenals de figuur op wie hij is geïnspireerd – een beroemd detective op wie de politie een beroep doet als zij bij haar onderzoek niet meer verder geraakt, die de pijp en het vergrootglas hanteert en eveneens op Baker Street zijn woning heeft. Cross nam zelfs de eigenaardigheden in het woordgebruik over door elke uitleg vooraf te laten gaan door de standaardzin 'Well my boy'.
Hij is eigenlijk een parodie op zichzelf getuige de openhartige bekentenis van zijn protégé Andy White: 'De meester heeft meestal alles meteen door. Wij hebben nog bijna veertig bladzijden nodig.' Ook later legt White het één en ander uit over Cross' voornaamste tegenstander in een soort advertentie, waarin de andere werken van de detective aangeprezen worden. De geest van Jean Ray waart nog nadrukkelijk in de verhalen van Cross rond, getuige de verwijzingen naar diens andere creatie *Harry Dickson* op pagina twee.
Bijna zou nog vergeten worden, dat er een misdaadverhaal wordt verteld. Het verhaal is door een tweetal intriges tamelijk complex, zelfs (voor een moment) voor Carland Cross. Londen wordt geteisterd door een schrikwekkend monster, dat een spoor van doden achterlaat. Al snel ontdekt Cross, dat het de golem betreft, die op zoek is naar een zestiende eeuws manuscript, waarin zijn oorsprong, maar ook zijn vernietiging beschreven staan. Als Cross voor de golem een val opzet, wordt hij geconfronteerd met een andere demon. Er volgt dan een speurtocht langs oude, mistige kerkhoven, verlaten landhuizen en dichtgemetselde kerken, totdat Cross uiteindelijk oog in oog staat met zijn aartsvijand Murdoch en het mysterie ontrafelt. Het moge duidelijk zijn, dat in dit soort verhalen het recht zegeviert en het kwaad wordt gestraft.
De golem van tekenaar **Olivier Grenson** en scenarist **Michel Oleffe** is geen bijster sterk de-

EPPO
SUPERSTRIP
SPECIAALZAAK
Kleine Berg 33
5611 JS Eindhoven
040 - 441882

OOM WIM
oude en nieuwe strips
curiosa
originelen
zeefdrukken
REESTRAAT 24 AMSTERDAM
020 - 622 04 02

SNOEK strips
1E VAN SWINDENSTR. 545
TEL. 020 - 6684764 A'DAM
IMPORT
COMICS
POPPETJES
SPELDJES
BEELDEN
POSTERS
PRENTEN
ZEEFDRUKKEN
RESERVEREN
OOK MOGELIJK

tectiveverhaal. De aanknopingspunten en de gevaarlijke ogenblikken zijn weliswaar her en der over het verhaal verspreid, maar een spannend verhaal is het niet. Vreemd is het beleid van uitgever **Lefrancq** om deze detective in de avonturenreeks op te nemen. Of was het uit piëteit met Jean Ray om diens meesterdetective niet naast de inspiratiebron te kijk te zetten in de detectiveserie?

RT

**

De Vlooien 1:
God noch gebod
De Vlooien 2:
Rood noch zwart

(Collectie Delta 7 en 16)
Stalner, Stalner & Moucquet
Blitz 1989 / Oranje 1991
ISBN 90-5165-034-5 (h.k. deel 1)
ISBN 90-5165-034-5 (s.k. deel 1)
ISBN 90-6661-120-0 (h.k. deel 2)
ISBN 90-6661-121-9 (s.k. deel 2)
Prijs f 24,95 / Bfr. 450 (h.k.)
f 9,95 / Bfr. 190
(48 pagina's, kleur, h.k. & s.k.)

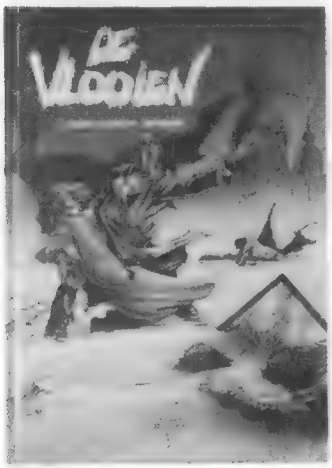

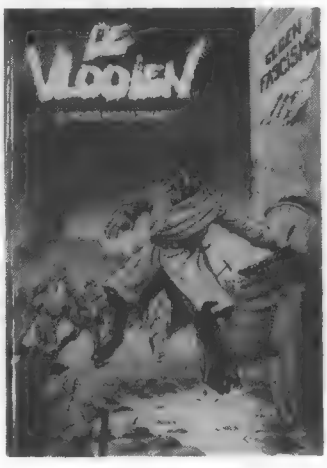

De Russische revolutie verliep niet in één dag. Nog jarenlang na de Oktoberrevolutie bestreden verschillende partijen in Rusland elkaar en was het onrustig. Er werden legers gevormd van communisten en tsaristen, waarbij er onderling vaak ook nog grote ideologische verschillen waren. Een derde groep, naast de roden en de witten, vormden de anarchisten. Hun doel was een onafhankelijke politiekloze staat. Onder aanvoering van hun leider Nestor Makno weigerden ze zowel het tsaristisch bewind als de communisten te steunen. Over hen maakten de broers **A. en M. Stalner** en **Moucquet** een stripverhaal.

De geschiedenis van de Russische anarchisten is vrij onbekend, wat het begrijpen van *God noch gebod* bemoeilijkt. Bovendien wordt het verhaal van de voortrijdende trein met een wanordelijke gemeenschap anarchisten steeds onderbroken door flashbacks over het verleden van onze hoofdpersoon Wlad.

Tekenwerk en inkleuring (Quilicy) van het eerste album van de Franse broers zijn prachtig: zij maakten een indrukwekkend debuut. Goed is te zien dat de Stalners iets gemeen hebben met tekenaars als **Cromwell**, **RiffRebs** en **Ruffner**. En dat is meteen ook het zwakke punt van hun eersteling. Ik denk dat er niets op tegen is om in een historisch verhaal ook de gewelddadige en schokkende kanten van de geschiedenis te tonen. Bij *God noch Gebod* heb ik echter de indruk dat de 'Stalnerpunks' net als voornoemde geestverwanten van de groep *Asylum* vooral op wilden vallen binnen de ingedutte wereld van de Franse strip. Met *Rood noch zwart* lijken de Stalners en Moucquet zich al wat te distantiëren van hun rebelse achtergrond en dat leverde een uitstekende strip op.

God noch gebod speelt zich af in 1920 in de Oekraïne en in 1904/1905 in St.Petersburg. In *Rood noch zwart* heeft de handeling zich verplaatst naar München in het jaar 1924: Hitler en het nazisme zijn in opkomst en München wordt opgeschrikt door een reeks moorden op vrouwen. De gemoederen raken ook politiek danig verhit. Wlad zwerft door de stad en houdt zich op in kroegen, het meisje Galina heeft intussen onderdak gevonden bij een Engelse schrijver die gefascineerd wordt door de sprookjeskoning Lodewijk II. Wanneer Wlad wordt gevonden bij het lijk van een vermoorde vrouw wordt hij als de moordenaar beschouwd en is de volkswoede niet meer te stuiten. Wlad wordt achtervolgd en de nazi's buiten de moordzaken uit om het volk voor zich te vinden. Er volgt een reeks dramatische gebeurtenissen waarbij ook Galina en Harry, haar Engelse vriend, betrokken raken.

De Stalners en Moucquet maken met *De Vlooien* een reeks over een man (Wlad) op weg naar zijn noodlot en plaatsen dit in een historisch roerige tijd: het eerste deel van onze eeuw. Met *God noch Gebod* maakten zij een veelbelovend debuut en met *Rood noch Zwart* een uitstekend vervolg. Ik denk dat we nog wel meer van ze zullen horen.

HP

***

Napoleon 1:
De water-lolita's

Heins & Van Mill
Eigen beheer 1991
ISBN 90-9004382-9
Prijs f 6,95 / Bfr....
(16 pagina's, kleur, s.k.)

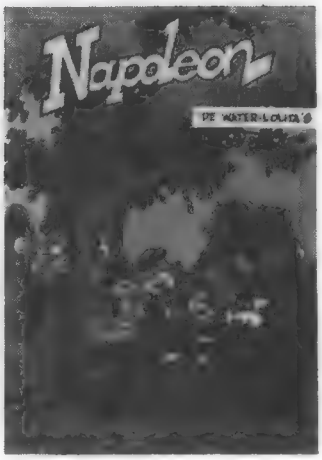

Nadat **Napoleon Bonaparte** in het jaar 1814 naar Elba verbannen werd, zag het er naar uit dat de rust in Europa teruggekeerd was. In Wenen kwam het vermaarde Congres bijeen. Diplomaten probeerden op papier de voor hun land sterkste posities in te nemen. Doordat Napoleon door trouwe vrienden op de hoogte was gehouden van de ontevredenheid, die er in Frankrijk en in Wenen heerste, wilde hij zijn oude macht herstellen. In het voorjaar van 1815 landde hij in het zuiden en werd hij met groot enthousiasme door het leger onthaald. Het zou honderd dagen duren voordat de keizer definitief het onderspit zou delven in de slag bij Waterloo.

Deze honderd dagen van 1815 werden door scenarist **Richard van Mill** dermate interessant gevonden dat hij zijn vriend **Dick Heins** enkele scenario's aanbood, die deze gretig accepteerde. In het blad voor aankomend striptalent – *Striptuur* – verschenen een aantal Napoleon-verhalen, waar het tweetal met veel inzet aan werkte. Op den duur bevredigden de zwart/wit-verhalen niet meer. De makers wilden een eigen album publiceren en ... in kleur. Het eerste album, *De water-lolita's*, verscheen onlangs. **Mark van Herpen**, eveneens de colorist van *Claudia Brücken*, verzorgde de inkleuring.

Het boek heeft een fraai full color-omslag. Op het eerste gezicht heeft het veel weg van een Standaard-uitgave; de nietjes in de rug zijn daar debet aan. Het binnenwerk oogt vrolijk, maar iets van de frisheid ebt weg door een lichte waas die over de bladzijden ligt.

Hoewel het slechts twaalf pagina's 'lange' verhaal lekker getekend is in de karikaturale stijl, ontbreekt er toch iets. Het scenario zit op een bijzonder vreemde manier in elkaar. In dit avontuur begeven Generaal Wellington, Veldmaarschalk Blücher en Napoleon zich ten strijde. De eerste twee zien de strijd wel zitten, maar Napoleon vreest het ergste. Hij wil het moreel onder zijn manschappen opvijzelen door ze een show te presenteren. Bij gebrek aan vrouwen moet een aantal militairen zich maar opofferen en zich in vrouwenkleren steken. Wanneer de gordijnen opengaan, is de ellende voor de can

can-dansers èn voor de zaal niet te overzien.
Ondanks de humor, die van deze strip moet afstralen, is het de vraag of Napoleon het verdient als zo'n malloot neergezet te worden èn of het 'normaal' is dat Wellington controleert of de benen onder de Schotse kilts wel geschoren zijn. het is in deze strip allemaal 'te'.
Desondanks neem ik mijn petje af voor deze mannen, die het hele project gefinancierd hebben en een heuse promotiecampagne op touw hebben gezet om zich te ontworstelen aan het 'amateur-zijn'. Het boek dat men in een oplage van 1500 exemplaren –inclusief 300 in het Frans– heeft uitgebracht, vraagt om een vervolg. Het aardigst zou het zijn wanneer professionele bladen als *Robbedoes*, *Kuifje* of *Sjors en Sjimmie Stripblad* dit jong talent een kans zouden geven. Met name scenaristen als een **Cauvin** of een **Lodewijk** zouden in staat moeten zijn het aanwezige tekentalent en scenario-bloed in juiste banen te leiden. Hoe men verder ook over dit debuut-album denkt, de makers verdienen een serieuze kans te krijgen tussen de vakbroeders.

KS

**

Vergeten in Annam 1 + 2

(Collectie Vrije Vlucht)
Lax & Giroud
Dupuis 1990/1991
ISBN 90-314-1388-7 (deel 1)
ISBN 90-314-1424-7 (deel 2)
Prijs f 19,95 / Bfr.375 per deel
(56 pagina's, kleur, h.k.)

De verschijning van *Vergeten in Annam* deel 1 ging vorig jaar onopgemerkt aan mij voorbij. En ik was niet de enige, want deze tweedelige strip verdient veel aandacht, veel meer dan hij tot nu toe heeft gekregen.
Misschien is *Vergeten in Annam* geen meesterwerk, maar zeker is het één van de meest indringende stripalbums die ik de laatste tijd heb gelezen. Je zou *Vergeten in Annam* een journalistieke thriller kunnen noemen. **Lax** en **Franck Giroud** maakten een verhaal over een vergeten hoofdstuk uit de Franse geschiedenis. Kort na de tweede wereldoorlog gingen jonge

mannen die net uit het verzet kwamen naar Indochina om er voor Frankrijk te vechten tegen de Vietminh. Een aantal van hen kwam er al spoedig achter dat de reden waarom zij hier vochten heel anders was dan het ideaal waar vanuit zij in het verzet waren gegaan en ze liepen over naar de kant van de Vietminh. Voor hun verwanten in Frankrijk werden zij doodverklaard. Nooit meer vernamen zij iets van hen, totdat in 1936 de lichamen van Franse soldaten die sneuvelden in Indochina werden vrijgegeven en getransporteerd naar het moederland. Dat moment is het startpunt van dit verhaal.
Nico Valone, een journalist op zijn retour, ziet de beelden van de kisten die op het vliegveld aankomen en de wachtende familieleden van de gesneuvelden en besluit een reportage te maken over één van hen die zich aansloot bij de vrijheidsstrijders van Ho Chi Minh. Zijn speurtocht is moeilijk en Valone wordt gedwarsboomd door een onbekende, die liever niet ziet dat een minder fraai stuk van het Franse verleden weer onder de aandacht wordt gebracht.
Lax en Giroud maakten een boeiende politieke thriller met geloofwaardige karakters. Terloops wordt de lezer gaandeweg net als Nico Valone wijzer over wat zich kort na de oorlog in Indochina heeft afgespeeld. In zijn direct in kleur geschilderde pagina's overtreft Lax (bekend van *De verlichte markiezin*) zichzelf. Zijn personages hebben een zeer levensecht karakter en uiterlijk.
Vergeten in Annam is een volwassen, politieke strip van het kaliber van **Bilal**s *De jacht* en *De falangisten van de zwarte orde* en evenzeer de moeite waard.

HP

***

De spoken van de Tsaar 1: Witte Nacht

Neuray & Yann
Glénat 1991
ISBN 90-6969-063-2
Prijs f 24,95 / Bfr.450
(48 pagina's, kleur, h.k.)

De eerste keer dat ik dit album ter hand nam, werd ik meteen al aangenaam getroffen door de fraaie uitgave. De robuuste harde kaft werd gesierd door een paginagrote illustratie die verlangend uit deed zien naar de rest. Bij het openslaan van het album bleek bovendien nog dat de schutbladen op ouderwetse wijze bedrukt waren, een luxe die weinig uitgevers zich nog permitteren.
De inhoud deed in alle opzichten eer aan de uitgave. **Olivier Neuray** heeft prachtige, stemmige tekeningen gemaakt van een vooroorlogs Parijs op een witte kerstnacht. Maar ere wie ere toekomt, zijn tekeningen zouden lang zo mooi niet zijn zonder het buitengewone kleurwerk van **Marianne Garnier**. Door het gebruik van donkerpaars om de nachtelijke hemel boven Parijs mee in te kleuren, krijgen de tekeningen een ongewone gloed die er een romantische, melancholische of zelfs mysterieuze kracht aan geeft. Zodoende wordt een rake typering gegeven van de lichtstad maar ook een typering die geheel in stijl is met het scenario.
Het scenario is van de hand van de oudgediende **Yann**. Het is 1937, een kolonie van vergrijsde, aan lager wal geraakte officieren uit het voormalige leger van de tsaar droomt er in hun Franse ballingsoord nog steeds van de heilige Russische grond te bevrijden van het communisme. **Stalin** stuurt KGB-agenten om het tsaristisch verzet op te rollen. Een klassiek spionageverhaal dus, compleet met liefde en romantiek. Maar de personages zijn zo boeiend uitgewerkt, zodanig uitgerust met gevatte dialogen dat de aandacht van de lezer nooit verslapt.
Een ander sterk punt is dat, anders dan in de meeste serieuze spionageverhalen, de humor in dit album niet ontbreekt. Behalve een paar onopvallende running gags zijn er ook een paar subtiele grappen. Een mooi voorbeeld van dergelijke ingehouden humor is de achtervolging in het hartje van Parijs. De

KGB heeft een auto gestolen met als opschrift 'Cadum-zeep' en rijdt daarmee juist ter hoogte van een 'Bain pour homme' in de Seine. Alsof dat nog niet genoeg laat Yann ook een beschonken clochard uitroepen 'Nu reinigen ze de Seine ook al met Cadum'. Een aardige bijkomstigheid is dat het verhaal de actualiteit raakt in deze tijd waarin het communisme bijna wereldwijd ten onder gaat. Opvallend is dat de KGB-agenten die door Yann ten tonele worden gevoerd niet handelen uit ideologische overwegingen maar uitsluitend uit angst voor de Stalinistische zuiveringen; falen betekent de kogel. De communistische heil-

staat heeft volgens hen het proletariaat niets anders opgeleverd dan honger, armoede en een waar schrikbewind. Of zoals een KGB-agente tegen wil en dank de officiële ideologie parafraseert: 'de Russische arbeiders en boeren eten voldoende! karig, maar genoeg. Zwaarlijvigheid is contrarevolutionair'.

TB

****

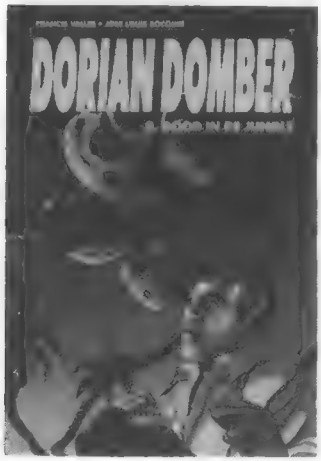

Dorian Domber 2: Dood in de jungle

(Collectie Savanne 4)
Valles & Bocquet
Oranje 1992
ISBN 90-6661-138-3 (h.k.)
ISBN 90-6661-139-1
Prijs ƒ24,95 / Bfr. 450 (h.k.)
ƒ 9,95 / Bfr. 190
(48 pagina's, kleur, h.k. & s.k.)

Een Franse kolonie in Afrika, kort na WO II. Een groep van ruim duizend dwangarbeiders ontsnapt en vlucht onder leiding van de gedeserteerde adjudant Tanguy de jungle in. Commandant Boeldieu zit hen op de hielen. Het optreden van de commandant is hard en meedogenloos, gepakte voortvluchtigen worden en masse geëxecuteerd. Hij schrikt er zelfs niet voor terug de vluchtelingen met artillerie te bestoken.
Misschien is het keiharde optreden van Boeldieu te verklaren uit het feit dat zijn vrouw zich onder de vluchtelingen bevindt – ze is Tanguys minnares. Achtervolgd door soldaten zien de tortelduifjes zelfs nog kans om met elkaar te vrijen. Mevrouw Boeldieu beklaagt zich over de rode mieren: 'Ik lig net zo lief te vrijen in zijden lakens,' terwijl soldaten en deserteurs elkaar de keel afsnijden.
Daarmee komen we op één van de weinige minpuntjes van dit overigens fraaie album: de bloeddorstigheid. De mensen worden bij bosjes afgeslacht. Met kogels doorboord, opengesneden, verdronken ...
Als gezegd, verder is het een heel aardig album. Het tekenwerk van **Francis Valles** en de inkleuring zien er picobello uit. Op zich zit het verhaal van **Jose Louis Bocquet** ook goed in elkaar. jammer alleen dat er zoveel typisch Vlaamse uitdrukkingen worden gebruikt.

BD

**

Moonkys 1: De schattenjacht

Moons
Moonkys Company / Hélyode
ISBN 90-5415-003-3
Prijs ƒ8,50 / Bfr.170
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Binnen het grote aanbod stripverhalen is het een witte raaf indien een strip nadrukkelijk is bestemd voor de kleine kijklezertjes. Behalve *Suske en Wiske*, *Donald Duck* en in mindere mate *Sjors en Sjimmie* en *Urbanus* heeft de stripmarkt voor de kleinen somber weinig te bieden. Met *Moonkys* wordt dit wellicht doorbroken. De wezentjes, die reminiscenties wekken aan *De Smurfen* vanwege hun individuele kwaliteiten, lijken op minibeertjes annex panda's. Zij gedijen zowel op Aarde als in de ruimte. Mensen zijn zich nauwelijks bewust van hun aanwezigheid, maar ze verkeren reeds sinds eeuwen onder de mensheid.
Een groepje van hen komt met het ruimteveer, waarop zij meevoeren als blinde passagiers, terug op Aarde om een aantal soortgenoten te bezoeken. De vier mannen, het meisje en een robot, luisterend naar de illustere namen Big Jack, de smulpaap, Plug, de dromer, Punch, de held, Switch, de uitvinder, Linky, alleen maar een meisje (!) en Glob, de robot, ontdekken

bij hun familieleden een kaart, waarop de plek staat aangegeven waar in de zestiende eeuw een schip met een rijke lading ten onder is gegaan. Gedreven zetten zij op vindingrijke wijze een apparaat –half auto, half vliegtuig– in elkaar en zetten koers naar het gebied waar het schip ligt. Ondertussen hebben zij wel af te rekenen met een door vijandelijke robots vanuit de ruimte geleide eliminator, een alles en iedereen verwoestend werktuigkundig toestel.
De tekenstijl is lieflijk karikaturaal, waarbij een licht epigonisme richting **Peyo** kan worden geconstateerd. Dit is echter nauwelijks storend. Het taalgebruik is aangepast aan de doelgroep: de zes- tot tienjarigen.
De schrijver/tekenaar **André Moons** legt een kleine moeilijkheidsfactor in het verhaal waar de kleineren aan moeten wennen: hij laat het op twee niveaus spelen, gezien vanuit het vijandige kamp en gezien vanuit de optiek van zijn helden. Het geheel vormt een leuk, redelijk spannend kinderverhaal, waar zeer veel plezier aan te beleven valt.

RB

***

Donald Duck-pocket 1: De zeven wereldwonderen

Diverse auteurs
Geïllustreerde Pers 1992
ISBN 90-542-8371-8
Prijs ƒ7,50 / Bfr.145
(256 pagina's, kleur, s.k.)

In deze pocket zijn zeven met elkaar verbonden *Donald Duck*-verhalen opgenomen, waarin de zeven wereldwonderen uit de klassieke oudheid worden geparafraseerd. Oom Dagobert heeft een legitiem excuus gevonden om Donald te bezoeken en uit te vreten. In ruil voor een maaltijd vertelt hij een spannend verhaal, waarin de 'Duckwonderen' uit de oudheid centraal staan.
Na afloop van de verhalencyclus wil Dagobert Donald en de neefjes zijn achtste wereldwonder, het geldpakhuis, tonen. Donald is ook nu weer in staat om voor grote opwinding te

zorgen door het hele zaakje op te blazen. De pocket wordt besloten door twee losse verhaaltjes, één met Goofy en één met Diederik in de hoofdrol.
De tekenaars en scenaristen moeten gezocht worden in Zuid-Europa. Hun werk is niet slecht, maar zeker ook niet goed; het is middelmaat. Dat is vaak nog steeds beter, dan veel stripprodukten, die ons teisteren. Het Disney-imperium kan

De sterren staan voor de volgende waarde-oordelen:

****** grote klasse!**
***** goed**
**** redelijk**
*** slecht**
o abominabel

zich echter dergelijke missers niet permitteren. Qua taalgebruik en tekentechniek is rond de Duck-familie wel eens beter gepresteerd. Toch zullen weer grote groepen kleine striefhebbers aan deze Donald Duck-pocket plezier beleven en, tja, daar gaat het om, nietwaar?

RB

De Onderkruipers 1: Ondergrondse beweging

Wouter & Jan en alleman
De Vlijt 1991
ISBN geen
Prijs ± f7,50 / Bfr.135
(.. pagina's, kleur?, s.k.)

Reeds aangekondigd (zie Stripschrift, jaargang 24, nummer 8) en nu daadwerkelijk verschenen: het eerste album van De Onderkruipers, **Wouter Peeters**' meest succesvolle dagbladstrip uit De Gazet van Antwerpen.

Het album –op oblong-formaat– is een greep uit het verleden en het heden van De Onderkruipers. Het kreeg de titel *Ondergrondse beweging* mee en geeft ons een kijkje onder de grond waar de mollen en pieren de dienst uitmaken. De stroken zijn degelijk en overzichtelijk, precies zoals een gagstrip behoort te zijn. De grappen zijn echter van zeer verschillende aard; enerzijds de goed doordachte situaties en anderzijds de *Monty Python*-achtige, enerzijds de flauwe sketches en anderzijds de maatschappijkritische knipoogjes naar de mensenwereld. Dit is te danken aan het feit dat Wouter Peeters kan bogen op een arsenaal aan scenaristen, waaronder **Jan De Ruysser**, die allen afzonderlijke een eigen kijk op wereld hebben. Deze mengelmoes maakt het album tot een interessant en lekker lezend geheel.

Het eerste album wordt uitgegeven door uitgeverij De Vlijt en De Gazet van Antwerpen en is niet in de winkel verkrijgbaar. De enige manier om in het bezit te komen van het album is door het te bestellen bij de Gazet. Dit kan door een gekruiste cheque in te vullen of een overschrijving te plegen ten bedrage van Bfr.150 (inclusief porto-kosten) op naam van GVA-Distrishop, Katwilgweg 2, 2050 Antwerpen 5, rekeningnummer 000 - 007814 - 20. Ze zijn ook te verkrijgen bij de regionale kantoren van De Gazet van Antwerpen. Het is de bedoeling dat er meerdere albums van De Onderkruipers gaan verschijnen als de verkoop –ondanks deze handicap– goed verloopt. Deze zullen dan gewoon in de winkel te koop zijn. En zoals het er nu voorstaat, zit dat er naar alle waarschijnlijkheid wel aan te komen. Aan de strips hoeft het niet te liggen, want er is nog materiaal voor zo'n vijf albums.

SN

***

Abraham Stone 1: Stadsratten

Kubert
Arboris 1991
ISBN 90-343-2300-5 (h.k.)
ISBN 90-343-2290-4
Prijs f ..,.. / Bfr.... (h.k.)
f 8,95 / Bfr.180
(48 pagina's, kleur, s.k. & h.k.)

Joe Kubert (1926) is één van de grote oude mannen van het Amerikaanse stripverhaal. Hij werkte mee aan *Tarzan*, *Batman* en *Superman* en was ook bekend als tekenaar van *Sergeant Rock*. Vanaf de jaren zeventig publiceerde Kubert nog maar weinig, omdat hij het merendeel van zijn tijd besteedde aan een striptekenschool. **Abraham Stone** is zijn eerste strip sinds lange tijd.

Kubert heeft een fraaie klassieke realistische tekenstijl die velen heeft beïnvloed en die hij in Abraham Stone volledig uitbuit.

Stadsratten speelt zich af in 1912. Abraham Stone komt naar de grote stad, omdat hij wraak wil nemen op de gangsters die zijn moeder en broertjes hebben vermoord. Het duurt niet lang voordat hij een baantje vindt bij een bende en zo weer op het spoor komt van de moordenaars. Zijn wraak kan plaatsvinden.

Kubert vertelt zijn vrij eenvoudige verhaal in raak gekozen beelden en camerastandpunten. Het tempo waarin de scènes zich afwisselen wordt hoog gehouden, wat het lezen heel aantrekkelijk maakt.

Het valt niet onmiddellijk op voor wie een vluchtige blik werpt op Abraham Stone, opgesteld tussen allerlei andere spectaculair ingekleurde en uitgevoerde stripalbums, maar hier is een vakman aan het werk geweest.

HP

***

EN VERDER...

– ***Chick Bill 58: De twee gezichten van Kid Ordinn*** *(Tibet, Lombard). Herdruk. Oorspronkelijk verhaal uit 1959. Chick Bill is beter verteerbaar dan speurneus Rik Ringers, die andere held van Tibet. Maar om de een of andere reden komt deze humorstrip nooit helemaal uit de verf.* **

– ***Donald Duck 9: Als kangoeroe*** *(Barks, De Geïllustreerde Pers). Herdruk met Daan Jippes-cover. Ouderwets goede Barks-verhalen met het 'Avontuur bij de tegenvoeters' uit 1947 als hoofdverhaal.* ***

– ***The Grand Panic Circus 2: Wie steelt de show?*** *(Bercovici/Corteggiani, Dupuis). Flauwe humor in een routineus jasje. Toch niet echt slecht.* **

– ***De Grote Rivier 3: Het eiland van de eenden*** *(Hiettre/Aillery, Dupuis). Aardige strip rond origineel uitgangspunt, namelijk de opkomst van de stoomboot. Overigens een merkwaardige titel: in het verhaal fladdert heel wat rond. Maar eenden?* **

– ***Heinz 8: Circus Heinz*** *(Windig/De Jong, Oog & Blik). Iets minder verrassend dan de voorafgaande delen, maar de formule is nog altijd ijzersterk.* ***

– ***Ian Kaledine 10: Dottore Serpenti*** *(Ferry/Vernal, Lombard). Onbegrijpelijk verhaal met niet onaardige tekenaar bij ondoorzichtige uitgeverij. Op 15 plaatsen in het album wordt terugverwezen naar de vorige delen uit de serie. Dit album zèlfs niet lenen bij de bieb! 0*

– ***Luuk Sterrekers 3: Znodverkouden*** *(Beker, Dupuis). Een vuilnisbak uit de ruimte stort neer in de achtertuin van de abdij van Luuks neef Gaspard en zowel West als Oost heeft interesse. Luuks rol in dit album kan zonder gevolgen door elke willekeurige voorbijganger worden gespeeld. Beker behoudt zijn geheel eigen –soms wat chaotische– tekenstijl.* **

– ***De Mini-mensjes 28: En de Catherinettes*** *(Seron, Dupuis). Waarom vertelt niemand aan Seron dat nieuwe ideeën soms een heel verfrissende uitwerking kunnen hebben op het lezerspubliek?* *

– ***Oom Dagobert 48: En de slaapmachine*** *(Disney, De Geïllustreerde Pers). Leukste verhaal uit dit album is niet het titelverhaal, maar het zestien pagina's tellende 'Race om een miljoen' waarin Oom Dagobert zich weer eens moet meten met Venijn MacSnekke.* ***

– ***Sjors & Sjimmie 25: Feest!*** *(Diverse auteurs, Big Balloon). Spaanse vakkenvullers aan het werk met negen verhaaltjes van Nederlandse makelij. Kom terug, Wiroja's!* *

– ***Taï-Dor 4: De zwarte weduwe*** *(Serrano/Rodolphe/Le Tendre, Oranje). Het volk van Taï-Dor wordt bedreigd door de zwarte weduwe, een wapen dat krankzinnig maakt. Servin en Wilkinson gaan op pad om het onschadelijk te maken. De tekeningen zijn subtiel, de inkleuring heel sfeervol, maar het verhaal zal zich nog moeten bewijzen in het vervolg en slot.* **

Magenta

Opmerkelijk snel is het vierde nummer van *Magenta* verschenen, het tijdschrift waarin het draait om visuele curiosa. In dit zomernummer staan vooral vrouwen centraal. In het stuk 'vrouwen met karakter' gaat het bij voorbeeld om actrices die vastzaten aan één rol en in Hollywoodfilms alleen mochten optreden als moeder, ouwe taart of komische, dikke vrouw. Andere onderwerpen die aan bod komen, zijn onder meer: cartoons over moderne kunst, de rol van God in de film, de fotomontages van de New York Evening Graphic, vreemd vormgegeven valuta en Donald Duck en de speelgoedaap-met-cimbalen. De strip is dit keer een aflevering van *Gasoline Alley* (11-3-1923) van **Frank King**.

Magenta verschijnt landelijk in een oplage van 1100 exemplaren. Losse nummers zijn *f*7,50 / Bfr.150) per stuk; een abonnement voor vier tot zes nummers (afhankelijk van omvang en uitvoering) kost *f*25,– / Bfr.500. De eerste drie nummers zijn nog steeds verkrijgbaar. Nieuwe abonnees kunnen de drie nummers gezamenlijk voor slechts één tientje (Bfr.200) aanschaffen. Zij moeten dit dan wel gelijk met het abonnementsgeld overmaken.

Info: Uitgeverij Magenta, Postbus 2676, 3500 GR Utrecht, girorekening 2830200.

RS

In Memoriam in duplo

Onlangs is op 70-jarige leeftijd **William Gaines** overleden, de oprichter en uitgever van het wereldberoemde blad *Mad*. Gaines begon in de Verenigde Staten zijn loopbaan met het uitbrengen van de beruchte EC-Comics (misdaad- en horrorstrips). In 1952 startte hij met Mad. Hoewel hij nauwelijks reclame maakte werd het blad al snel een succes door de persiflages op bestaande strips en de latere satires op het gebied van politiek, film, sport en televisie. Vanaf 1955 verscheen Mad acht maal per jaar in een oplage van één miljoen exemplaren. In de jaren vijftig moest Gaines op een zeker moment zijn werk voor een senaatscommissie verdedigen tijdens een onderzoek naar de schadelijke invloed van strips op de jeugd.

Gaines was ook de geestelijk vader van Alfred E. Neumann, de mascotte van het blad. Dit sproetige ventje met uitstekende voortanden siert al vanaf de jaren vijftig vele covers van Mad. Alfred E. Neumann verscheen in talloze gedaanten, variërend van presidentskandidaten tot Attila de Hun. Zijn motto 'What – me worry?' is in het Amerikaans taalgebruik ingeburgerd geraakt.

Vele bekende komische tekenaars hebben in Mad gepubliceerd, zoals **Don Martin** en **Sergio Aragonés**. In de Nederlandse editie zijn bijdragen terug te vinden van bij voorbeeld **Willy Lohmann**, **Auke Herrema** en **Rob Bakker**.

Behalve William Gaines is nog een grootheid uit de Amerikaanse stripwereld heengegaan. **Martin Goodman**, grondlegger van Marvel, overleed begin juni op 84-jarige leeftijd. Op jeugdige leeftijd trok de New Yorker Goodman door heel Amerika. Gedurende zijn tocht groeide zijn belangstelling voor de leescultuur van de gewone Amerikaan. Tijdens de crisisjaren legde hij de bouwstenen van zijn latere pulpimperium. Goodman merkte dat de lezers afleiding zochten in het lezen van avonturenverhalen. Hij startte met de uitgave van Wild-Westverhalen die gretig aftrek vonden. In navolging van de succesvolle uitgaven van *Superman*- en *Batman*-comics eind jaren dertig bracht Goodman in 1939 zijn eerste stripboeken uit. In maart 1941 kwam Goodmans uitgeverij Timely met de ultieme vaderlandse held: *Captain America* van **Joe Simon** en **Jack Kirby**.

In de jaren vijftig werden de stripuitgevers getroffen door de strenge 'Code of the Comics Magazine Association'. Goodmans uitgeverij overleefde door op zeker te spelen en zich strikt aan de code te houden. Niet voor niets stond Timely bekend om het succesvolle en tegelijkertijd weinig innovatieve uitgeverijbeleid. Het succes van andere series vormde de basis om zelf soortgelijke series uit te geven.

In het begin van de jaren zestig werd Marvel als uitgeverijnaam gekozen. De uitgeverij heeft tot nu toe haar positie kunnen handhaven als marktleider van de stripindustrie in de Verenigde Staten. Martin Goodman trok zich overigens al in 1972 definitief terug uit zijn imperium. Zijn laatste levensfase bracht hij door in Palm Beach.

RS

Professor Pi-prijs 1992

Het Amsterdams Fonds voor de Kunst heeft de *Professor Pi*-prijs 1992 toegekend aan de tekenaar **Frits Müller**. Hij krijgt de prijs, waaraan vijftienduizend gulden is verbonden,

voor zijn spotprenten in NRC Handelsblad. Volgens de jury valt het werk van Müller op door een persoonlijke tekenstijl, die heel verfijnd is. 'Zijn werk is een combinatie van grote vakkundigheid met een zeer persoonlijke stijl, die hij naar wens varieert zonder aan eigenheid te verliezen, gevoegd bij een grote gevoeligheid voor de absurde kant van de problematieken en gebeurtenissen die hij onder de loep neemt. Men krijgt de indruk dat hij sardonisch grijnzend aan het werk is, zijn wanhoop of razernij over het 'gedoe' van zijn soortgenoten probeert te temperen', aldus het juryrapport.

(Bron: De Volkskrant)

Concerto Amoroso

Het gaat goed met de stripheld *Cupido* van tekenaar **Malik** (William Tai) en scenarist **Cauvin**. Hij kan niet alleen pijlen maken van hout, hij brouwt ook nogal wat verschillende drankjes. De pijlen gaan dan in het brouwsel en hebben, als ze hun slachtoffer raken, een heel verschillende uitwerking. In principe geeft Sint Pieter alleen de opdrachten en voert Cupido ze uit. Maar in de praktijk is dat wel eens anders.

Malik: 'Cupido neemt inderdaad graag zelf het initiatief en dan is uiteraard het resultaat niet altijd wat Sint Pieter ervan verwacht had. Sint Pieter moet je zien als de "autoriteit", die je ook hebt op school of kantoor. Kortom, hij vertegenwoordigt de zogenaamde "hiërarchie". Cupido slingert meer overal rond, is het type Tijl Uilenspiegel zonder echter doortrapt te willen zijn. Tussen de baas en hem bestaat een gezonde "haat-liefde"-verhouding.'

Humor en liefde zijn twee thema's die blijkbaar perfect passen, want de verkoop van de Cupido-albums slaat menig record.

Malik: 'Humor past overal bij. Ik denk dat je het beste een meisje kunt versieren als je haar kan laten lachen. Ik geloof niet alleen maar in "mooie jongens", al troost ik me misschien bij die gedachte omdat ik zelf geen Adonis ben. Ik denk verder dat je rond de Valentijnsperiode goed moet oppassen voor valse voorwendsels. Je moet oprecht je liefde betonen en daar hoeft geen commercieel cadeautje bij te zijn. Trouwens, de laatste tijd komen meer en meer verliefden tijdens mijn signeersessies om ronkende volzinnen vragen bij een tekening. Ik waarschuw ze altijd met een knipoog: "denk na, want dit cadeau zul je vijfentwintig jaar moeten blijven geven aan je lief. Ik kan het weten" ' (grinnikt).

De perstekst zegt dat je liever *Cupido* tekent dan *Archie Cash*, de realistische held met de **Bronson**-look.

Malik: 'Dat schrijven ze bij Dupuis omdat hen dat goed uitkomt. Immers, ze hebben Archie op een zij-

spoor gerangeerd, omdat hij niet meer past in de familiale ideologie van het concern. Ze zien me liever Cupido verder tekenen; dat personage kent iedereen. De strip is een mengvorm van mythe en katholieke religie. Dat zorgt voor komische situaties. En de verhalen zijn zogezegd minder hard dan Archie. Het probleem met Cash is dat hij in een jongerenmagazine als Robbedoes voorkomt. Daar hoort hij eigenlijk niet in thuis. Cash is meer een strip voor volwassenen. Maar die vinden hem, zoals hij nu wordt afgebeeld, te kinderachtig. Het is dus een strip die eigenlijk tussen wal en schip valt. Enerzijds kan ik Archie fysiek niet "zachter" maken, anderzijds is hij niet hard genoeg en gaat hij niet voluit in zijn avonturen en zijn sensueel privéleven. Ik zie hem liever op een intense manier zijn avonturen beleven, zoals in "S.A.S.". Het vreemde is natuurlijk dat Cupido zachtaardig en lief lijkt, maar evengoed wreed uit de hoek kan komen. Het valt alleen niet zo op als bij Archie Cash. Maar het zal je maar gebeuren als je twintig jaar eerder naar Sint Pieter wordt gestuurd.'

Aan projecten heeft Malik geen gebrek. Er zijn nog andere realistische reeksen, zoals *Bernard Clavel* waarvan net het tweede deel is verschenen bij uitgeverij Lefrancq. Vooral in Vlaanderen valt men voor dit soort realistische strips. Verder zullen er twee nummers verschijnen van studentenliederen, aangezien de rechten zijn doorverkocht aan Nederland en Duitsland. Alleen al in Wallonië verkochten die delen 12.000 stuks! En uiteraard is er nog deel vijf van Cupido.

In de rest van zijn tijd vind je Malik doorgaans tussen zijn spinnen en slangen. Hij is immers gefascineerd door zijn eerste thuis: de jungle. Vooraleer de man naar België afzakte, verbleef hij in Parijs. Maar deze passie stamt natuurlijk uit de periode dat hij in Indo-China woonde. Misschien een nieuw decor voor Cupido?

JW

Nieuws van Cartoon Aid

Ter gelegenheid van het Europees Kampioenschap Voetbal in juni zal distributeur Betapress het *Cartoon Aid Voetbalboek* opnieuw verspreiden. Het plan om een *Olympisch Cartoon Aid Boek* uit te geven is na enkele financiële tegenvallers in de diepvries beland. De verkoopactie 'Originele tekeningen' is daarentegen wel een succes geworden. Diverse tekenaars stuurden Cartoon Aid origineel materiaal dat tijdens allerlei beurzen verkocht werd. In een half jaar tijd heeft deze actie zo'n *f*5.000 / Bfr. 100.000 opgebracht.

De recordpoging van 2 mei jongstleden is helaas afgeblazen. In samenwerking met de organisatoren van de Delftse stripmanifestatie zou Cartoon Aid op deze dag het hoogste stripverhaal (72 meter) presenteren. **Robert van der Kroft** maakte het basisontwerp en allerlei andere tekenaars leverden bijdragen. Uiteindelijk werd alles overgezet op panelen van 2 bij 2 meter. De wind was echter spelbreker. De grote doeken vingen te veel wind, waarna op last van de brandweer in Delft de recordpoging werd afgeblazen. Een nieuwe datum om het weer te proberen wordt nader bepaald.

Meer inlichtingen over de activiteiten van Cartoon Aid via tel. 02159-11980 of 076-718616.

RS

Speurpuzzel

De elders op deze pagina afgedrukte puzzel stond eind 1991 in het blad *Denksport Speurpuzzels*, nummer 184. Prijzen kunt u er niet mee verdienen, maar los toch maar eens op; gewoon voor de lol. De oplossing staat elders in dit nummer van Stripschrift.

Denksport
PUZZELBLADEN

Stripfiguren

AMOK
BARON BLUFF
BELLA MAGNIFIQUE
BETTY BOOP
BUCK DANNY
CATOOTJE
CHICK BILL
DAAN DURF
DABBO
DAN COOPER
DE BOZE WOLF
DIDI SODA
DODDELTJE
DONALD DUCK
DURANDEL
FERDINAND
HUCKLEBERRY
JAPIE
JEROENTJE
JEROM
JOLLY JUMPER
JOPO DE POJO
KETELBINKIE
KUMA
KWIK
LUPO
NERO
OKTOKNOPIE
PIEREWIET
PIPO
PORKY
ROODHAAR
SUJS
TANTE SIDONIA
THEUN
TOM POES
WINFRIED
ZETBAASJES

De overgebleven letters vormen een zin.

H	E	N	A	T	S	B	T	R	E	I	M	O	R	E	J	A	T	R	P
S	K	M	E	F	C	A	H	J	R	D	N	A	N	I	D	R	E	F	E
I	O	C	K	R	L	R	T	F	E	O	P	D	T	O	I	P	I	S	I
K	E	W	U	E	O	O	N	S	P	J	A	I	S	S	M	T	W	R	P
I	I	D	P	D	O	N	W	U	U	B	T	I	P	U	I	Y	E	N	A
K	S	A	D	T	D	B	L	E	B	U	D	N	J	O	K	R	R	L	J
F	E	N	A	P	O	L	R	O	Z	I	S	Y	E	U	M	R	E	E	K
A	J	C	A	O	T	U	A	I	D	O	L	E	M	O	B	E	I	D	E
B	S	O	N	R	L	F	A	N	D	L	B	A	V	O	R	B	P	N	T
E	A	O	D	K	S	F	O	D	O	D	D	E	L	T	J	E	R	A	E
T	A	P	U	Y	E	D	E	J	E	D	C	H	D	T	E	L	J	R	L
T	B	E	R	O	O	D	H	A	A	R	Y	N	N	A	D	K	C	U	B
Y	T	R	F	S	P	T	R	L	L	I	B	K	C	I	H	C	I	D	I
B	E	L	L	A	M	A	G	N	I	F	I	Q	U	E	P	U	L	I	N
O	Z	E	O	J	O	P	E	D	O	P	O	J	F	H	E	H	B	B	K
O	E	T	A	N	T	E	S	I	D	O	N	I	A	N	U	E	H	T	I
P	R	W	I	N	F	R	I	E	D	O	K	T	O	K	N	O	P	I	E

Oplossingen:

No Showbo Express

Na een succesvolle rondreis langs dertien Nederlandse steden is de *No Showbo Express* aangekomen op het Maliebaanstation van het Spoorwegmuseum in Utrecht. Een betere plek is haast niet denkbaar om deze spectaculair vormgegeven trein en de binnenin gehuisveste tentoonstelling 'Kinderveiligheid' een plaats te geven. Met de zomervakantie voor de boeg is dit al bij voorbaat een geslaagd ideetje voor een dagje uit. Zeker, omdat er nog zoveel andere mooie dingen te zien zijn in het Spoorwegmuseum (onder andere een tentoonstelling gewijd aan het spoor in Nederlands-Indië). De No Showbo Express staat nog tot eind augustus in Utrecht. Info: 030-306206.

RS

Permanente tentoonstelling

De tekenaars die tijdens de Stripgidsdagen '91 in De Warande in Turnhout signeerden konden in Hotel-Restaurant Terminus terecht voor een lekkere hap. De *Bronzen Adhemar Stichting* maakte een hartelijke ontvangt mogelijk dankzij de steun van de dienst Stadspromotie en de exploitanten van het hotel-restaurant. Als dank lieten de tekenaars, sympathiek als ze zijn, een tekening achter en die kregen recent een vaste plek. Het resultaat is dus een bijkomende attractie voor stripstad Turnhout. Wie rechts aan de toog start en in de loop van de avond dezelfde plek probeert terug te vinden, ziet werk hangen van de volgende tekenaars: **Jan Bosschaert** (*Sam*), **Erwin Sels** (*Frenchy*), **Ronald van Riet** (*Robert en Bertrand*), **Ferry** (*Ian Kaledine*), **Robert van der Kroft** (*Claire*), **William Vance** (*XIII, Bruce Hawker* en *Marshall Blueberry*), **O. Wozniak** (*Alice en Leopold*), **Magda** (*Charly*), **Jeff Broeckx** (*Bessy*), **Wégé** (*Tistjen Dop*), **Walter Peeters**, **Marcel Vantilt**, **Hec Leemans** (*Bakelandt*), **Ed de Rop** (*Jerom*), **Fred de Wit** (*Marnix van Sanmarty*), **Yaack Bakker** (*Erik*) en **Jean-Pol** (*Kramikske* en *Nikkel*). Diverse tekenaars ontvingen de Bronzen Adhemar-onderscheiding tussen '77 en '91. Vandaar dat de VZW Bronzen Adhemar Stichting, Patersstraat 120, 2300 Turnhout haar medewerking heeft gegeven aan het initiatief.

JW

Durbuy

In oktober zal het de zesde keer zijn dat Durbuy de stadspoorten opent voor haar bekende stripbeurs. Heel de stad werkt mee en dat komt de sfeer alleen maar ten goede.
Durbuy staat bekend om de combinatie van fraaie tentoonstellingen en de presentatie van een aantal nieuwe albums, maar wordt niet in het minst door de stripofielen verkozen tot stripmekka omdat er meer dan honderd tekenaars hun werk signeren.
Omdat er meer en meer Nederlandstaligen de weg naar Durbuy vinden is geopteerd om het festival nog meer tweetalig te maken. De gevolgen hiervan worden zichtbaar middels de catalogus, de bewegwijzering en de omroepberichten tijdens het festival.
Wat betreft de tentoonstellingen is er ook weer zat te beleven. In samenwerking met Tante Post loopt er een expo rond diverse postzegels en zal er een nieuw postogram worden gepresenteerd. Verder is er een prestigieuze tentoonstelling rond 'het paard in het beeldverhaal'. Verder voorziet men verschillende overzichtstentoonstellingen rond **Maurice Tillieux**, het echtpaar **Funcken** en krijg je een krijg je een idee hoe je strips driedimensionaal kunt voorstellen. Ook is er aandacht voor de ontdekking van Amerika, alweer vijfhonderd jaar geleden, door de expo over Christoffel Columbus en St Lucas zal jong talent naar voren schuiven.
Vanuit Vlaanderen heeft **Jean-Pol** toegezegd om een tentoonstelling op te zetten en omdat **Jef Nys** ereburger van de stad Durbuy zal worden, lijkt het waarschijnlijk dat de krant Het Volk, waarin Nys publiceert, ook materiaal zal tentoonstellen. tenslotte heeft de cartoonistenvereniging *Kever/Fedoc* toegezegd een tentoonstelling van Oostblokcartoonisten op te zetten.
Informatie via tel. 09-32 11 71 73 65

JW

Exit Robert en Bertrand

Amper heeft de persdienst van de Standaard-uitgeverij met trots medegedeeld dat de stripserie *Robert en Bertrand* twintig jaar bestaat (wat onder andere reden was voor een compleet nieuwe vormgeving van de reeks met ingang van deel 94. Red.) of daar krijgen de auteurs **Marck Meul** (scenarist) en **Ronald van Riet** (tekenaar) te horen dat hun twee helden afgevoerd worden.
Dirk Willemse, uitgever: 'Dat hing het laatste jaar eigenlijk al in de lucht. Er is regelmatig over en weer gepraat over de bestaande problematiek; het is een economische keuze, genomen onder druk van de stijgende produktiekosten, waarbij we vaststelden dat de rentabiliteit sterk achteruit ging. De oplage van Robert en Bertrand was ongeveer 20.000 exemplaren. In

Vlaanderen was het een succes, maar in het buitenland brak de reeks niet door. Als je weet dat je voor een rendabele strip het dubbele aantal exemplaren moet verkopen, dan is het besluit logisch.'
Robert en Bertrand gaan dus de kast in. De lopende reeks wordt tot en met nummer 98 nog voortgezet, wat betekent dat er nog vier albums volgen. Ook de eerder verschenen albums blijven in produktie, maar voor de drie inkleursters, een inkter en Ronald van Riet zal het uitkijken zijn naar ander werk; de uitgeverij zal hen daarbij behulpzaam zijn. Marck Meul werkt al op zelfstandige basis en heeft bij Standaard tal van andere projecten lopen. Ook schrijft hij journalistiek werk en cursiefjes. Het duo kan de reeks Robert en Bertrand niet zelfstandig voortzetten, want nadat **Willy Vandersteen** het vrijbuitersduo afstootte naar de Standaard-uitgeverij, kreeg deze de rechten toebedeeld. Willemse ontkent dat er druk zou zijn uitgeoefend door de nieuwe Nederlandse partner Meulenhoff. De groep zou de vrijheid van ondernemerschap eerbiedigen. Ook de geruchten dat andere series zullen worden stopgezet wuift Willemse weg, al kan ook hij niet in een glazen bol kijken en de situatie over vijf jaar voorspellen. 'Nee, we zetten andere series zeker niet stop. We hebben kortgeleden rond *Bessy* een hele imagoverandering doorgevoerd. Dat resulteert in gunstige kritieken uit Duitsland en uit de Scandinavische landen. We gaan deze reeks nu ook uitbrengen in het Frans. De reeks *Boes* is aan het derde deel toe en ook hier plannen we rond volgend jaar contracten met Duitsland en Scandinavië. Verder hebben we twee nieuwe, jonge tekenaars aangetrokken, die volop in de artwork-fase zitten, maar waarover we nog niets kunnen loslaten. De speculaties rond *Nero* hangen samen met het feit dat **Sleen** overweegt minder te gaan tekenen.'
Teven wist Willemse te vertellen dat er momenteel volop wordt gewerkt aan twee luxe delen rond Willy Vandersteen. Eind volgend jaar moet de werkgroep klaar zijn. De boeken vormen een eerbetoon aan het hele oeuvre en bieden naast een retrospectief heel was kunstwerken, illustraties en seriemateriaal van de grote tekenaar. Het eerst deel zal een ontdekkingsboek worden, waarin veel illustratief werk voorkomt, terwijl deel twee een naslagwerk vormt, vol data, feiten en titels.

JW

Punch

'Wibaut telefoneert met Mussert.
Mussert: "Met wie spreek ik?"
Wibaut: "Met Wibaut, W van Wilhelmina, de I van Irene, de B van Bernhard ..."
Mussert: "Geen huldebetogingen aan het adres van levende leden van het Huis van Oranje!!! Gaat U verder."
Wibaut: "A van Antoon, U van Utrecht en de T van Tante!!!" '
Dit is één van de talrijke oorlogsmoppen uit de bundel *Punch. Galgehumor uit de Tweede Wereldoorlog*, die in het voorjaar van 1945 in Nederland verscheen. Door de risico's die aan de

uitgave van *Punch* verbonden waren, publiceerden de makers onder pseudoniem. Later bleken pater **L. Engelbregt** (de verzamelaar van de moppen), **Franso Hoes** (de uitgever) en **A.W.J.M. Noyons** (de tekenaar) de samenstellers te zijn. Sinds kort is *Punch* in herdruk verkrijgbaar (uitgeverij Bzztôh, *f*17,50).

De Duitse bezetting was een situatie die zich uitstekend leende voor de agressieve en scheppende elementen van humor. Een goede mop was een middel om de onderdrukker te kleineren en de eigen zorgen heel even weg te lachen. In *Punch* staan vooral moppen die handelen over de Duitse bezetting, de persoonlijke levensomstandigheden, de N.S.B. en de grote mogendheden. Ook moppen met joden komen voor, waarbij het pijnlijk opvalt dat de feitelijke misplaatstheid de samenstellers is ontgaan. Verder valt de gedateerdheid op van sommige moppen, of meer in het algemeen van de humor, in tegenstelling tot de schetsachtige tekeningen. Een bijzondere uitgave.

RS

Striptuur/Wartaal

Eerst het slechte nieuws: *Striptuur* bestaat niet meer. Als stripmagazine heeft zij drie jaargangen lang op een professioneel wijze ruimte gecreëerd voor het werk van amateurstriptekenaars. Helaas heeft Striptuur het financieel niet langer kunnen bolwerken. Met Striptuur verdwijnt alweer het zoveelste stripblad dat een belangrijke functie had binnen de Nederlandse stripwereld. Alle medewerkers van Striptuur worden bij dezen bedankt voor al hun inspanningen om meer aandacht te krijgen voor Nederlandse amateurstrips.

Dan het goede nieuws: *Wartaal*, het verenigingsblad van Het Stripschap, is in een nieuw jasje gestoken. In het kader van het 25-jarig bestaan van Het Stripschap heeft de redactie besloten de doelstelling aan te passen. Voortaan geeft Wartaal jonge striptekenaars ruim baan om hen de kans te geven door te groeien naar een professioneel niveau. Inmiddels zijn twee nummers verschenen van de nieuwe en fraaier uitgevoerde Wartaal. Daarin zijn strips terug te vinden van **Steven de Rie**, **Sam Siahaya** en **Chris Krone**, **Hans Lyklema**, **Johannes Bruintjes**, **Tom Nuyts** en **Marius Middeldorp**. Uit dit rijtje blijkt dat een aantal striptekenaars van Striptuur inmiddels de weg naar Wartaal heeft gevonden. Hans Lyklema heeft zelfs zitting genomen in de redactie. Wartaal verschijnt minimaal vier keer per jaar. Alle leden van Het Stripschap krijgen het blad gratis thuisgestuurd. Verder is Wartaal in de stripwinkels verkrijgbaar à *f*3,95 / Bfr.65 per nummer.

RS

Kunst en stripverhaal

De kunstenaar **Pat Andrea** exposeert recente tekeningen en schilderijen in de Utrechtse Galerie Quintessens. Zijn scheppende wereld is er één vol paradoxen. Het is een schijnwereld met geweld, erotiek en agressie, waar gelijktijdig een dromerige sfeer hangt. Zijn kunstwerken lijken visioenen van een geheel eigen werkelijkheid, die de aandachtige kijker voorgeschoteld krijgt door gebruikmaking van ver vormde naakten, agressieve honden, maar ook lieflijke bloemen. Vrijwel al zijn schilderijen en tekeningen worden in sterke mate bepaald door een ongewoon perspectief, namelijk de mogelijkheid tot ontsnappen via een weergegeven deur of opening. Daarnaast maakt Pat Andrea gebruik van gedeformeerde lichamen en figuren. In NRC Handelsblad zei hij hierover: 'Ik geef er de voorkeur aan om aan de desoriëntatie van het vormaspect ook nog de desoriëntatie van het verhaal toe te voegen. Dat maakt het allemaal nog ondoorgrondelijker'.

Ondoorgrondelijk of niet, zijn werken laten zich meestal als een stripverhaal lezen. Hoewel ieder schilderij een afzonderlijk verhaal vertelt, vormen ze samen een geheel eigen sfeer die in een expositieruimte zeer tot zijn recht komt.

Expositie Pat Andrea, Galerie Quintessens, Nieuwegracht 53, Utrecht, dinsdag t/m zaterdag 12.00-17.00 uur; zondag 13.00-17.00 uur. Tot 31 juli.

RS

Old Joe

Tot op het hoogste niveau strijdt men in de Verenigde Staten tegen Camel's mascotte en stripfiguur *Old Joe*. De

American Medical Association stelde in een onderzoek vast dat stripheld Joe kinderen aansprak en aanzette tot roken, een moderne variant op de vroegere aanklacht dat strips leeslui-heid en jeugdcriminaliteit veroorzaakten. De overheid riep op tot een Camelboycot, maar tot nu toe lijken de bladen en de handel geen gehoor te geven aan de oproep. Fabrikant RJR verweert zich met de gevoeglijk bekende argumenten: Camelreclame zet niet aan tot roken, maar stimuleert alleen merkverandering en stripfiguren worden al sinds jaar en dag ook voor volwassenen gebruikt. Ondertussen rookt 32,8% onder de 18 jaar Camel, terwijl dat in 1988 bij slechts 0,5% het geval was. Sommige tegenstanders roepen al dat er een grens aan de vrijheid van meningsuiting zit. Anderen zetten grote vraagtekens bij de cijfers. Zij vermoeden dat de cijfers flink opgeklopt zijn door de tegenstanders van Old Joe.

(Bron: Marketing Mix Digest mei 1992)

Stapeltje secundair

Nordic Comics Revue 1.

Een nieuw Engelstalig kwartaalblad, ontstaan door samenwerking tussen de bladen Seriejournalen (Denemarken), Bild & Bubbla (Zweden), NTF/TEGN (Noorwegen) en Sarjainfo (Zweden).

In dit nummer een interview met tekenares **Sussi Bech** en veel nieuwtjes.

Info: Husumgade 2, DK-2200 Kopenhagen, Denemarken.

Reddition 19.

Nieuwe naam van Comic Reddition. Bijna het gehele nummer staat in het teken van strips uit Italië. Artikelen over **Guido Crepax**, **Milo Manara** en **Tanino Liberatore**. Verder nog een kort artikeltje over **Dave McKean** en de laatste zeven paragrafen van een studie naar *Kuifje en de Alpha-kunst*.

Info: Luruper Weg 23, 2000 Hamburg 20, BRD.

Sick 25.

Een lentenummer met aandacht voor **Glen Baxter**, **Stefan Verwey** en **Remco Campert** in de stripwereld. De journalisten **Jan Heemskerk** (van Playboy), **Stan Huygens** (van De Telegraaf), **Cisca Dresselhuys** (van Opzij) en **Koos Postema** (van alles) mochten hun lievelingscartoon uitzoeken en toelichten.

Info: Leidsestraat 177, 2182 DL Hillegom.

ZozoLala 63.

Alweer een nummer van 24 pagina's met onder andere de uitslag van de Lezersenquête uit nummer 60, een artikel over **Hans G. Kresse** van Rob van Eijck, **Eric Heuvel** die deze keer Acacialaan 21 bezoekt en een nieuwe rubriek over Amerikaanse comics – *Snapshots* genaamd – samengesteld door Paul Sprang.

Info: St, Antonielaan 13, 6821 GA Arnhem.

AvO

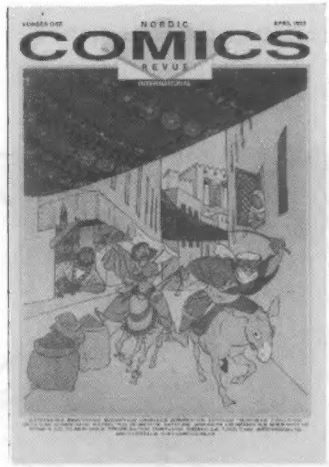

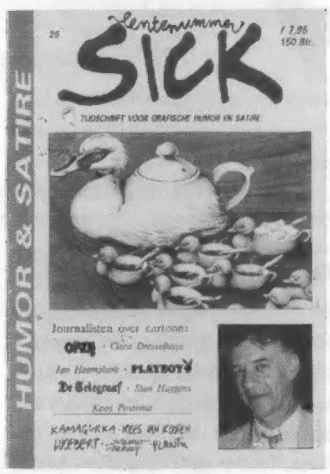

Oplossing Speurpuzzel

Het Stripschrift is een stripinformatieblad voor de echte stripliefhebber.

Team Titans getekend door Kevin Maguire.

Team Titans

De Teen Titans waren in de zeventiger en begin tachtiger jaren DC's populairste superheldengroep. Verantwoordelijk voor dat succes waren de makers: *Marv Wolfman* en *George Pérez*, twee ex-Marvel-medewerkers. Het opstappen van Pérez en een schrijversinzinking van Wolfman deed de Titans wankelen. Ze werden definitief naar de tweede plaats verwezen door een nieuwe incarnatie van de Justice League.

Wolfman is zijn inzinking inmiddels te boven en met de jeugdige *Tom Grummett* als tekenaar zijn de Titans weer aan een opmars begonnen. Het offensief wordt nog eens extra kracht bijgezet met de komst van een tweede Titans-comic, namelijk Team Titans. Wolfman heeft een hele cross-over-serie opgezet, waarin ook Deathstroke, the Terminator betrokken is om het nieuwe team te lanceren. Tekenaar van de nieuwe serie is niemand minder dan *Kevin Maguire*, de man die ook aan de wieg stond van het succes van de Justice League.

Helaas kunnen ze het bij DC niet laten om uit nummer één weer een extra slaatje te slaan door het op de markt brengen van vijf verschillende versies. Weliswaar gaat het in dit geval niet om verschillende covers, maar om vijf verschillende verhalen waarin de groepsleden individueel worden geïntroduceerd. Als tekenaars zijn daarvoor aangetrokken: *Phil Jimenez*, *Gabriel Morrissette*, *Adam Hughes*, *Michael Netzer* en *Kerry Gammill*. Prijs per comic $1.75, 48 pagina's.

Hardbacks

DC brengt maar liefst twee dure hardbacks tegelijk op de markt. De één betreft Ironwolf, de andere is Nightcries met Batman in de hoofdrol.

Ironwolf is een creatie van *Howard Chaykin* die hij meer dan twintig jaar geleden schiep. Ditmaal is het tekenwerk echter niet van hemzelf maar laat hij het over aan *Mike Mignola*. *P. Craig Russell* is de inkter. Ironwolf laat zich omschrijven als een mengsel van allerlei genres van fantasy tot science fiction, met romantiek, intrige en veel actie.

Archie Goodwin is de schrijver van Nightcries en *Scott Hampton* is de schilder ervan. Onderwerp is kindermishandeling. In Gotham City vindt een reeks gruwelijke moorden plaats. Als Batman en Commissaris Gordon er achter komen dat de doden allen kindermishandelaars zijn, dwingt hen dit tot introspectie. Gordon herinnert zich zijn pijnlijke jeugd en Batman vraagt zich af of zijn methodes wel deugen. Ironwolf telt 108 pagina's en kost $29.95 en Batman: Nightcries kost $24.95.

Meteen na Ironwolf stort *Mignola* zich op het tekenen van een vierdelige stripadaptie van *Francis Ford Coppola*'s nieuwe film over Dracula. Het opmerkelijke hieraan is, dat de uitgever hiervan ruilplaatjes en kauwgomballenfabrikant Topps is. Je voelt 'm al aankomen: bij ieder deel zullen exclusieve ruilplaatjes van de Dracula-film bijgevoegd zijn. Oftewel, men probeert door middel van dit huwelijk tussen film en strip ordinaire ruilplaatjes aan de man te brengen.

Mignola staat ook nog geboekt voor een Batman-verhaal voor Legends of the Dark Knight. Dat zal dus nog wel even duren ...

X-clusief

De populariteit van alle X-Men-titels van Marvel holt achteruit. Na het weglopen van bijna de gehele creatieve ploeg zoekt Marvel wanhopig naar goede vervangers. Onder voorbehoud zijn de volgende mensen bekendgemaakt om de fakkel van *Jim Lee*, *Rob Liefeld* en consorten over te nemen.

Bij de X-Men: *Andy Kubert* en *Art Thibert*;
X-Force: *Capullo* en *Candelaro*;
X-Factor: *Joe Quesada*;
Uncanny X-Men: *John Romita jr*;
Wolverine: *Bill Sienkiewicz* (nou moe!?).

In eerste instantie zullen gasttekenaars de series voortzetten, alvorens de hierboven gepresenteerde mensen aan de slag gaan. De meesten hebben namelijk eerst nog verplichtingen elders af te handelen. Zo zal *Joe Quesada* - die onlangs voor DC The Ray tekende - eerst nog een vierdelige miniserie maken voor DC, namelijk Batman: Sword of Azrael, geïnkt door *Kevin Nowlan*. En *John Romita jr* maakt eerst nog een Cable-miniserie voor Marvel.

Ironwolf door Chaykin.

Rick Veitch's Maximortal

Degenen die Bratpack gelezen hebben kunnen zich alvast gaan verheugen, want het vervolg komt eraan. De volgende cyclus van de serie, die *Rick Veitch The King Hell of Heroica* noemt, is Maximortal. King Hell is Veitch's eigen uitgeverij die in samenwerking met uitgeverij Tundra de strip produceert. Daaraan voorafgaand zal er eerst een bundeling van Bratpack op de markt komen, inclusief veertien nieuwe pagina's en een nieuw eind (was het eerste dan niet goed genoeg?). Prijs: $13.

Veitch' werk is voor volwassenen bedoeld en onderzoekt vele aspecten van de superheld op een kritische en intelligente manier. Ook al is zijn tekenwerk soms zwak, als geheel is zijn werk zonder meer overtuigend te noemen. De eerste verhaallijn van Maximortal zal zo'n acht nummers beslaan; bovendien zal de strip voortaan in kleur verschijnen. De verschijningsfrequentie is tweemaandelijks. Na het eerste verhaal benut Veitch een korte pauze om op krachten te komen en om een voorraad te maken voor de volgende verhaallijn. Uiteindelijk zal Maximortal zo'n vijftig delen gaan omvatten.

Veitch is ook nog bezig, met schilder *John Totleben* (van Swamp Thing en Miracleman), aan een graphic novel, Hellhead genaamd. Oorspronkelijk zou de strip Ironic Man heten, maar dat zag Marvel niet zo zitten en die stuurde meteen dreigbrieven. Flauw hoor!

Tundra

Zoals ik net al beschreef helpt Tundra *Rick Veitch* onder andere met de marketing van zijn werk. Tundra is eigendom van *Kevin Eastman*, en die kennen we natuurlijk van de Teenage Mutant Ninja Turtles, die hij samen met *Peter Laird* verzon. Eastman is momenteel een zeer opmerkelijke man in de Amerikaanse stripwereld met opzienbarende daden. Zo hielp

HOLY MOSES! NOW HE'S TORN OUT THE SIDE OF THE HOUSE!
NO!
THAT WILL BE ENOUGH OF THAT, YOUNG MAN! CLAPBOARDS COST MONEY!
MAYBE IT'S TIME TO SEE WHO'S BOSS AROUND HERE!
KRONTCH
NNGAAAH
M-M-MUH FINGER! THE LITTLE [redacted] BIT OFF MUH--
TRUCK. TRUCK.
MINE TRUCK.
MERYL!
MERYL!
NIGHT NIGHT.

hij als een echte weldoener *Alan Moore* uit de financiële problemen met zijn Mad Love-uitgeverijtje en is hij van plan een heus stripmuseum op te richten. Grootse plannen dus. Inmiddels heeft hij ook al het stripmagazine Heavy Metal opgekocht. In het eerste nummer onder zijn regime treffen we meteen al full colour-werk aan van *Simon Bisley* met Mr. Monster in de hoofdrol en oud zwart/wit-werk van *Brian Bolland*.

Eastman zorgde er ook voor dat publikaties als Taboo (onder redactie van *Steve Bissette*) van de grond kwamen. Zo zie je maar dat er van al die Turtle-miljoenen toch nog iets goeds kan komen.

Nexus

Steve Rude en *Mike Baron* zijn weer terug met Nexus. En dat werd tijd ook, want Steve Rude heeft sinds World's Finest niets meer van zich laten zien. Om te beginnen brengt uitgever Dark Horse een special op de markt met de 'origin' van Nexus door Baron en Rude; daarna komt er een vierdelige serie van het nieuwe team *Stefan Petrucha* (schrijver), *John Carimee* (tekenaar) en *John Nyberg* (inkter) genaamd Nexus, the Liberator. In november pikken Baron en Rude de draad weer op met een nieuwe miniserie. Een waar Nexus-

Maximortal door Rick Veitch.

offensief. Maar dat is nog niet alles. Als Rude klaar is met Nexus gaat hij met een droomproject aan de slag, namelijk een vierdelige prestige-serie van de New Gods voor DC. Jawel, mijn gebeden uit Stars en Strips, Stripschrift, 25e jaargang, nummer 1 zijn verhoord! Schrijver van de New Gods wordt Kirby-kenner *Mark Evanier*. De New Gods zijn een creatie van *Jack Kirby* die hij in 1971 voor DC creëerde nadat hij bij Marvel wegliep. Na elf nummers eindigde de serie, onfortuinlijk genoeg. Evanier en Rude zijn van plan om Kirby's verhaal voort te zetten en in een enorme climax te laten eindigen. Vele jaren later heeft Kirby samen met *Greg Theakson* een graphic novel voor DC gemaakt, Hungerdogs genaamd, waarin hij een eind draaide aan de New Gods. Tja, moeten we nu maar net doen alsof die niet bestaat?

Bolton is bon ton

Dat *John Bolton* goed kan schilderen heeft hij al vaak bewezen. Zijn nieuwste strip zal bij Dark Horse verschijnen en is een stripversie van de film (hoe kan het ook anders, bij Dark Horse) Evil Dead: Army of Darkness van regisseur *Sam Raimi*. Evil Dead is één van de smerigste en engste horrorfilms die ik ooit heb gezien. Evil Dead II was al een stuk milder. Hoe nummer drie zal worden is dan nu alvast in stripvorm te lezen. Raimi levert zelf het scenario van de strip. Dit kan dus haast niet misgaan.

Bolton's Evil Dead III.

Begin volgend jaar zal Boltons volgende werk uitkomen. Dan staat bij DC Manbat op het programma. *Jamie Delano* schrijft en Bolton schildert de drie delen waarin Batman ongetwijfeld ook een grote rol zal spelen.

Er zal bij Dark Horse ook een kleurenspecial met het Japanse filmmonster Godzilla uitkomen met tekenwerk van *Arthur Adams*. Zou-ie dat nou echt leuk vinden om te tekenen?

Grendel

Wie ook weer wordt losgelaten op de onschuldige en argeloze lezer is *Matt Wagners* Grendel. Het verhaal zal maar liefst tien delen beslaan en wordt geschreven en geïnkt door Wagner en getekend door nieuwkomer *Patrick McEown*. Dark Horse is de uitgever en misschien kunnen ze nu ook in samenwerking met DC de Grendel-cross-over met Batman uitgeven. Of is dat teveel gevraagd?

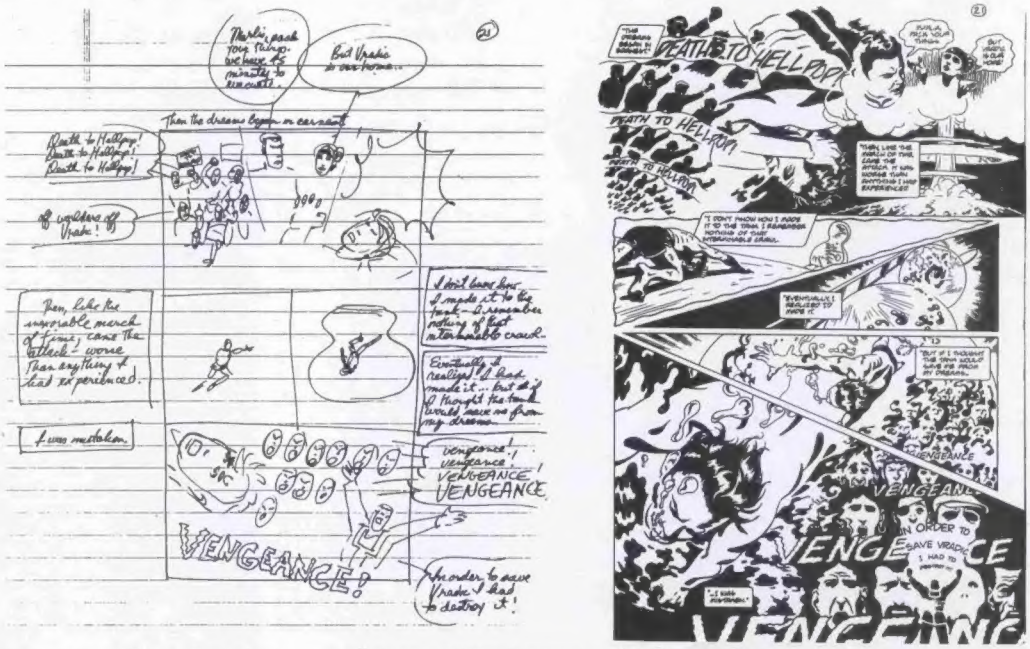

Nexus, paginaschets tevens script van Mike Baron, met Steve Rude's pagina ernaast.

ZW!
ZW
ZW.
ZW
Zw.